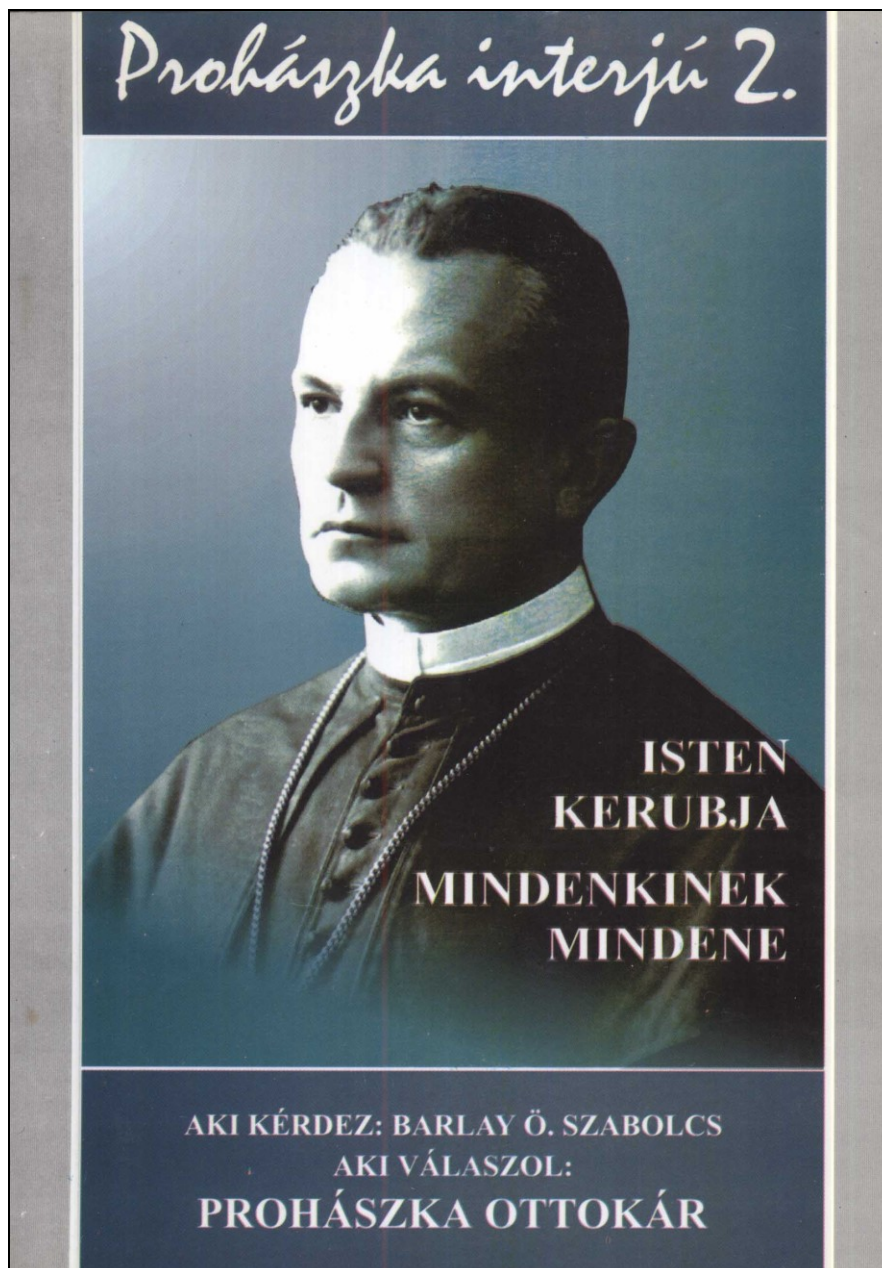

Barlay Ö. Szabolcs Prohászka – Interjú 2.

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Prohászka – Interjú 2.

Lektorálták:
P. Naszályi Emil O.Cist.
Dr. Szappanyos Béla rektor

A borítót Balvin Nándor
iparművész készítette

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv harmadik kiadásának elektronikus változata. A könyv 1999-ben jelent meg a Szociális Missziótársulat kiadásában, a PANAX Kft. Nyomdaüzem készítésében (felelős vezető: Nagy József) és az ISBN 963 550 180 3 ö azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző, Barlay Ö. Szabolcs, engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a szerző tulajdonában marad.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés. Dum spiro spero. Levél az olvasóhoz	5
I. Isten Kerubja.....	7
A Szentlélek ars poetikája.....	7
A teológia napszámosa	12
Misztika.....	19
Lelkivezetés mestere	23
Én az Egyház hú fia vagyok.....	33
Kapcsolatban a természettel.....	36
„Fordul a szél”	39
II. Mindenkinek mindene – Vallomások Prohászka Ottokárról	44
Turzó Antal plébános	44
Kormos Ottó márianosztrai plébános.....	44
Beke József gazdálkodó	45
Jandik József pápai kamarás	45
Marcell Mihály egyetemi tanár	46
Pálos Lajosné, Székesfehérvár	47
dr. Némethy Ernő pápai kamarás	48
Kuthy István rektor, prépost-kanonok	48
Györgyi János hittanár	50
Hell Ferenc ny. visegrádi esperes-plébános	51
Prockl Gyula ny. igazgató tanító.....	51
Szarka Géza leánygimnáziumi igazgató (Így láttam Prohászkat.).....	52
Fejes István ny. igazgató	53
Sikora Andrea főnöknő	54
Merényi Ferenc, Székesfehérvár.....	55
Géber Ferencné, Székesfehérvár.....	56
Halász Piusz ciszterci atya	56
Szigeti Endre újságíró	56
Endrődy Sybill, Bécs, 1958. nov. 28.	56
Zámori Imre, igazgató tanító.....	57
Skorka Károly újságszerkesztő	58
Opperhauser Elvira ny. igazgató	59
Dr. Dienes Valéria	60
Dr. Molnár Gyula pápai kamarás, váli plébános.....	60
Sipos Borbála szolnoki élményei	61
dr. Némethy Ernő pápai kamarás	61
Bencsik József székesfehérvári gazdálkodó	61
Hoffer Ilona, Budapest.....	62
Horváth Pál, Székesfehérvár	62
Szerényi Margit Angela nővér	62
dr. Némethy Ernő visszaemlékezései	63
Ijjas József kalocsai érsek, 1970. április 2-án mondott emlékbeszédéből	63
Chay Antal váli plébános (Historia Domus-ban írja)	64
Dr. Potyondy Imre nagyprépost, püspöki helynök húszoldalas beszámolójából.....	64

Ravasz László ref. püspök	73
Másolat. – Gárdonyi Géza levele Prohászka Ottokárhoz, 1912. december 22.....	75
Angéla nővér.....	75
Imameghallgatás	76

Bevezetés. Dum spiro spero. Levél az olvasóhoz

Ritkán kap mai író olyan visszajelzést olvasóitól mint e rendhagyó Interjú-kötetek szerzője. Hiszen az első kötet hónapokon belül elfogyott, és immár a harmadik kiadásnál tartunk...

Ez a tény már önmagában is elegendő annak bizonyítására, hogy a mai rohanó világban is meg lehet találni a keskeny ösvényt azokhoz, akik szomjas lélekkel vágyódnak az örök értékek után. Ezzel a tudattal adom közre a Prohászka-Interjú második kötetét, tudva tudván, hogy ezzel szolgálom legmegfelelőbb módon a már-már elfelejtett legnagyobb kincsünknek, Prohászka Ottokárnak ügyét. Lényegében azt tettem, amit egyik példabeszédében mondott az Úr Jézus: egy szántóvető óriási kincsre talál; nagy örömeiben eladja mindenét, titokban megveszi a látszatra semmit érő földet, melyről csak ő tudja, hogy mekkora érték van elrejtve benne.

Addig is, míg elkészülök Prohászka életrajzának néhány fejezetével, (ha erre idős korom miatt egyáltalában sor kerülhet) szeretném közkinccsé tenni azokat a drágagyöngyöket, melyeket – minden más munkámat félretéve – hónapokon át gyűjtöttem olvasóim számára. Kérésük jogos, hiszen ha egy mű fedőlapjára a szerző ráírja az „Interjú 1.”-t, ezzel eleve jelzi, hogy hamarosan következik a folytatás: Interjú 2.! – Íme...

*

A második kötet szerkesztésében némi eltérésre bukkan az olvasó. Igyekeztem ugyanis még jobban háttérben maradni, és úgy feltenni a kérdéseket, hogy ne legyen zavaró a „riporter” jelenléte. Míg az első kötetben kérdéseket fogalmaztam meg, és kíváncsian vártam a fiatal Prohászka válaszait, addig ebben a kötetben a 30–50 éves felé haladó, immár országos hírű közéleti férfi, író, sőt főpap gondolatait, elveit, magatartását – és nem tagadom – életének rejtett titkait kutattam saját naplójegyzeteibe merülve. Pontosítva a munkamódszert: először kiírtam magam számára a legfontosabb, feledésbe merült vagy ismeretlen megjegyzéseket, reflexiókat, és csak ezután csoportosítottam témák szerint. Közben természetesen magam előtt „láttam”, figyeltem olvasóimat, ismervén érdeklődési körüket, hogy a témák eleve választ adjanak saját kérdéseikre. Prohászka Ottokárnak ugyanis egyik titka épp abban rejlik, hogy megérezte a jövőnek, vagyis a mi korunknak égető és máig aktuális problémáit, hiszen próféta volt!

A témák mindegyike élő közelbe hozza századunk legnagyobb magyar keresztényének alakját, akit az utánunk következő generációk már nem is ismernek. A nemzet lelkét megrontó ateista rendszer nem véletlenül tiltotta meg nevének említését is; és nemcsak szobrát döntötték le, de műveit a könyvtárakban összezúzták vagy raktárakba zárták.

Célom, hogy a megújulásra váró fiatal nemzedék, elsősorban a papi szemináriumok megismerjék azt a reformert, aki az élet minden területén új légkört teremtett. Nem a könyv szerzője, hanem maga Prohászka nevezte magát Isten kerubjának, aki sasként szárnyalt, és megtanította a földön kúszó magyar keresztényeket, hogyan éljenek és lássanak „felülnézetben” Isten szemével nézve mindenkit és mindent. Érthető, hogy az országban, a Szent István-iban éppúgy, mint a trianoniban mindenkinek mindenévé vált, aki közel akart jutni Krisztushoz és aki minden erejével szolgálni akarta az agyongyötört magyarságot.

A kötet első részében „kulcsot” adok az olvasónak, hogy ki tudja nyitni ennek a valóban csodálatos életnek titok-zárát, és miközben feltárul előtte a Szentlélek remeklése (capolavoro), saját maga is igyekezzék elsajátítani az ún. prohászkás lelkiség legalapvetőbb jellemvonásait: mindig mindenben Isten akaratát keresni, megtalálni és szolgálni, – felfedezni

a természetben éppúgy mint az emberek lelkében az Isten arcvonásait, – soha nem a sárban maradni, hanem felkelni és magasba szállni, – nyitottnak lenni minden és mindenki felé, mert „minden a miénk, mi pedig Krisztuséi vagyunk, Krisztus pedig az Istené”, – olvasni, tanulni, a kor szellemét megérteni, hogy megszentelve, a benne lévő igazat és jót Istennek adva, segítségére tudjunk lenni kortársainknak, – modernnek lenni és közben az egyház hű fiának maradni, – harcolni az elnyomottak, a szegények, kitaszított árvák jogaiért és hirdetni az Örömhírt, az Evangéliumot életünk utolsó percéig...

A kötet második részében mindezt kézzelfogható valóságként mutatják be azok, akik együtt éltek Prohászkaival, és szemtől szembe látták, hogy nemcsak „prédikál”, hanem szavait tetteivel hitelesíti. A vallomásokat Horváth Kálmán plébános gyűjtötte össze Shvoy Lajos püspök megbízásából. Felbecsülhetetlen kézírata alapján közlöm a visszaemlékezéseket nevek és oldalszámok feltüntetésével.

Legyen jelszavunk tartalmában és mélységében is az, amit Prohászkaótól kaptunk! Talán soha nem volt nagyobb szükségünk, mint ma: Dum spiro spero... Amíg élek, remélek!... hiszen Istenéi vagyunk, és mindenkinek mindenévé válhatunk!

Székesfehérvár, 1998. Szent István napján.

Barlay Ö. Szabolcs

I. Isten Kerubja

A Szentlélek ars poetikája

Bár az Ars poetika a horatiusi pogány világ ún. költői mesterségének szakkifejezése, átvitt értelmében azonban annak a nagy egyéniségnek magatartására is vonatkoztatni szokás, akinek szeretnénk megtudni élete titkát.

Prohászka Ottokár nemcsak író és több mint poéta, – ő elsősorban pap, apostol, próféta; vagyis a természetfeletti világ urának, Istennek felkentje. Ha naplójeljegyzéseit sarút levette olvassuk, elénk tárul életének legrejtettebb titka: az ő művésze maga a Szentlélek! (1915. ápr. 8.)

Ebben a fejezetben épp ennek a titoknak mélységeit próbálom kitapintani, és igyekszem tetten érni Prohászka „művészenek”, a Szentléleknek ars poetikáját. Erre feljogosít saját vallomása: „várakozó vászon” akar lenni (être de toile d’attente), és hagyja, hogy a Szentlélek cselekedjék, alkosson anélkül, hogy ellenállna a kegyelemnek. Eközben választ kapunk mindarra a kérdésre, ami miatt már életében, most pedig írásainak olvasása közben ostromolják: ki ez a gigas, ez az óriás (1904. jún. 7.), – mi volt jellemének, szellemi életének rugója, – hogy lehetett egy emberben ennyi energia, ilyen munkabírás, ekkora tehetség, – hogy tudta elviselni önmagát és ami ennél is félelmetesebb kérdés: hogyan tudta, hogyan bírta elviselni az őt formáló, véső, ihlető művészt, a Szentlelket?

Az Ars poetika tulajdonképpen költői mesterséget jelent. És miközben Prohászka erre vonatkozó titkai után kutattam, élete egyetlen Művészenek, a Szentléleknek remekléseivel találkoztam.

A feltett kérdésekre alighanem az az egyetlen helyes válasz: Prohászka Ottokár a Szentlélek remekműve.

„Mit tett Jézus velem?”

Kiválasztott, nevelt, oktató, – felszentelt. – Én mindig ifjú lenni s maradni kívánok. – Fölszentelt: a kisebb rendek lépcsőin az oltárhoz vezetett, oda állított, s rám bízta szentségeit, ígéit, rám lehelte lelkét s barátságába fogadott! Megbízott, hogy járjak el nagy céljaiban, Szíve nagy szándékaiban! Kezeimbe helyezte főleg eucharisztiaját. Tu cherub extensus! Te szárnyaló angyal. S igazán a lelkeket védem! Angyaluk vagyok! (1893. júl. 19.)

„A folytatott Krisztus.”

Úgy vagyok, mintha révedezve a tenger partján állnék s néznék a messze távolba. Mindig vágyódom, mindig küzdök. Fő támaszom és alapom Krisztus. És pedig a folytonos Krisztus, a folytatott Krisztus. Mindig ki vagyok feszítve; ó de mennyire! Sohasem nyugszom meg, sohasem pihenek; nyugtalan vagyok; csapkodom korlátaimat, mint a tenger a partot. Énekelnék, de csak a „vándor” éneke tetszik nekem! Ich komme vom Gebirge her, – es saust der Wald, es braust das Meer! A hegyről jövök, zúg az erdő, morajlik a tenger... Lehet, hogy ez büszkeség és hiúság, de én csak élni, csak Istent keresni akarok... csak Istenért dolgozom. Talán nagyon földi, de Istent keresem a földön... Kicsiny és alacsony az ember, de sasként emelkedem mindezek fölé... a szeretet s az ismeret segít, emel és biztosít. Dolgozni az örökkévalóságnak, ez ad erőt! (1893. júl. 19.)

A szépség a legnagyobb hódító erő.

Nem tudom, minek tulajdonítsam, de az én lelkemben a legnagyobb hatalom a szépség, melynek teljesen hódolok. Az igazságnak és a jósnak előttem a szépségbe kell öltöznünk, mert míg ezt nem teszik, azt érzem, hogy szegények s nincs olyan ruhájuk, ami jár nekik... De az igazságnak nemcsak ruhája, de fegyvere is a szépség, sajátos, fölséges felszerelése, kard és nyíl, kétélű, hegyes; igaz, hogy soha öldöklésre, hanem csak hódításra beállítva. A szépség a legnagyobb hódító erő... Nekem a szépség ének és élvezet és érték. Nem kell, hogy jogilag enyém legyen. Enyém az, minél jobban tudom élvezni. Azé leginkább, akinek életszükséglete. Hogy aztán vannak, kik a slampet, piszkos fésületlenséget különb emberségnek nézik, ezek aberrációk, s gondolom, hogy onnan valók, abból magyarázhatók, hogy a szépséggel visszaélték s azt tisztelni s előtte tartózkodva visszahúzódní elfelejtették... Mert a szépséget is tisztelni kell; csak annak számára marad kincs és érték, aki tiszteli. A tiszteletlenség a komisz emberség ösztönét hozza felszínre; és akkor fuccs, a nagy Pán meghal, a múzsák s a nimfák elszaladnak a csöcselék csörtetése elől. (1913. dec. 15.)

A harmónia és a miatta érzett öröm.

Egyre törekszem: az élet harmóniájára. Istentől erőt kérek, de nem hogy adjon, hanem hogy amit ad, akarata szerint használjam!... Mérsékelt lelket, derűt és temperamentumot a kellemetlenségekben. Az hogy kizökkenek? se baj! A tenger is telefröccsenti a groteszk partok szikláit; a keserű hullám nem vész el. A lélek csapkodásai sem vesznek el; ne sirassuk, csak fröccsenjen! A bánat se legyen sopánkodás... a másért való imánk se legyen emésztő... az nem erény!

Öröm kell és tartalom. A tartalomból az öröm magától fakad; szegény lelkeknek nincs örömük. Telítsük őket, akkor örvendenek! Az életet is lehet eltörpíteni, silányítani, s nem vonatkozhatik el tőle. Érteni kell tehát, hogyan járuljon az ember gazdagon az Isten elé: szeretetben, az ima szellemében, áhítatban és önmegtagadásban élvén. S Ő rekompenzál.

Minden csak eszköz, – a tudomány sem cél, mert a valóságokat nem éri fel. Tenni és örvendezni: ez az élet! Lenni és teljesen lenni, ez az élet célja. A lélek teljessége a tökéletesség tükröződése. Az öröm tudata és a lélek teljessége Istenhez tesz hasonlónvá... Mi mást jelent érezni, hallani, szemlélni, mint töltekezni, tökéletessé válni.

De minden le van fátyolozva. A világ az egyik fátyol, a másik a hit... „Most még tükörben látunk.” Az öntudat abban áll, hogy legyen érzékünk az isteni akarathoz... Nagy kegyelem mélyen imádkozni az Urat s nem botránkozni, hogy mások mit tesznek, mit nem... Másokon ki nem vasalhatjuk, de magunkon igen. Igen... egészen! Ó áldott potencia, boldogít és hevít a lehetőség öntudata. Nekem tehát lehet és kell égnem. Kell! (1900. jan. 9. és 21.; szept. 12.)

Valamit belőlünk, magunkból...

Sei ganz und kindlich ... írja Goethe. „Ahol vagy, légy egész és gyermeki; akkor minden vagy, legyőzhetetlen...” Mindig „eine ganze Seele”; ezen fordul minden. Azáltal vagyunk szubjektumok a nagy tárgyi valósággal szemben, hogy a világ központjába az eszmélő, magát adó s a saját világát a külső világon megfogó lelket állítjuk. Valamit belőlünk, magunkból is! S azután az kell, hogy a világot magunkon áteresztve, alakítva, szubjektíve stilizálva bírjuk. Mi az mind, ha nem én az a mind, ha nem általam sajátosan elgondolva, megszeretve, simogatva s megcsókolva? (1913. máj. 3.)

„A Szentlélek az én művészem.”

Borzasztó a művészek tolokodása, – többen le akarnak festeni vagy márványba vésni. Természetesen nekik ez kenyérkereset; nekem azonban nagyon kínos s valóságos szenvedés. Az nekem nem dukál. Az Úr Jézus leplezze le az égben rajtam az ő vonásait; a Szentlélek az én művészem. Ah, Uram, én szegény bűnös, alázattal imádlak s kérlek, töröld le lelkem feltjait, mosd le rólam a hulla-vért! tisztíts meg... te alakíts, s nem márványból, hanem lelkiségből, dicsőséged tükrözéséből!

Az egyik festőnek itt a püspöki palota kertre néző szobájában 40 óráig álltam a pulpitusnál, s csinált belőlem oly kemény marcona alakot, hogy magam is megacélosodom rajta, ha ránézek... ha alá nem írják, hogy ki ez, rám nem ismernek s felednek. No, de ez kell; ez nem én vagyok. Én csak Te akarok lenni, Te, aki vagy tőkém, forrásom, napsugaram, példám, Üdvözítőm; én örök Alkotóm! (1915. ápr. 8.)

Szeretem és imádom a Szentlelket.

Május a bérmálás hónapja; úgy szeretném kiszolgáltatni a szentséget, hogy viharozzanak és tüzet fogjanak a lelkek. Lélekgyújtás, pünkösdi tűz, új világalakítás; ez a bérmálásnak intenciója. Ha az intenció megvan, akkor a tűznek gyúlnia kell. Ha tavaszkor a kertben égetem az orgona- s bodza-, galagonyaágakat, mily pattogó s ropogó erőszakkal nyilal föl a tűz; ez a Lélek képe. No, de mi égjen? Mi égjen?

Mindig gyújtani szeretném a lelkeket s nem akarom csak rájuk hárítani a sacramentum hatálytalanságának okát. A teológia természetesen magyaráz okosan s distingvál okság és alkalmasság közt... Nem, nem testvérek; én értem a teológiát, de a bérmálásban a Szentléleknek pünkösdtől kell csinálnia, a lelket átformálnia, új világot teremtenie. Hát hol van ez mind? – Nem szabad leszófolnunk várakozásunkat, hanem ellenkezőleg fokoznunk kell azt úgy, ahogy Krisztus akarta... Uram, Te jössz s illetsz, s mikor érintesz, akkor megrendülök, s átfut rajtam a tűz, az élet... (1914. máj. 4., jún. 1.)

Az igazi és a mondva csinált nagyság.

Nekem nincsenek illúzióim. Tudom, hogy a nagyság átlag csinált valami; kiveszem a tudományt, mely igazán olyan lehet, hogy omne tulit punctum. (De azért a tudományos presztízis is sokszor csinált...) A presztízis sok más nagyságból való, ami aztán hiposztalódik ebben is, abban is, akinek a nagysághoz semmi köze. Én azért szeretem és tisztelem ezeket a férfiakat is, ha nem is aranyból valók, hanem csak be vannak aranyozva...

Padovában, itt a Santonál misézve úgy raktam magamra a stólat, mint a püspök szokta. „Ah non cosi”, mondotta az öltöztető fráter, „cosi fanno i vescovi”! (így a püspökök teszik). No hát megigazítom mint az egyszerű pap. – Hazajöttem; Rómában tiszteltem a pápát, – hazahoztam Itáliából sértetlenül hitemet s szeretetemet. (1913. okt. 15.)

A kereszt tövében.

Térdeltem előtte és mondtam: „Míg a térdem le nem szakad, itt maradok”, s kértem igazi kegyelmet és mélységet, s kivált hogy Krisztusé legyek, egészen... egészen úgy mint Ő; mert Ő a példakép, s az Isten gyönyörűsége: dilectus; s nincs nagyobb kegyelem, mint hozzá közel állni s vele együtt élni! S valahogy rémlik, hogy Őt közvetlenül kell megfogni és tapasztalatból meggyőződni, hogy Ő az Isten-kép...

Teljesen Krisztusnak élek, semmit sem keresvén kívülről, csak lelkeket, teljesen szabadon állok s kész vagyok mindent elhagyni, hisz úgy is sziget vagyok az óceánban. Jézusban rejtett

életet kívánok élni, vagyis nekem nem kell és nem imponál semmi; sem Csernoch, sem Csajka, sem Fischer iránya... Nem akarok színlelni... sem kereket kötni és taktikázni; én tudom, hogy csak ez az igaz. Hadd vesződjenek s okosodjanak, hadd politizáljanak és diplomatazzaljanak: az egyszerűség, az alázat angyalfejeitől körülvéve élek, élvezek, ujjongok lelkesülök, rajongok... Komolyba nem veszek a világon semmit úgy, hogy megzavarjon a Krisztussal való benső egyesülésben. A támadást, csípősséget, a hetvenkedést, a szellemességet semmibe; ezt aláhúzom: semmibe... Ha Afrikába mehetnék, csakis az apostolságnak élnék. Inkább maradok Esztergomban spirituálisnak s azután megvonulok, mint egyetemi tanárnak Pesten. (1901. aug. 31.; szept. 1.)

„Legyek várakozó vászon...”

Azért szükséges, hogy megerősítsük természetfeletti meggyőződéseinket, hogy megváltoztassunk sajnálatos szokásokat, hogy harcoljunk a rossz hajlamok ellen. Semmi könnyelműség, engedékenység, nagylelkűség-hiány. Meg kell tanulnom elszakadni mindattól, ami nem tetszik Istennek. Hagyom, hogy Isten cselekedjék, anélkül, hogy ellenállnék a kegyelemnek; legyek várakozó vászon (*être de toile d'attente*). – Föltétlenül kidolgozom magamban az alázatos, hívó, ragaszkodó lélek lelkületét s érvényesítem azt a tudomány s az elváltozott érzések által kitágított belső lelkivilágomban. Érzem a XX. század tudományának s érzéseinek befolyását a lélekre, s mégis gyermek vagyok; mert függök, vágyódom, imádkozom; továbbá, mert fejlem növekszem, több-léleknek s embernek készülök. Deo gratias. (1907. okt. 27.)

„Prédikációimban újat akarok adni...”

Culpát én talán abban látnék, hogy prédikációimban újat akarok adni s a régit is nekünk való formában bemutatni, s így a szokásos sablonokat s matricákat kerülöm; vagyis azokat föltételezem, azt gondolván, hogy ilyet úgyis kapnak másoktól. Így van ez írásaimban is. Lehetséges, hogy ezért aztán újítónak néznek. Különben szívesen elismerem, hogy kifejezéseim s a beállítás részletesek, s nem mondván itt-ott az egész igazságot, ignorálni vagy tagadni látszanak azt. De csak látszanak! mert hiszen a logikus tudja: ha valamit állítunk, azzal mást, sok mindenfélét nem tagadunk! – én a magam részéről tudom, hogy az egyházi tant soha sehol sem tagadtam. (1913. márc. 19.)

„Egy harapásnyi lendülés a végtelenbe.”

Valaki azt mondta: Minden embernek szüksége van a kiegyensúlyozott létezéshez egy „harapásnyi” zenére (Mundvoll von Musik). Hát nekem évenként kell egy harapásnyi lendülés a végtelenbe, így a hegyekről véve azt... Különben pedig naponként akarunk egy harapásnyit Istenből s zenét, olyat, amelyet Fra Angelico angyalai csinálnak. (1911. aug. 16.)

„Ó, ha óriás lennék...”

Pünkösöd! Mindannyiukat eltöltötte a Szentlélek! Mily agitato tempo! Akiket Isten Lelke mozgat, azok Isten fiai (Róm. 8,14)... agított lelkek. Ez a pszichológia nekem mámor és költészet; a tűz is, a villám is az.

Jézus három évig tanította az apostolokat: a tan, a példa, a csodák iskolájába jártak; mégis külön kellett a Lélek, ki az igazságot átéleti velük... Ő tanította meg őket beszélni, mint az édesanya. Ő tanít, ő mama; néma fiakat nem nevel. Előbb Te szólj... És éneklő lelkeket nevel. Mily cantor excellens! A Mester kitűnő... „Örvendezve tiszta szívvel magasztalták

Istent és az egész nép szeretetében álltak” (Ap. Csel 2,46)... Szeretném, ha a mélység elnyelne! Jézus Szívének mérhetetlen gazdagságát kellene megmutatnom, és nem tudom... Szent Szív, szenvedek, hogy nem Te vagyok! ezt, ezt sürgetem és kérem...

Mélységes megindulásban szenvedek, mert szívem ég és másokat is szeretnék gyűjtani, nekem inkább kín, mert nem tudom. O si gigas essem! Ó, ha óriás lennék... (1904. máj. 26–31; jún. 7.)

A teológia napszámosa

„Hidakat emelni a modern élet örvényei felett.”

Ez a néhány naplójegyzet is meggyőzhet bennünket, hogy Prohászka számára mindenben, a teológiában is az volt az első és legfontosabb cél, hogy élménnyé, léletté tegye a kinyilatkoztatást, az örök igazságokat a ma embere számára, „hogy megtaláljuk a helyes elhelyezkedést; ez a mi teológiai napszámunk” (1915. ápr. 29.). Ennek „napszámosa” volt a katedrán, a szószéken, a pulpitus mellett tollal a kezében. Mint a dogma professzora valósággal elbűvölte hallgatóit, akik – Shvoy Lajos szavai szerint – csüngtek ajkán szótlanul; letették kezükből a tollat, képtelenek voltak jegyzetelni órái alatt, annyira magával ragadta őket. Különösen a megtestesülést, az inkarnációt, a krisztológiát tudta fölséges magaslatokba emelni.

Jellemző rá, hogy az egyetemi templom szószékén élete utolsó mondata is ez volt: Íme az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit!

A mi teológiai napszámunk.

Nem arról van szó: van-e Isten, nincs-e Isten; hanem arról, hogy mily fogalmunk van róla, s hogy helyes-e? – a modern világot elbíró és a problémákat megoldó fogalmunk van-e róla? Kettőre kell figyelni: a.) hogy a kinyilatkoztatást meg ne hamisítsuk s el ne torzítsuk; b.) hogy a megfelelő modern szembeállást, a helyes elhelyezkedést az örök igazsággal szemben megtaláljuk. Ez az utóbbi a mi teológiai napszámunk, melyet a gondviselés ránk rótt, melynek nagystílusú terve az erőket s tehetségeket folytonos akcióban tartani s azáltal az örök igazság kincseiből újabb s újabb értékeket, új meglátásokat, új elragadtatásokat juttatni az emberiségnek. De a modern feladat megoldásnak mindig kereszténynek, vagyis alázatosnak, tehát elfogadónak, felemelkedőnek, Isten felé törtetőnek kell lennie. Mi nem adunk hozzá a kinyilatkoztatáshoz, hanem kapunk tőle; mi nem húzzuk le magunkhoz a krisztusi nagy tradíciókat, hanem fölemelkedünk hozzájuk.

Nekünk az egésztest kell ambicionálnunk, s a mi hiányosságainkat kipótolnunk, a mi ferdeségeinket kiegyenesítenünk. Ez éppen oly teológiai feladat, sőt ez az első... Mint ahogy a hidak az örvények felett csupa egymásba kalapált s kifeszített s ellenállásba beállított vasrudakból állnak: éppúgy feszülnek egymásba erők és energiák. Az én küzdelmeim is ily feszített rudak. Én csak a feszültséget, a szenvedést, a küzdelmet tapasztalom meg, de hinniem kell a történelem isteni technikusában és művészetében. Ha hiszek, már emelkedem; akkor a rosszat már győzöm, mert jóvá változtattam... Íme tehát a hit állítás, teremtés, tett; a hitből való gondolkodás igazi alakítás, és amikor a kegyelem által Istenhez emelkedünk, akkor éjszakáink helyébe fényeket állítunk s a tehetetlenségek szörnyűségeit leküzdjük. Csak feljebb-emelkedéssel válhatunk a helyzet uraivá. (1915. ápr. 29.)

Az abszolút függés az Úrtól.

Minden alá van vetve az ő legfőbb tekintélyének, mely egyetemes, elidegeníthetetlen, lerombolhatatlan... Minden eltűnik tekintetünk elől, egyedül Isten nem hal meg. Ő mindig él, teljes hatalmával, minden jogával... Ő ura mindennek, minden léleknek, térnek, időnek. Semmiféle hatalom nem rabolhatja el övéit, hacsak nem ez a dicsőséges függés, melyet nagy szívvel fogadjunk el tőle. Akaratára éppen az élet megpróbáltatásai közepette hagyatkozunk rá... Az élet szenvedései, bajai benne vannak a Gondviselés terveiben; ezek gyakran hasznosabbak számunkra, mint a javak. (1904. okt. 29. – nov. 1.)

Mi a hit?

Intő, figyelmeztető. Lelkiismeret. Tűzoszlop... ismeret... lélekbe nyúl. Elvekre, célokra, eszményekre figyelmeztet. – Bíró: ítél. – Barát, amely mindig az imára és a kegyelemeszközökre sarkall. – Vezető a pusztán keresztül... Mindig jót akar, nem tűri a mérgezést, a léhaságot. (1908. okt. 28.)

Az emberi lélek ab ovo metafizikus.

Egyre jobban érzem, hogy a filozófiát, a világnézetet a lélek sugalmazza. Jól esik látnom, hogy a lélek mindig metafizikus, mert az elérhetetlenre bukik rá, s azt valamiképp állítja, s ez az elérhetetlen alapjában maga az Isten. S ezzel a metafizikával dolgozik mindenben, fizikában is, mihelyest a mélységet éri, az alapfogalmakat. Lévéen pedig született metafizikus az anima humana, azért vallásos is. Onnan van, hogy minden tevékenysége, akár a tudományban, akár a művészetben, vallásos jellegű. – Terentinus Varronak a római religióról írt s Caesarnak dedikált műve három teológiát különböztet meg: 1.) teológia civica-t, a nyilvánosan elismert hitet; 2.) teológia mythica-t, a költők s művészek képzeleti világát, s 3.) a teológia fisica-t, a filozófiai spekulációt. S ez mind teológia, – az alapfogalmak mind lelki alakítások... Örvendek e titkon s e valóságon. (1915. márc. 17.)

Az Isten „játékszere”...

A görögök már rásejtettek arra, hogy a bölcsességet, filozófiát játszva, kedvteléssel kell űzni. A Szentírásból tudjuk, hogy a sapientia „ludit in orbe terrarum”. A világ is játsszó, kedvtelő művésznek alkotása; az ember is mű. Be kell hatolni a műbe a művész játékát ismételve, meglátva, szeretve, csodálva. Táguljon ki az ember lelke, mely valamiképpen minden lesz (quodammodo omnia), de nemcsak intelligendo, hanem vivendo. Mert mindezt nemcsak megérteni, de átélni is kell. (1915. febr. 15.)

Élni istenadta közvetlenséggel.

Gyökerem fa, hát viruljon. Amit bírunk a jóból, szépből, mértékesből őseredetileg kialakítani, mintegy magunkból kigyűrűztetni: ez legyen értékünk, örömünk! Azt a fölemelt, megnesemesített valóságot megélni a mi feladatunk; a valóságot a maga lét- és helyzetenergiáival, intuícióival, orientálódásaival; azt a mi rectitudónkat, egyensúlyérzésünket; a léleknek azt a csodálatos iránytűzését Isten felé... ez a lélek valósága! Erről is van fogalom; miről nincs. De ez nem fogalom, nem az értelem reflexe, hanem az élet hulláma.

Valamit kimélyíteni csak az tud, aki megéli... A dolgokat át kell érezni, akkor bennük vagyunk; s nemcsak nézni, akkor ugyanis kívül vagyunk; ebben az esetben csak rendezni, de nem teremteni tudunk! (1915. máj. 12.)

Eszmecsírák (logoi spermatikoi).

Van az emberben Istent megközelítő képesség. Vannak fények és értékek, melyeknek mennyei özönét önti ránk az Isten.

De mi ez ahhoz képest, amit Krisztusban kapunk. Benne ő maga lépett közénk és emberi életben átadta, élénk adta, amit Isten nekünk küldött, s ami oly végtelen sok, hogy az egyes ember azt a maga lényéből és lelkéből soha ki nem „kapharhatta” volna. – Azután az egyház,

mint az igazság oszlopa, columna et firmamentum veritatis. És a szentségek, melyek a lelki élet nélkülözhetetlen krisztusi forrásai.

Azután meg élni, élni, nem pedig az utat keresni s a módot, hogy hogyan éljünk. Az egész élet nem elég arra, hogy az élet helyes módját megtaláljuk; akkor élni rá nem érünk. Azért tehát itt az Isten nagy ajándéka: az egyház az élet iskolájával, kitűnő rendszerével, segítségével. (1911. aug. 11.)

„Úgy érzem, tapogatózom az isteniben...”

Ma remek nap. 4-kor keltem s kimentem s élveztem. A kápolnában kezdtem meditálni vágyamról Isten után s hogy mindenre kész vagyok, amit akar. De ha vele akartam menni s őt megfogni, nem találtam hozzá és nem volt mit gondolnom. Nem tudtam, hogy mit akar, mi az ő gondolata...

Mindenem funkció. Amim van, a múltból való; ez az itt és most = én. Ez az „én” egyszersmind próféta-alak, telve készülődéssel és az öntudatban sejtéssel. Így vagyok a morállal is. Az nem merev adat, hanem a kultúrfoknak megfelelő lelkeség, amit őrizni, féltetni, óvni és nevelni kell... Krisztus is úgy gondolkozott, érzett, akart, mint ahogy az ő korában... Az isteni nem változtatja meg az embert... Más a morál Ádám és Éva korában; amikor nincs tulajdon, nem lehet lopni. Mikor a házasságnak nincs jogi formája, nem lehet paráználkodni... Megértettem, hogy Krisztusnak is az az emberi természete volt, melyet atyáitól kapott, – és azt is, hogy Krisztusban nincs lezárva a vallásos fejlődés. Élményeit neki is így vagy úgy kellett kifejeznie, – nekünk magunknak is: „Töredékes a tudásunk...” (1 Kor 13,9) ...Csak jelzésekkel dolgozunk; a tartalom nincs megmondva! Pl. substantia, ez kasztli; de mi van a jelzés keretén belül? Persona, ez definíció, kasztli; de miben áll voltaképp? Anima... gratia... Hogy van az Isten bennünk? hogy dolgozik? hogy kell a megváltást érteni? Ezek mind nem kész dolgok... Úgy érzem, tapogatózom az isteniben... Mennyire relatívok s kicsinyek vagyunk Istennel szemben. Ez az elérhetetlen realitás a hit tárgya: Isten, aki közvetlenül adja magát... Nem fogalmakat ad, nem szimbólumokat, hanem magát s mi tapasztaltuk, hogy bennünk van, hogy gondvisel, hogy most is engesztel, hogy megbocsát... Nekem a vallás nem tan, melyet úgy bizonyítanak, mint más tanokat logikával. (1910. jún. 21.)

„Minden, ami naiv, szuverén.”

A naiv az, ami nascitur: születik! Ez nem az észhez van címezve... nem bizonyít, nem cáfol, nem oldoz problémákat, hanem adja magát... Ami tehát nascitur, vagyis, ami a szó nemes értelmében naiv, az szökellő (springend), és a lélek legmélyebb mélységéből való; onnan nem lehet fogalmakkal meregetni; nincs oda út és híd, az megközelíthetetlen, de magát adó mélység!... A naivság egyszerűség, felszabadít. Az egyszerűség forrása... szükségképpen egyedi, tiszta, derült, bízó tekintet... a lélek gyökérzete, s abból indul ki a szépség s lelkeség lüktetése; egy darab friss ág, új hajtás a fizika világában.

Naivnak kell lenni minden léleknek, s a műveltségből csak annyit fogadjon be, amennyi a lelket kiemeli, s ne annyit, amennyi elfojtaná. Minél többet tud, annál jobban értse, hogy a tudás csak eszköze az életnek... A morálisnak, műveltségnek (művészetnek, irodalomnak...) is azt kell szolgálni: a lélekfakadást!

Nincs a nagy természetben egy szemernyi jóság lélek nélkül... legszebb naivság a jóság. Van eredeti s naiv szépség, s van eredeti naiv jóság, mely a jó, nemes akaratnak megnyilatkozása szeretetben, hűségben. Arányait nem a környezetből veszi... nem lenyomat, nem adat, hanem úgy belenő, beletáncol, mint a gyermek mosolya...

De az igazi naivsághoz nagy önfegyelem kell, különben rafináltság lesz belőle, különösen az irodalom vonalán. Több aktussal, több ingerrel akarnak tartalmat adni a tudatnak. Mértéktelenül teszik a lélek, a szeretet rovására; például ott, ahol a test szeretetét (érzékiségét) élesztik, meglesz a formák ingere (*a francia naturalisták és részben Ady erkölcsi magatartása kerül itt terítékre. Barlay Ö. Sz.*), de ellepi a lelkit... Ha csak a testit élesztem s mindenféle savval, aljjal dolgozom körülötte, inkább emészték erőt s életet, mint fejleszték... Ha virágot savval kezelünk, hogy bűvös színekben gyúljon ki kelyhe, – ha az idegeket szétfoszlásig letapogatjuk, ha az erős reakciók a folytonos képzeleti viszketegben kiadják erejüket, mind olyan lassú égés, mely csupa füst s elhamvadás, de láng nincs rajta! –

A dekadencia nem igaz irányítása a fantáziának. Folytonos gőzölgése, párolgása az egyesülés vágyának, amely egyik felet sem elégít ki, mely a nem egyesülésében adja ki erejét, az eunuchok üres édelgése, de nem valóság, – ez gyöngít, ez nem termékenyít... Ez szárító szél, nem ad harmatot... Ah ezek a kábító, száraz szelek, a pusztá leheletei.

Én másról beszélek és álmodom! Minden, *ami naiv szuverén!* Olyan mint a forrás, mint a hegyi patak; mikor még a malomkerék alatt sem bujdosott; olyan mint a sas, a sólyom, mikor még nem látott embert, hanem csak sziklát, erdőt, s ami ily eredeti és friss, az természetesen erős is lesz. Hiszen minden erő voltaképp eredeti; nem lehet hozzáadni, legfeljebb összetenni, összeadni lehet... csak foglaljon helyet a fejlődés és haladás irányában és akkor győzelmes is lesz! (1911. jan. 17., 21., 29.)

Az inkarnáció.

Őszintén mondom, inkább könnyeimmel szeretném ezt megírni, mint tintával! Istenem mit tegyünk, mikor az inkarnáció valósága borul ránk? Hova futamodjunk? – Nem lehet azt érteni, azt a kötelezettséget, mely ránk hárul, – azt az égető, sarkunkban ügető szükségességet, hogy magunkat s mindenünket neki odaadjuk... Vasnál vasabb láncsal vonz magához minket, hogy lelkünk égjen, mint emésztő tűz s belevegye magát velőnkbe. Kérdem: van-e ennél nagyobb zsarnok, erőszakosabb hatalom? – Az Isten lett emberré! Rémséges és ésszavaró tény! Imádjuk, hálálkodjunk, tenyerünkön hordjuk... Értem annak az alázatos, bűnbánó középkornak szellemét: az inkarnált Isten tette gyermekivé, hódolóvá, lággyá vaslelkét! Az a Kinga, Klára, Jolánta, Erzsébet, Margit... azok tanítanak szeretni, hódolni, megsemmisülni engem is. Ez az egy gondolat szentté tesz, alázatossá, szegénnyé, igénytelenné. Jaj, édes Uram, hát tégy engem is azzá! – Ki ne hajtana itt térdet? Macaulay, aki kifogásolja a térdhajtást! Ha tudnád, ki és mi előtt hajtottak az Eduardok és Kolumbánok térdet! (1897. júl. 25.)

Betlehem.

Méltó bevonulást készített az Úr! Szorgoskodott: anyát teremtett; most születést rendezett. Sok vár, ház körül ezt, sok cédrus bölcső közül ezt a jászolt; a nagyok, az óriások házai közül ezt az odut... Az ember lúdbőrt kap; ahová ér, nyirok, fázékonyság; minden szúr... az érzéknek semmit sem ad... De az érzésnek örvényeket nyit... Isten irgalma... A Szent Szűz érzelme... örök Betlehem.

Mi a jele? A címere? – jászolba fektetett gyermek! Ez a jel adatik nekünk. Nem villám, vagy lángbaborult ég, tenger zúgása, virágok nyílása, – hanem ez a szegény gyermek. Azok a jelek nagyok, szépek, bámulatosak! Ez a jel, a szegény gyermek a jászolban az Isten emberségességének jele, és a szívünkbe nyúl! Az emberi érzés útjaira állít; az alázatos, őszinte, igénytelen, jó érzés ösvényeire; mint gyermek jön felénk, hogy azon kezdjük, amit a gyermek inspirál... Ez a gyermek az embert a tehetetlenségére figyelmezteti, mert a világban nem is boldogul... Mily gyöngye ez a Megváltó! Mily gyöngye az ember... Anyja mindene...

karjai gondviselése... keble élte forrása... Gyöngye, de benne az Isten ereje! Kicsiny szemre, de belül konstruál, belülről alakít kifelé. Embert gyúrt át; Pál, Ágoston, Ferenc...

Pihenjete meg itt. A teológia örvény, az élet is örvény; titok; bámultok a sötétségbe, de íme a gyermek arca mosolyog felétek! Mintha örvénybe néznétek, s íme a párkány szélén egy bájos harangvirág harangoz felétek! (1903. dec. 22–25.)

Krisztus a mai tudomány fóruma előtt.

Amint annak idején Jézus Annás előtt a tradicionális műveltség ült törvényt Krisztus felett, úgy ez megismétlődik: Jézus ma is a tudomány fóruma előtt áll és elítéli... Szegény Úr Jézus, vádolt vagy te itt! Hogy néznek rád! Érdekléd őket, te idegen szellem, s mégis lenéznek. Ők úgy érzik, hogy nyeregben ülnek erősen, hatalmasan. Szabadságot hirdetnek, de téged megkötnék s ide hurcolnak, te sas; sas a magasból. S itt ér téged a legrútább megaláztatás; a szolga arcul csap, – s látszik: úgy tartják, hogy jól teszi, s megfedd téged... Édes Jézus, hogyan álltál a XVIII. századi felvilágosultság zsidós, hitetlen koriferusai előtt; s hogyan álltál a XIX. század hatvanas-hetvenes éveinek liberális nagy felfújtjai előtt! A szenzualizmus nyelvöltögetései, a tintakulik arculütései közt! Ah, Uram, hogy ezt is elszenvedted értem, szabadságomért, lelkem nagy hitéért, az égi szférák szabad tengereiért; hogy így megszegyenítettél s azt akartad, hogy ne szégyelljelek! Nem soha! (1915. márc. 22.)

„Nincs szükségünk Krisztusra, nekünk Kantunk van...” (Horneffer)

Kérem, mit nem tartott már jónak az ember, ha szenvedélyei fütötték? Nincs gyöngébb tehetség, mint az ész az érdekek és ösztönök ellen. Teljes trotli... Ezért nem lehet rábízni a nagy érdekeket. Neki csak a teória, a tudomány való, csináljon papírosvilágot, tépje össze és csináljon újat... Egyszer ezt, máskor az ellenkezőjét tanítja. Azután az is fokozza a komédiát, hogy többnyire terhelt, perverz, egyoldalú, úgynevezett zsenialitások vezetnek, Voltaire, Rousseau, Kant, Nietzsche, Tolsztoj – mindent összevéve mégis csak nem sikerült emberek, akikre a nagy valóság rácáfol. Hiszen nagyokat lehet mondani, azt is, amit Horneffer: „Wir brauchen keinen Christus, wir haben Kant”. (1916. jan. 26.)

Megszabadulni a mankóktól...

Búcsújáró helyeken sok mankó lóg... száraz fa: forma (szisztéma). A mankó nem való, hogy láb legyen belőle, az túl van azon... Az ember azon van, hogy megszabaduljon tőle... A szisztémák is arra valók, hogy erős életre segítsenek... a mankók csak eszközök...

Jöttek a nagy mankós emberek (filozófusok, szisztéma-gyártók) és azt mondták: aki híres ember akar lenni, fogjon egyet. S lett is sok mankóval járó „híres” ember. Pedig az igazi búcsújáró hely épp arról híres, hogy az ember ott hagyja a mankóját (= mások gondolatait). – Aztán van, aki a mankókat úgy gyűlöli, hogy a lábukat is elvágja (= aki a gondolatot mint ismeretet tagadja). – Vannak, akik válogatnak a mankók közt, akik csak azt keresik, hogy mit gondoltak mások s nem örülnek a gondolatfakadásnak magukban... Nékem ez a főszabályom: másnak gondolata = mankó; a tudomány = mankók háza; baj volna, ha a lábam is mankó volna... lábbá kell lennie, enyémmé. S mikor enyém? Ha élek belőle, ha élni segít... A mankó nemcsak a gondolat, de minden megmaradás az alacsonyban. Mikor más lettem s jobb lettem, akkor akasztom le magamról a mankót. S ez folytonos folyamat! (1911. jan. 31.)

„Csinálj valami újat!”

Mindenütt új vállalkozások vannak: tudomány, politika, katonák világa; csak a vallási világban ne lenne? Csinálj valami újat! Mondj olyasmit, amit még senki sem mondott. Meg kell értenünk: az emberek lekötik magukat; tudnak énekelni, imádkozni, dolgozni.

Minden időszakban korlátoltság is van, vagyis várjuk a folytatást. Pszichénk is ilyen legyen: vágyódó, kutató, vállalkozó, ne maradj. Ezen az alapon is van alázat, hogy relatívek vagyunk; napszámosok, de telve aktivitással. Sokszor szinte lázban égek, gyötör a vágy, eltalálni a formát... Érzem azt a nagy nyugati tendenciát az egyedinek szabad, külön, formákat teremtő kialakítására. Ez a tendencia a fejlődés iránya... Add magad... találd ki újat, de újat, mely a haladás irányában legyen. Újat, amerre a szellem folyama s árama tódul... újat, kapcsolatost, folytatást, hová gravitál és folyik az élet folyama. A szép, erős, egyéni, független élet új kiadása... Idealista és érzelmes emberekre van szükség, kik égne és hálnak. Szóval égi, isteni magaslatok, erők!

Mindenütt a racionalizmus (intellektualizmus) pusztítása... Ezzel szemben ki lehetne mutatni, hogy vallássá lesz még pl. a szocializmus is, a szabadkőművesség. A nagy vágy teszi azzá: cette fivère réformatrice = reformáló láz! A dolog több mint az absztrakció; az a mi művünk, – de nem meríti ki a dolgokat. Éppen ezért, amikor az egésről, mint folyásról, fejlődésről van szó, nem mérvadó... A művészet pl. nem indulhat ki definíciókból, hanem az ezerféle létformák szétágazó ösztönéből... Mi a végtelennel, az abszolúttal, szükségessel állunk szembe. Mi abba akasztjuk bele magunkat. A fölség az eszmény, az abszolút tökély... Mivel az értelmünk az embert, a természetet is csak egy darabnak ismeri, következőleg azt kiegészíti a végtelennel, a természetfelettel... kiegészítésre szorulnak, hisz a sróf s a menete is immanens, de kívánjuk egymást... Mindezt a Szent Lélek teszi, folyton sugalmaz, s érzéket ad. Nagyobb igényeket támaszt bennünk, s ezeket az igényeket kultúránk kiegészítő részeivé teszi: Dieu se révele a nous par le besoins de la vie morale supérieure¹... (1909. febr. 15.; 1910. máj. 30–31.)

Üzenet a filozófusoknak.

Mi az oka a mai világ vallástalanságának, s főleg egyháztalanságának? – Arra a meggyőződésre jutottam, hogy ennek oka elsősorban a szellemi anarchia, mely az egész művelt világot sivataggá, mocsaras sárrétté változtatja. A lelkek elvesztették az orientációt; nem tudják, hol az igazság, mi a cél; s így zűrzavarban vannak, s ténfergés, blazírtság, közöny, apáthia jellemzi őket. Az anarchiát a filozófia hozta ránk, mely teljesen kompromittálta az ésszt, mely sarlatánokat, száj-akrobatákat léptetett változatos műsorban a deszkákra, s rendszerekben, egymás fölött bukfenceket hányó filozófiai tanokban oda juttatta a jámbor közönséget, hogy ennek nemcsak szája, de a szó szoros értelmében az esze is elállt. – Mi hát az igazság? Ez, vagy az ellenkezője igaz? Kinek higgyünk?... mi szent és imádatadó, mit mások nem káromolnak?... ezt a bajt s a baj-okozót intellektualizmusnak hívják. Vagyis filozófusaink a fogalmak világába zárkóznak s csinálják akrobata ugrándozásaikat és szokelléseiket. Az igazság szolgálata helyett az újdonság ingerli őket. Ők az utat mindenütt s mindig új útnak gondolják; ami régi út, azt útnak nem tartják, s így természetesen minden ügyeskedésük az útvesztők geográfiájának minősül...

Hogy az igazság csak egy, bár bemutatkozása változatos lehet; hogy az igazság szolgálatának stílusa, keresésének liturgiája van; hogy a logikában s dialektikában e szolgálatnak valami illetana s udvartartása van... nos, ily lelkiismeretesség, józanság,

¹ Isten a legmélyebb erkölcsi élet igényei révén nyilatkoztatja ki magát nekünk...

szoliditás nincs a szellemi árúk forgalmában; ott a nem tisztességes kereskedés egészen zsidó erkölcsű, s ezért azután a filozófia Teleki-téri zsidóvásárrá fajul.

S a művelt intelligencia hogyan reagál mindezt? Mindez tetszik neki, hisz adorálja a „zenialitást”, s hódol a szellemi kiváltságnak. Így e tarka-barkaság, e vásári reklám benyomása alatt lelki beteg lesz, beleesik az intellektualizmus (racionalizmus) betegségébe összes következtelenségeivel, s beleesik a blázirtságba és szkepszisbe... A lelkek mind el vannak torzulva. S ahogy a kínaiak a nők lábát, úgy az európai kultúra a jellemet, a belső embert, az akaratot, a lelkeséget torzította s alaktalanította el.

Mély meggyőződés, hogy az intellektualizmust nem megint intellektuális disputákkal győzhetjük le, hanem az életnek a valósággal való kapcsolódásával... Az Igazság nem az elgondolható ige, hanem az az Ige, mely testté, életté lesz.

Világosan látom, hogy az intellektualizmus az európai szellemi dekadenciának fő oka, – azért ellene fordult figyelmem mindenképpen, s választottam akadémiai székfoglalóul e témát. (1911. június)

Nem lehet filozófiát teremteni fogalmakkal...

Nagyon feltűnő, hogy nem lehet összefoglaló világnézetet, életet, filozófiát konstruálni pusztán ésszel, kellő szívbeli rezonancia nélkül. Látni filozófusokon, kiknek nem volt szívük, hogy világnézeteik mechanikusok, – hogy dacára nagy elmeélnék mindenütt, lépten-nyomon elégteleneknek bizonyulnak. Mesterséges, összetákolt rendszerek. Nem lehet filozófiát teremteni fogalmakkal, ahhoz szív is kell. Milyen pl. Leibniz praestabilita harmóniája. Lehet szellemdús, de nem teremtés, csak tákolás! Életet csakis az egész igaz valóságnak megfelelő élet ölel fel: ész és szív. (1915. júl. 15.)

Misztika

„Misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal.”

A magyar nyelvű lelkiirodalom igen szegényes a misztikában. Schütz Antal külön felhívja a figyelmet, hogy Prohászka révén végre ezen a területen is megszólal a vox hungarica! Az Istennel egyesült lélek nyelvezete, kifejezéseinek eksztatikus hangvétele lehetnek számunkra, földön kúszó kezdőknek idegenek, de az Egyház nagy misztikusainak is ez a stílusa.

A misztikus Prohászka mindent másként lát, mert más dimenziókba emeli fel a személyeket, az eseményeket, a külső és belső történéseket; nemcsak a szent dolgokat, de a profánnak képzelteket is, a muzsikát, az éroszt, a szerelmet. Mindenben Isten kezenyomatát, felséges teremtői gesztusát szemléli és elragadtatva élvezi.

A misztika lényege.

Lelkem gyökerei elhatnak a misztikus mélységbe, s öntudatom kiemelkedik a valóságból; leomlom: a világ az ő akarata... munkád a világhoz alkalmazkodjék; ez az ő akarata. Igen, de átütöm a világ fenekét... s kibúvik a fejem a világból, mint a szeg a zsákból. Én nem csak mű vagyok s darabja a valóságnak; én valaki is vagyok, s nekem nemcsak műhöz van közöm, hanem a művészhez. Azt mondják: a művész rád nézve csak művében nyilatkozik! Nem! Hanem bennem is, lelkemben! Én nemcsak a világba csavarodom bele, hanem kinövök belőle. A világ a földszint; de a lét tovább épül bennem. Viszonyok kezdődnek: tehát az isteni itt folytatódik; még pedig már személyesen. Csak azt sajnálom, hogy mily kevés összeköttetésem s érintkezésem van vele; gondolataim nem futják, – érzéseim nevelésre szorulnak; minden emberivé válik bennem, emberivé az isteni... De azért nem ember az Isten... mindez arra jó, hogy a több ember fejlődjék s menjen feléje... Tehát csak emberről lehet szó nálam, mely akkor teljesebb, ha isteni alapokig ér le s isteni kapcsolatokba fekszik bele. (1910. jún. 30.)

A női és a férfi psziché egyesülése Istennel.

„Hogy tiszta szüzként vezesselek Krisztushoz...”, mondja Pál apostol (2 Kor 11). Biztos, hogy a szüzeknek más a lelkiállapotuk Krisztussal szemben, mint a férfiaknak. „Kedvesem az enyém és én az övé”, éneklí az Énekek Énekében; ezt csak nő mondhatja. A női psziché keresi „felét”; s lelkének ez a vágya nyer kielégülést a szüzek önfeláldozásában. Ő már nem néz férfi után, – van neki jegyese, Krisztus. Ez megállja a helyét. – A férfi ezt nem teheti, pedig a férfi is keresi „fele-ségét”. De azért a Krisztusban való egyesülésben mint lépcsőfokot használhatja ezt az igényét. A Krisztussal való egyesülés sokkal elementárisabb, mert az ember hevesebben és vágatóbban akar egyesülni Istennel, mint bárki és bármi mással... Hát egyesüljünk Istennel mint örvénybe szaladó forgács, mint a ciklon által fölkapott falevél, s élvezzük ölelését. (1914. márc. 3.)

A tiszta szerelem Istenhez vezetheti a szerelmeseket.

Sokan botránkoznak az Énekek énekén. Miért? Hogy érosz? Hogy a jegyes átöleli jegyesét? Hogy szívja ajkát s összecsókolja? Tény, ezt teszi a földi érosz; de ez mind csak analógiája annak az édességnek, közelségnek, meghittségnek, mely a lélek Istennel-egyesülésében bennünk áradó boldogsággá lesz. Az ószövetség szerette a két éroszt egymáson nevelni. Gondolom, hogy a tiszta szerelem Istenhez emelheti a szerelmeseket...

Ha az égi az alap s a földi a funkciója, azt gondolom, hogy a földi érosz kimondhatatlanul édesebb, fölségesebb, tisztultabb lesz, ha az égi érosz járja azt át. Istenem szeretni... minden földi éroszt Istennel átjárni s áttüzesíteni. (1916. szept. 24.)

A muzsika és az érosz metafizikája.

A muzsika a (görög) „mo” szógyökből, törzsből való, mely mozgást jelent. Így a Musa, aki mozgat, aki agitál. Ha nem teszi, nincsen mozgás, legkevésbé az a legszebb mozgás: a muzsika, zene... Mit is álmodott Sokrates? „Csináld zenét, Sokrates, szeresd a zenét és ápd az.” S ő aztán utolsó napján verset próbált csinálni: hátha ezt a zenét és nem a lelkek harmonizálását követelte tőle az istenség!? Én nem csinállok verseket és nem ringatom a nyirettyűt. De azt a másik zenét szeretem; ah, igen azt, azt, az Úristen harmóniáit. Erre buzdít az őrangyal, az angelus, a Musa, kinek neve is muzsika... Hát angyalom, Múzsám, Szentlelkem, muzsikáld, s akkor ezt a csúfságot, a srápnelt, a hörgést nem hallom...

Voltaképp az Istenszeretetet plátói szeretet. A görög papnő, Diotima, kinek Sokrates volt a tanítványa, éroszon a tendenciát, a methodust értette, mely az embert felfelé viszi. Platónnál is ezt jelenti az érosz! Azt, ami felfelé húz: az ideális magasságok, a szépség, jóság, igazság felé tör...

Szent Szüzem! A katolicizmus áldása és előnye is, hogy a dicsőült, szép asszony elmaradhatatlan belőle és tőle. Az asszonyhoz vonz a nemesbe, tisztába, ideálisba való törekvésnek szimbólumává... Így alakul az érosz, mely törekvést jelent az Ideálba = Istenbe való törekvés szimbólumává. Ennek a törekvésnek, vonzásnak köréhez tartozik az igazi kultúrában a nő, aki mint Dante Divina Commediájában Beatrice emel, felvezet. S ezt mondja Goethe is. „Das Ewig-Weibliche (das Schöne) zieht uns hinan.”

A szó gyöke is érdekes: eróeo = folyni, áradni; erón = gyors, erős mozgalom, mozdulat, lendület, tolakodás, rögtöni hátrálás.

S ha mindezt átviszem a Szent Szűz szeretetére, az eros marianusra, mely szent és nem „erotikus”. Ennek keretében érthető, hogy az igazi szeretet, a plátói, az ideális, tiszta nőt is szereti, hiszen a földön az ideális szépség a nőben lép fel a férfira nézve: a nőt, mint az örökszépség szimbólumát kívánja szeretni.

(De ki mer e gondolatokkal előlépni egy előadáson, hol sok a skrimpica s az eszményi szempnek semmi nyoma és az észből is kevés van). (1915. jún. 30., aug. 15.)

Karácsony és a hajnali harmat.

Dicsőség Neked Kisdéd Krisztus! Mi mindent gondoltam már rólad; de ahogy itt így fekszel, te édes csöppség, hát igazán csöpp vagy, s ha gyöngédségedet, tisztaságodat nézem, olyan vagy mint a harmatcsepp! Hát édes Jézus, a te barlangod s a te szereteted engem arra a harmatos, még le nem kaszált, csupavirág rétre emlékeztet. Olyan a te lelked s a te evangéliumod, oly friss, oly szent, oly misztikus... Ah, gyermekem, emberem, Istenem! (1914. dec. 25.)

A léleknek sajátos kapcsolatai vannak Istennel...

Minden oltárszekrény, ahol az Oltáriszentséget tartják, nekem titokzatos szent hely, ahol a léleknek Istennel sajátos kapcsolatai vannak; egy misztikus szent barlang, ahol a lélekre ingerek hatnak, s a homály fényes lesz, s a csend némasága beszédes... Ha pusztá is a szemnek, de a szellemi szépség, fölség fátyola van ráborítva, – ha csupasz és szegényes, de pálmák és virágok környékezik. Ezt a meglátást, ezt a tavaszt, lélek, neked kell

idevarázsolnod, az belőled való, hitedből, szeretetből. A szép világhoz mindig szép világot látó szem kell, s a kegyes helyek... (1910. jan. 2.)

Eucharisztia.

„Ha mennyet akarsz a földön, légy kapucinus!” – mondja a német szójáték. Nem is kell kapucinusnak lenni ahhoz, elegendő szentmisére járó, áldozó kereszténynek lenni, s mennyországod lesz. Óriási erő és áldás ez a Sacramentum! Néha sav nekem, mellyel kiöblíthetjük az avas edényeket, az áporodott szagú fogalmak és érzések kategóriáit. Néha meg tüzes csóva, mely végigszalad lelkünk pókhálói közt; aztán olyan mint az ekevas, mely hasítja az egérutas avart. Uram, mily buta a világ, hogy nem az élő vizek forrásait keresi, hanem másfelé jár... Innét van az ifjúság nagy stílusa, a megújulás titka és ereje; a kedély tavasziassága, mely tele van virággal és készséggel. Ezt a világot hordozzuk magunkban s élvezzük s kiáltjuk: Io triumphe!

Mily mennyeket nyitogató teológia van minden oltáron: égbe nyúló s egeket hasogató csúcsok világa! Szem kell hozzá... Ah, Uram, tele van a szemem fénnel! Ó hívek, papok, anyaszentegyház, új világok, új geológiák meglátói; csak a karotokat emeljétek fel, ott kezdődik a nyílt ég, az arany felhőzet. A templom boltját már nem látom, arrafelé már az Atyaisten s a Szentlélek kifeszített szárnyai fogják meg a szemet, hát még a szívet. És mi mindent juttat az álmélkodó ember eszébe az a Fra Filippo Lippi imádó Madonnája... Örülünk, tapsoljunk, játsszunk, pinyókézzünk, ugráljunk, repüljünk, itt az Isten! Olvadnak a szirtek, viasz lesz belőlük; ha olvadnak akkor égnek is... gyertyaként. Tapsolnak a fák; ha tapsolnak, akkor táncolnak, – ha táncolnak, zene is van... énekel az ég, a szférák, a pinyek, a gyepen fekszik és térdel a lelkem s nézi ezt a csodavilágot s a te másik teremtedet: Fiadat, Madonnádat s titkaidat. Ámen. (1915. febr. 1.)

„Uram, itt a Te engesztelő arcra boruló angyalod...”

Borzasztóan hatott rám a Laodiceai „angyalnak” (egyháznak) küldött panasz: „bárcsak hideg volnál, vagy meleg. De mivel langyos vagy, kivetlek a számból” (Jel 3,15)... A langyosság a közösségi személyek körében talán gyakoribb semmint gondolnánk és azt eredményezi, hogy nem tulajdonítunk elég fontosságot annak, hogy az ember mindig megelégedett önmagával és nem törekszik a jobbra és végül siralmas érzéketlenséggel viseltetik Isten dolgai iránt.

Teljesen tisztában vagyok, hogy püspöki konszekrációm újabb köteléket fűz közém és Krisztus közé, s így nagyobb a kötelmem megérteni őt s hasonlulni hozzá. Ez a fő, ez a minden! Jézust bírni és élni... Színaranynak kell lenni, ha arravaló is, hogy gyertyatartó legyen. A színarany az én értékem. Kristálypatak legyen, ha malmot is hajt. Magas hegyről jöjjön, ha lapályba indítják is. S maradjon magasan, ha le is kell nyúlnia. A régi irány, a régi szenvedély: a patak magasról jöjjön s tengerbe siessen... kristályosodjék, tisztuljon... a tenger hullámozzék, dagadjon, ha flottákat is kell hordoznia.

Ma tartottam adorációmát sicut angelus Albaregalensis, mint Fehérvár első adorátora, mint akit ex officio, hivatalból is megbíztak az eucharisztia szeretével, dicsőítésével, őrzésével. S ami még rémületesebb, megbízva az engesztelés borzalmas terhével. Hány oltárt kell újra fölállítanom, hányra lelkemet kenetül ráöntenem, hánynak mécsesét meggyújtanom.

Érzem, hogy mélységes tűzű tekintettel kell ez egyházmegyén átnézni, a hitnek szellemében kell falvait, városkát bejárnom, a régi apostoli, a mindig új krisztusi nyomokon. Mécsesem van, Istenem, hogy világít az; sugarai hitből és szeretetből olvadtak meg... Ó mécsesem, embert keresek... Szívem van, isteni érzésekkel telve... S lángoló lelkem van, s

tényleg lángot ereszték magamból, fénysugárt, villámot, napvilágot. Tűzoszlopot a pusztában, áldozati tüzet Gedeon tölgyfaalatti oltáráról... Illési tüzet a Karmel-hegyéről. (1905. dec. 14.)

„Misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal...”

Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá s ő megértette velem, hogy ő természetfeletti erőforrás, s következőleg, hogy hozzá ily új, kikezdő, abszolút erővel dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd teremt, ő majd pótol. Fiat, fiat!

Ezt megelőzően kb. 150 páratlan misztikus jelzőkkel ékesített „litániát” írt le, – ezek közül itt csupán néhányat emelünk ki. A litánia kifejezést azért használom, mert mindegyik megszólítás Jézust idézi, és legszívesebben mindegyikre azt felelnék: „Uram irgalmazz!”

– Fölkent – virágbaborult – hegyi (hegyvonulatos) – éjszakában virrasztó – szárnyaló – tüzes – szerelmetes (amorosa) – felhúrozott – mélységekbe kiáltó – csillagokkal társalgó – ég és tenger kórusait vezénylő – csillagok küldötte – lelkenedező – együttérző – árnyékba merült (umborsa) – sorsának kiszolgáltatott (fatális) – feljajduló – pacsirta – fátyollal fedett – rózsákat fakasztó – csendesen csobogó – vérző – könnyező – túlcsonduló – szökellő – misztikus – édes jó testvér – golgotavirág – tisztelettől áthatott – zsoltárokat éneklő – Istenbe gyökerezett stb., stb. – *A fölséges és megrendítő egyéni litánia után Blosius szavait idézi: egyedül Istent átkarolni és teljesen elrejtteni magunkat Krisztus emberségében...* (1905. dec. 14.)

Lelkivezetés mestere

„Az Isten magya csírázik az emberben.”

Prohászka életműve oly sokrétű, hogy lehetetlenség egyetlen jelzővel vagy szóval meghatározni, mi is volt hivatásának legjellemzőbb területe, vagy ahogy ő mondja: missziója. – Aligha tévedünk, amikor benne elsőként a lelkivezetés mesterét csodáljuk. De itt mindjárt hangsúlyozni kell – és ezt igazolja kötetünk számos oldala –, hogy azon kevesek közé tartozik, aki nemcsak kispapoknak, Isten szolgáinak, de „világiaknak” – nőknek és férfiaknak, asszonyoknak és férjeknek, anyáknak és apáknak, cserkészeknek és katonáknak, fiataloknak és öregeknek, grófoknak és napszámos cselédeknek, kereskedőknek, iparosoknak és kofáknak (Teri néniknek!), vagyis mindenkinek lelkivezetője, lelkiatyja akart és tudott lenni. Nem véletlen, hogy épp ez a fejezet tartalmazza a legtöbb idézetet naplójából...

Gondolatait, lelkivezetői „művészetének” irányelveit, stílusát igyekeztem úgy csoportosítani, hogy kezdők és haladók, egyháziak és világiak egyaránt útmutatót, lelki kalauzt találjanak a leírtakban, és választ kaphassanak: milyen is az a „prohászka lelkiség”, mely végül is megtérítette és Krisztushoz vezette a magyar keresztényeket.

Világon át az örökkévalóságba.

A világ gyönyörű, szép, Isten alkotása, remeke. Élvezni, használni szabad; meg kell ragadni mindazon vonatkozásokat benne, melyek a boldog örökkévalóságra vezetnek. Így a tudást, műveltséget, anyagi jólétet, gazdasági szabadságot törvényben, népeletben, kereskedésben. Szóval a világot föl kell használnunk, hogy nemesebbek, jobbak legyünk. De a cél az örökkévalóság! Készségünk legyen odajutni, mert a világ eszköz csak... Örülhetek az életnek, és úgy gyönyörködhetem benne, mint Isten vonásaiban. De amilyen mértékben buzdulunk a világ kihasználásáért, oly óvatosoknak kell lennünk, nehogy eltérítsen az örök iránytól, vagy becsstelenül kielégítse alacsony vágyainkat. Tehát Per mundum ad aeternitatem = a világon át az örökkévalóságba. S lesz a világban sok vonás, mely erre az irányra utal; ezeket ki kell emelnünk. Ilyen pl. a geológia, mely az élet viszonylagosságát nagyszerűen kimutatja! Tehát: a világ az Isten teremtménye; gyűlöljem? Distinguo: amennyiben visszatart vagy lehetetlenné teszi az örökkévalóságot, igen. Különböznél, hogyan gyűlölhetném, mikor az Úr! Igen, de tükörkép és megzavarhat. Íme a tükörképhez néhány megjegyzés: Képekkel telerakott fal mellett vízszintesen fektetett tükörben látjuk a képeket, de úgy, hogy ami a falon fölfelé irányul, az a tükörben lefelé halad! A tükörkép tehát könnyen elvon a helyes iránytól... Ezt szem előtt kell tartanom! (1899. aug. 29.)

A spirituális és animális embertípus.

A filozófusok ma mindenféle embertípusokat különböztetnek meg. Az igazi és ősi ez: spirituális és animális. Vagyis a lelki, a tisztult, a derült, a kivált, a kivirágzott ember, – másrészt az ösztönös, a mocskos, agyagos kófic. Az elsőben van lélek, szellem, tehát új csengésű kikezdés, intonáció és ének, új utak, új léptek, új nyomok, melyeken megérzik a szellem könnyedsége, s az, hogy nem taposták bele a sárba. – A testiben uralkodik az anyag, az ölelés (testiség), a haszon, a letapadás a sárhoz, s a fénynek is mint kifogások, harapások, kritikák villognak.

Hát itt minden lefelé fordult, fej, szív, láb; megvannak ezek is, megvan alakjuk, s orgánumuk volnának, melyek felsőbbet hordozzanak, de a felsőbb valahogy belenőtt, hozzánőtt a testhez, a gyomorhoz, a bélhez: anyagias lett! S mennyi lehet egy-egy ilyen homo

animálisban az ösztönösségből, a számításból, a profitszomjból, az anyagból, a siker-imádásból! Szent Isten, s hová lett a lelke, az új, felsőbb világ? – Olyan ez, mint a német versben olvasom: Es liegt eine Glocke tief unten im See... vagyis minden lélek mélyén (mely olyan mint a tenger mélysége) található egy harang, kavicsok, törmelékek és vastag iszap közé taszítva; onnét kell felhozni és magasba emelni, oda, ahol az örökkévalóság fényei ragyognak... (1913. aug. 30.)

„Nekem kell Isten.”

Mindenütt vannak energiák s ki kell bontakozniuk. Az erkölcsi világ energiái a hit, az eszmény, a törvény, a kötelesség, a felelősség. Nem írni, de élni! Nem vágyódni, de lenni! Meneküljünk az erkölcsi energiák világába. Mindig jobban meggyőződöm, hogy az erkölcsi rendben igazodhatunk el a világ, lét, cél iránt. Így: teremtést nem értek, de függést igen; az Abszolút áll velem szemben; imádom. Vagy nem értem a lélek teremtését. Anyám mással, más dispozicióban mást szülhetett volna; nem értem; de a hálát megértem, hogy vagyok, Isten felé fordulok... Nekünk kell Isten; nélküle elszárad a lelkünk; erőtlen és céltalan, üres és fáradt, sötét és kedvetlen. Nekem kell Isten, az én erkölcsi életemnek, melyről tudom, hogy az nem etikai kifejezése szociális szükségleteknek, hanem igenis kifejezése az én szükségleteimnek. Ezek vannak azoktól függetlenül; vannak, mert én vagyok előbb és én feltartom a szocietást is. Mindig elfonnyadok s elsötétülök, ha Isten nélkül gondolom magam. Nekem ez az Isten Jézus az eucharishtiában; s jól mondja, hogy aki eszi, annak örök élete van. Miféle energia ez? Megnyugvás és öröm, rendületlen bizalom és béke; a rend bírása és élvezete. Mikor vele össze vagyok kapcsolva, akkor érzem az energiákat... szivárognak; entuziazmusom van, s az eszményi javaknak örülök. Mondják, hogy illúzióim. Szó sincs róla; erős és biztos, mint a szirt... Isten közel, s eligazodom rajta bűneimmel, nehézségeimmel. Ahogy a zsoltár is mondja: „A veréb is otthont talál magának...” (1908. dec. 21–23.)

„Az Isten magva csírázik bennünk...”

Szeretetből váltunk ki az Istenből. Ő a mi bölcsőnk: az örök szeretet. Egyik terminusa a semmi, másik terminusa a minden. Az ember azért teremtett, hogy üdvözüljön. A potenciából kiemeltetett, hogy akció legyen, egész az örökkévalóságba, föl bele az Istenségbe! – Ha a teremtő kézből kiszóródott mag vagyunk s az Isten magva: ugye nem csoda, hogy ha felé nővünk?! s kifejlík bennünk az Istenség, a maga analóg vonásaival. Kifejlődni, pompázni; Istenhez hasonlónak válni, s ennek kifejezést adni, mint dicséretben... Az emberben az Isten magva csírázik, – lappang benne az isteni; erőtlen, fejletlen; de nőnie kell, minden erővel és tulajdonsággal. Én igazán nem tudom, hogy valamit többre becsülnék! (1893. júl. 18.)

Keresni az Urat.

Hol van az, akit szeret a lelkem?... a jegyessel, – a prófétával: keressétek az Urat, legyetek bátrak, – az édesanyáddal...

Hol kereslek Téged? Nem a rokonok körében (azoknál nem találták meg a 12 éves Jézust) ...nem az utcákon és a nyilvános tereken. – Akarod tudni, hol van Jézus? A kicsikkel társalog, a szegényeknek hirdeti az örömhírt, visszavonul a magányba, az istállóban találjuk, az ács házában, tanítványai körében, a kereszten... Nehézségek között, például betegségben. – A Szív örömeiben. Nem elégséges az, hogy hagyjuk Istent cselekedni lelkünkben. Több kell! Az, hogy mi is cselekedjünk vele, hogy együttműködjünk a kegyelemmel. A kegyelem

csak úgy egyesít Istennel tökéletes szeretetben, ha elhatározzuk, hogy akaratunkat teljesen az övéhez igazítjuk. (1908. dec. 21.)

„Probléma vagyok magamnak...”

Hányszor vagyok magamnak probléma. Néha érzem, hogy mennyire le van borítva lelkem, úgy hogy az igazi, az eredeti, az a „fenék-öntudat” nem is jelentkezik. A sok ráncszakadt gondolattól és érzéstől; a ránc rakodó kultúrrétegtől, szokástól, rutintól. Ah, ha egy igazi darabra akadnék magamban magamból; arra ami én vagyok s voltam s volnék! Ah, ha úgy sikerülne levetkőznöm a sok ruhát, burkot; ha sikerülne kibújni a burokból, a gubóból, mit rám szöttek fonalak! Ha lelkem meztelen valóját látnám, valódi, szüzes meztelenségében, megpillanthatnám magamat, azt az ismeretlent... 1913. aug. 30.

Lelkigyakorlat a jóról.

(A tegnapi siker ott reszket a lelkemben, mint ezrek öröme... Jó, jó nekem, hála érte Uramnak...)

Isten a több jóra hív. Diligis omnia. Isten előtt minden jó szent. Szereti a testi jót: az erőt, a formát, a szépséget; a lelki jót: észet, belátást, emlékezést, akaratot, szabadságot, éneket, művészetet, egyéniséget, magatartást; a természetfeletti jót: hitet, reményt, szeretetet, alázatot, türelmet, engedelmisséget, irgalmat, igazságot, mértékletességet, okosságot, tudást...

Isten az állandó jóra hív. Nem változik, – de mi tele vagyunk változékonysággal. Jóról rosszra, örömből gyászba, hallgatásból fecsegésbe, szeretetből civódásba... Bennünk minden ötletes, kiszámíthatatlan...

Ő hív az istenileg értékes jóra. Ezt belénk nyomja az emberi javaknál mélyebben, hogy a súlypont az istenileg jó legyen... Tehát, ha valami nem sikerül, nem baj; hiszen az istenit azért is bírom; ha az emberek nem dicsérnek, nem baj, hiszen nem azért dolgozom. Istenért! (1913. nov. 12.)

Hányféle rossz van?

Mi a rossz? A közvetlenül s meztelenül szembeszálló hatalom a teremtő, a szenvedélyesen szerető s boldogító Istennel! Rémséges ütközet! Borzasztó elgondolni...

A grasszáló rossz: ront mindent; megvet erényt, tisztaságot. Nem tör fölfelé, hanem csak le a szennybe gravitál.

A temperált rossz: az ember. Jézus vére szivárog itt. S mégis mit hozott rá? Szégyent, nyomorúságot, penészflórát a testen s a lelkeken szomorúságot, halált.

A lehető rossz: itt tört szét a remekmű! Eltorzult szépség... Ha egy jó család fia elromlik... Ha egy tiszta primiciáns (újmisés) elromlik... Ha egy jó leány elromlik... Nem szeret... Ront... (1903. júl. 7.)

Erőkifejtés, ez a program.

A szépet azért nézem, hogy felszívjam, új életemmé használjam és nem azért, hogy megbűvöljön s belemerevüljek. Mindent az erős életért. – Mai misém élet, erő és szépség volt lelkemben... Én Istenem! Szabadságot adj, de erős fejet és vállakat is. Szabadságra éretlen az, aki attól nihilista és amiatt szkeptikus lesz.

Lelkünk megtermékenyül a természetben, kifejlenek erői; de biztosan vannak erőforrások befelé is. A lélek ugyanis a világ legmagasabb fokán áll; ne csak visszafelé nyúljon, hanem

előre... Itt az „előre” annyit tesz, mint befelé. Önmagán át, a mélybe. – A természettől vehet alakot, szépséget, formát... de a többet, vagyis azt, ami nincs benne, aki nem ő, azt csak Istentől veheti. Ez pedig erő, teltség, bensőség, megnyugvás, boldogság, meleg, a több élet. – Az én lelkütem a szerető bizalom. Nekem nem elég, hogy végtelenbe mozgatott anyagnak tekintsem magam, mert akkor a buta determinizmusba érek. Az Überwelt – világfeletti azért kell, mert a Welt = világ nem oldja meg a föladatokat, melyekről le nem mondhatunk.

Mindenben Istent átélni; Ő az élet forrása, s az ember belőle merít. Aki nem hozza öntudatra lelkében az istenit, az a vallás áldását át nem élheti... Magunkból kiindulni, a lelket, a szellemet élvezni. Szívünkön, szükségleteinken át az Úrhoz, és fölismerni, hogy e szükségleteken át ő jön, szól, emel! (1908. okt. 5., 15., 19., 28.)

Alakítani kell magunkat!

A religio-religatio mindjárt a legmagasabb szempontra emel, a végtelenbe, az őscélba... Az élet rettenetes, ha szemébe nézek... Mi alakítunk; s miből? létből, mely roppant nagy... körülményekből... vérből... szerencséből... szerencsétlenségből... keresztből... kínból... szegénységből... bűnből... szenvedélyből... közszellemből. Egyszóval, amit világnak hívnak. E világban én egy járó öntudat vagyok. Ez öntudatba lép bele a világ... ebből kell nekem formálnom embert. Nekem e bennem élő, engem kínzó világból művet kell alkotnom... Ez a világ alakatlan, kemény, kegyetlen, szívtelen... De miért ezt az utat választotta az Isten? Ha filozofálunk, nem értjük, – elveszítjük a talajt lábaink alatt. – Hagyjuk ezt az utat, – menjünk máshonnan befelé.

Nézzünk annak szemébe, hogy törvények ragyognak, eszmények; és biztosak lehetünk, hogy épp ezek segítségével kell nekünk átalakítani a világot. Nincs készen semmi, tehát alakítani kell. Nekem kell a gondolatot bevinni! Pl. a világ vad, alakatlan, nekem a hívő gondolatot kell ráöntennem. De az alakatlan elem ront, rombol... igaz, de ne hagyjuk... az bizonyos, hogy erő van hozzá; hát ha nem kész, készítsük; s ha potenciában van, fejlesszük; s ha sok a rossz kiindulás és folytatás, javítsuk. Mindig tenni, ez legyen az energia moccanása, soha restség. Mindig előre az eszme után; ez legyen a hit szava, soha kételybe: mindig bízni, ez az alakító, feszítő remény érzése. Örök adventben állunk! (1904. okt. 29.)

A Szentlélek „szervei” a szentségek.

Az isteni életet a Szentlélek adja. Adhatná azt közvetlenül a lélek belsőjében véghezvitt átalakítás, tevékenység által; de miután az isteni művekben oly következetes az emberi természethez való alkalmazkodás, azért az Isten nem közli magát közvetlenül, hanem bizonyos jelekhez, szimbólumokhoz kötve. Ezek a szentségek, – és ezek nem üres szimbólumok, hanem hathatós okozók, eszközlői és közlői az isteni kegyelemnek, s mint ilyenek a Szentlélek szervei: a Lélek árad, ömlik át rajtunk és árad ki ránk. – És a Szentlélek Isten gyermekeivé tesz. A gyermek jellege, hogy tele van hittel, optimizmussal s bizalommal; s ugyancsak természete, hogy néz, de nem érti föl a körülötte való nagy világot. Íme mily nagy aránytalanság a tudat és a lét között... A lélek szítja, neveli e gyermekdedséget. Biztos, hogy ez szükséges a léthez; szükséges a hit, a bizalom pszichológiája. S csodálatos dolog, hogy ez kell. Kell nagy hit s a hit mindig gyermekded... hit, hogy győzzük, – hogy sikerül a harmóniakat a világba állítani, – hogy sikerül az Isten országába jutni. Épp ehhez kellene a szentségek! (1911. júl. 23.)

Gyónás.

Ne nézzük parancsnak. Ne a kötelességet emlegessük s a kötelet és láncot rázzuk, hanem ismerjük fel szellemét, az Isten jóságát, a lelket, mert lélekhez szól... Kell a szenvedőnek egy jó barát, kivel közölje baját, s ha elmondja, ami terheli, megkönnyebbül. Ez szívünk vágya, szükséglete. Ezt emelte szentséggé, a szív természetes szükségletét istenítette... A lélek Jézusnak szeretné elmondani, elsírni: íme... Mikor az ember így kiönti a lelkét és őszintén bemutatja magát, tényleg Isten világosságába, szemei elé áll s tettleg mondja: Te látsz...! Veled beszélek, veled érintkezem... Ah, mily vigasz ez, nincs hozzá fogható, így leomolni és Isten keblén találni magamat... Elítéli magát az ember, letörik... és Isten emel föl. Innen ered az erő, az áldás... s hogy cseng akkor a fülünkbe: amit föloldoztok... A vallásos élet = élvezni Isten fényét, melegét, szépségét... átalakulni belé, világosságába, erejébe. (1908. okt. 28.)

A bocsánatos bűnök.

Istennek megbántása; nem öl, nem átkoz, nem kárhoztat: de fáj! – Nehéz a gyógyítása... Ne azt keressük, kérdezzük, hogy mi a bocsánatos, mi a halálos, hiszen Isten, aki parancsol, ugyanaz! Csak hitből ismerjük, hogy van különbség bocsánatos és halálos bűnök közt. Miből ered? Isten iránti szeretetünk csökkenéséből. Ellenszere: finom lelkiismeret, erős elhatározás (jó feltétel).

A réznek, bronznak patinája van. A léleknek patinája nincs, csak foltja, melyből lupus lesz, és elcsavarodik alakja. A bocsánatos bűn beleveszi magát a lélekbe, s alig vesszük észre: hanyagság, lustaság, érzékiség, mindenféle szeretetlenség.

Ma a lanyhaságról elmélkedtem... „Útjuk mentén egy vak koldus üldögélt” (Mk 10,46)... tudom, hogy caecus = vak vagyok. A mérték iránt vagyok tudatlanságban. Valóságos szembekötősdit játszunk. Mégis csak sok. Szeminárium! Jaj, csak tudnék annak a Wiplinger és Czeinzinger és Csambál lelkébe bújni s onnan kikukucskálni s megnézni azt a spirituálist...

Ajánld a bocsánatos bűn utálatát... a mindenféle tetű-jarást, ragyát és penészt! Hogy ellepi a lelket...

Tudom, hogy erős és teljes, hatalmas egyéniségről álmodozol; de a világban lekopnak tüskéid, süneid és szegényesen döcögsz tovább a poros utakon. Ezért gondolom, hogy ott van a helyem a Jézus társasága tiszta, fönséges légkörében, ott az izzó szellemi magaslatokon... Hát Vrátna (hatalmas hegy) büszke-e azért, mert csendes és magas? Bocsásd meg bűnöm, Uram, ha rosszul hangzik, amit ide írtam, de a Te evangéliumod szerint értem. (1898. aug. 7–8.)

A jó lelkivezető és pedagógus titka.

Aki magasabb küldetésben jár, annak az alacsonyabb s ösztönösebb érzéseket nem szabad mutatnia; mert ha nyilvánítja ezeket, elveszti a missziót. Aki másoknak ideálisan parancsolni akar, annak nem szabad önszeretetét, egoizmusát elárulnia. Aki másokat nevel, nem szabad ebből a stílusból kiesnie s hozzájuk úgy simulni, hogy nem fölényes többé. (1911. júl. 22.)

„Nézem az isteni ethoszt...”

Isten engesztelékeny! Nem tesz szemrehányást, nem szégyenít, nem neheztel, nem utal rá, nem idegenedik el, nem szeret kevésbé; hanem úgy van, mintha semmi sem történt volna:

„kiment az isteni lelkiségből”: lecsapódott az óceános folyamból. Hát ezért hasonlít az isteni életfolyam a vízhez... Ha belekeverünk valamit a folyásba, ezer lépésnyire már a víz kivetette. Nem viszi az idegen, csúf csúnyaságot, piszkot. Mivel neki az idegen, kivetí... Ezer lépésnyire már nem tud róla, nem cipeli. De jó, hogy nem cipeli, hisz ez az ő korrektsége... Érintkezik sok olajjal, sok iszappal, de surran fölötte, s ami beléje keveredett, azon túlrad.

Így nézem az isteni ethoszt, ezt a kristályoságot, ezt az előkelőséget. Hogy nézem! Van mélysége, fölénye, radikális jósága, – az az inkarnált távoltage, az a fölötte-állása minden kisszerűségnek, ösztönösen zavarosnak, bűnösen piszkosnak. – Ez akkor történik az isteni ethoszban, amikor én bűnhődöm, amikor lelkemből kivetődik a szenny. E folyamat az emberben kezdődik, s az istenit ethoszban már tündöklük a kivált, kiemelkedett jóság... Ah, ez a hegyi patak, mikor tisztul, megint a régi szépségben szökell, ugrik, játszik. Ah, mint gejzírben a mélység letartott temperamentuma és a nagy terhek alatt összeszorult vízsugár szabadságvágya tör ki: úgy bennem az isteni ethosz vágya... És mi milyen nehezen bocsátunk meg bántóinknak! Magunkkal cipeljük, visszük... kavarg benne minden, ami belésett: szemét, rongy s ami beszűrődött az országútról, csatornákból... Ah, nem! Ganajt, trágyát, szemetet nem szedek... rongyot sem... fejem nem szemetesláda... rongyszedő sem vagyok. Azért föl, föl, ki az érzékenység gyulladásából, ki a sérelmek túlfűtött pletykakuckójából. Szeretnek sleppel járni; mindenki sértett méltóságának foszlányait hurcolja... Ah, Schleppträger...

Isten beéri, csak annyit akar, mennyit adhatsz! Tetteket nem kíván, sem nagy penitenciát...elég a könny... Péter sírt... De a lator nem sírt, csak kért... (1913. nov. 12.)

Mi a te állapotbeli kötelességed?

Akarok ideális életet élni egészen az Úr Jézus példája szerint. Elmondhatom az evangéliumi ifjúval, hogy ezt akartam mindenkor. Más célom, más eszményem nincs; nem is akarok szeretni semmit, ami engem az Úr Jézustól elidegenít. Azért most megint úgy indulok ki erre tanévre (á la napszám!), mint aki dolgozni, fáradni, túrni akar Krisztusért: vitam veram vivere: igaz életet élni!... Evvel szemben áll a „fraus diaboli”, az ördög csele, vagyis mindaz, ami földhöz tapaszt, ami leköt, s következőleg fáraszt, lohaszt. Az ily emberek elfáradnak, mint a bérmunkás a gyárak poros légkörében, gépek zakatolásában. Nem! Mi mindig nagyot akarunk; Krisztus pedig „ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8). A földolog tehát megtudni, mi az a vita vera = úgy élni, mint Krisztus Urunk: szívtisztaságban, szegénységben, megvettetésben való hozzáhasonulás... Mi a te állapotbeli kötelességed? Másokat is (kispapokat) erre oktatni... (1899. aug. 30.)

Jelet kérni az Istentől.

A jeles Fellermann mondta nekem: Egyre arra kértem az Urat, adjon jelet. „Adj jelet, Uram, hogy el nem vetsz, hogy szeretsz” ...Egyszer világos lett előttem, hogy Ő adta fel a kérdést: Te adj jelet, hogy szeretsz!. – Azután kértem, hogy mutassa meg számomra az igazi töredelmet és a méltó elégtételt. Tudtam, hogy gyenge vagyok az adminisztrációban, és bántott, hogy ezen a téren nem teszek eleget. A bántó gondolat, hogy nem teszek eleget, arra vitt, hogy kérjem e kereszt elhárítását. Ismét felvilágosodtam, hogy épp ez a méltó elégtétel! – Íme a predestináció igaz és praktikus értelme. (1899. dec. 2.)

A Krisztus-archoz hasonlökká lenni.

Át kell venni a krisztusi, szellemi vonásokat, a fölényeket, a keményebb és lágyabb vonásokat... Nehéz kidolgozni a bibliás ember lelkét. Azt is ugyanúgy kell kivésni, mint más

szobrot a márványból... Mi köze a kőnek a mosolyhoz, lélekhez, karakterhez? A véső és kalapács azonban rákényszerítette; szakasztott így van az ember.

Az egyik ilyen nehéz „műtét” (műalkotás) a gondviselés és az ima hathatóságának hite. Mivel nehéz, azért a művész (az Úr Jézus) lélekkel, páthosszal, mondanám, hévvel dolgozik azon... orátor, inkább sculptor (szobrász), fabricator... Megkezdi szónoki műveletét. Mondhatnám, soha nem fejtett ki oly erőfeszítést, mint mikor szól, beszél, ágál a gondviselés mellett: Van-e apa, ki kenyeret kérő fiának követ ad... Ő tudta, hogy ezt a vonást átvinni az „ember-termésköre” a legnehezebb; mert a rosszban jót látni, a felsőbbet kinézni s nem a ránk boruló természetességben elmerülni... Ez idegen, de isteni! Isteni légy és ne kételkedjél, hanem kérj bensőségesen, melegen, hevesen. (1915. máj. 31.)

Jézus szemeivel nézni...

Milyen szép és szent lett Palesztina Jézus szemeitől; milyen szép és szent lett a názáreti ház Jézus lelkétől; hogy változott el ott fénné a homály, s zenévé a zaj, s istentiszteletté a munka... Hogy nézték ott a szegényt s a beteget, mily világításban állt az egész világ!

De honnét mindez? Hát a lélekből... Az Isten lelkéből való a világ is... a művész lelkéből a mű. Hinni, hogy ezek erők, melyek a lélekben fakadnak Istenből, s hogy ezeket Isten a teremtett világ kialakítására adja nekünk. Hát ezt hinni... oly öntudatra szert tenni, ily lélekkel járni s ily szemekkel nézni. Odaadni a törekvő lelket: bele kell állni erővel az életbe. Nincs készen semmi, hanem ki kell fejleszteni... törekedni, erőt kiadni... kicsíráztatni... kell akarni, kell törekedni, nem csüggedni.

Már most honnét vegyünk ehhez erőt? Van sok forrás... Ellenállni a rossznak, a csábításnak, – odaadás: Istenhez simulok, akaratahoz, Ő erőt, indítást ad s vigaszt... Odaadni a szeretetben magamat. Jézus szeret, én is; simulni, megnyugodni, eltelni, örvendezni.

Jézus szíve.

Ez a szív nemcsak jel, ez a Szív kifejezése annak, amit tennünk, túrnunk, éreznünk kell. – A Szív jellemről beszél, vagyis arról, hogy a jót nem annyira ismerni, mint inkább szeretni kell. Jellem a jó és nemes léleknek kiépülés és tisztult tükrözése ítéletben, nézetben, érzésben és érzületben. S hova gravitálnak mind e vonások? Ugye a szívbe! Jézus jelleme e szent Szívnek ereje, kelleme, melege. Azért mutatja szívét! És kiknek mutatja jobban, mint nekünk? Akik körül vagyunk véve csúszó-mászó egzisztenciákkal. Nekünk mondja e szent Szív: ne tovább! Jellemek kellene, – tehetségek vannak; szívek kellene, észből van elég: meleg, lelkes szívek kellene, melyek fölfelé törnek, nem hajótörött földönfutók! (1894. szept. 4.)

Jézus nekem világosság.

Jézusom előtt leborulok, s imádom a titkot, mely keblében rejlik: az Istenség. Vele egyesült, – hogy mi az, nem tudjuk... Olyan mint mikor a réti csatornát és zsilipjét árvíz födi; nem viszi el; minek vinné? Ott van, lenn van... fölötte víz, alatta víz, körötte víz... a zsilip vele... körötte az Isten; nem hordja magában, nem fér el benne, de azért valahogyan vele. Nincs erre grammatika, nincs kifejezés. Mondjuk ugyan, hogy egyesült vele; jó, hisz jelent ez sokat, nagyot, de nem mondja meg, hogy mi az. Annyit mond, hogy velünk van, közel van, testvér lett, de azért végtelen nagy és fölséges...

Jézus nekem világosság, tűz; élet az nem tudás, hanem az valóság és hatás, erő. Látni és emlékezni, – tudni, hogy mi a tűz (jaj, de mit is tudunk?!) s érezni azt. Tudni, mi a szülő s

belőle lenni, életet osztani... élni! Ó, Jézus, világosságom, tüzem... O Jesu lux mea, ignis meus! (1909. dec. 28–29.)

„Íme az ajtóban állok...”

Tán koldus? Kenyeret kér? Tán szerelmes, s szívet kér? Tán hű szolga és szolgálni jön? Tán vándor? ...Nincs kísérete és nincs előhírnöke... Ő nagy úr! De ne mondjuk: mit akarsz? minek jössz? Nem mondjuk a napnak, minek kelsz? az esőnek, minek esel? a csirának, mit tolaKszol?... Hívunk, és már megelőztél! Így kell lenni! (Ahogy Keresztelő Jánosnak is mondta: ne kérdezd, hogy miért én jövök hozzád... Mt 3,14–15) ...Aki kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és vele étkezem, ő meg velem (Jel 3,20)... Várok, de be nem török! A pribék betör, – az Isten kér bebocsátást és vár... Csak kinyitni, – a többit Ő teszi... (1904. szept. 29.)

Az öröm.

A lélek ruganyossága elsősorban a vidámságtól, derűltségről, a lelki örömtől függ. A régi népek között azért van több szent, mert vidámak. – Mire való a föld? Hogy hullákat hordozzon, vagy az Isten képmásait? Isten és a természet egyaránt azt kívánja, hogy vidámak, derűsek legyünk s örüljünk. – Az öröm az a tényező, mely által a természet bizalommal eléri célját, mely által erőiket kifeszíti és nekik a szükséges rugalmasságot adja. Valami csak akkor erő, ha örömmel jár. A tanítás akkor hathatós, ha örömmel történik. – A szónoklat akkor „villanyos”, ha szív reszket belőle, – a magány akkor igazi, ha úgy szeretjük, hogy mindent felejtünk. A hivatás, az életpálya akkor nyújt boldogságot, ha öröm, amikor szolgál, – az erényt akkor karoljuk fel, ha szépségétől elragadtatunk. És csak akkor élünk lelkileg, amikor a természetfeletti szépség légkörébe jutunk... Mily szépen rezegnek a húrok az Úr Jézus himnuszában: Jesu dulcis... O Jesu, mi dulcissime, spes suspirantis animae: Jézusom, sóhajtozó lelkem, reménységem. (1896. szept. 9.)

„Nincs boldogság, mely ellentétben áll a lelki nemességgel.”

Ezt tartom és nem is lehetséges, hogy másképp érezzek. Minden viszonyaimban a szépet, jót, nemest igyekszem szemmel tartani, s lelkiismeretemet ez iránt úgy eligazítani, hogy minden szeretetemben azt vallhassam: szent az a szeretet, mely hevít! Rólam el lehet mondani, hogy nagyon szeretem a nőt, de mindig úgy mint szent titkot, mint misztikus berket, mint tiszta forrást. Ah, akik örökké csak szeretni akartok, ne ereszkedjeteK le; legyen szeretetetek mindig lelki, akkor is, amikor testet szeret! Ezt csak az érti, aki teszi; a többi olyan, mint az ökör: lelegeli a hímes rétet! (1914. jún. 9.)

Megadás vagy egyet-akarás?

A csend nem lemondás, hanem életbőség s életöröm. A „quies” (nyugalom) muzsikáló, győzelmes, szép élet. Nem buddhizmus, hanem christianizmus! Honnan vegyüK? Isten akaratát s szeretetét s szenvedélyét kell élnünk. Ezt úgy mondják: Isten akaratán való megadás. De e kifejezésen megérzik az iga szaga, a nyiszáló ökörnyak szaga. Nem jó az, hogy megadás, hanem ez a jó: Istennel egyet-akarás. Egyet vele, azt az isteni nagyot és jót, azt a hatalmas szép vonalat, azt a monumentális, örök boldogságba vezető indulatot. Az nagy is és fölényes: világ-fölényes s betegség- s viszontagság-fölényes! Ah, igen, az az a nem-emberi stílus, az az idegenszerű valami bennünk, ami nem anyag és vér, hanem más, ami fölöttünk van. S ami mégis mi volnánk, hiszen az embert Isten a maga képére alkotta, s így az

ős-archoz s az összépséghez kívánkozik s sír utána. Csakhogy nem bírja a „képet” (az istenarcot) magából kiemelni, kiszínezni, kilelkezni! Ah, bennünk rejlő s kifelé vajúdó kezdetleges istenesség... Titok és tragikum! De rajta! Tegyük, vajúdjunk, szüljünk: szüljük magunkat. (1914. jún. 1.)

„Nekem égnem kell!”

Nagy kegyelem mélyen imádkozni az Urat s nem botránkozni, hogy mások mit tesznek, mit nem... Azután meg az élet is ráhajlít, mert tapasztaljuk, hogy másokon ki nem vasalhatjuk, de magunkon igen. Igen, csak magamon! Igen... egészen. Nekem tehát lehet és kell égnem. Kell! és lehet is? Ó, hogy ámulok e kedves igazságon. Áldott potencia! boldogít és hevít a lehetőség öntudata, mit fog tenni a valóság átérése. Az az aktus igazán purus s mégis egyre fokozódó, törtető, biztató! (1900. szept. 12.)

Sikereket vagy győzelmeket?

Hát a siker nem tett? Igen, az is tett; de nekem egy magasabbrendű tett kell; az, mely akkor is tett, sőt azért nagyobb tett, mert nem siker. Ezek a nagy tettek az Isten akaratának teljesítése, akárhogy fest is a világ, akár rózsásan, akár sötéten, akárhogy pezseg a vér s dagadnak a könnyimirigyek. Azok a fölényes tettek, mert csalódások s sikertelenségek fölött állnak. Ide tartozik mint nagy tett a szenvedés, mely emel, tisztít s Istenhez közelebb hoz. Ez a szenvedés tett, melyben legyőzzük a rosszat; tehát valami pozitív aktivitás. (1914. ápr. 9.)

Az istenes, nagystílu magatartás elsajátításának feltételei.

Elfogulatlan, megértő, szívből jóságos akarok lenni az emberek iránt, – ugyanakkor nem akarom ezzel a biztos ítéletet elhomályosítani. Mert lehetne mindent magunkba fojtani, de az élet így elvesztené színeit... Szívből kell az embereket szeretnünk, de jól kell jellemző körvonalait észrevennünk s azokról helyes képet alkotnunk. – Én ezelőtt átlag nem alkottam az emberekről magamnak képet; tiszteltem, szerettem őket, s ha tetszett vagy nem tetszett valami, azt előnyükre iparkodtam magyarázni. Pedig a jellemek meglátása, az illetők helyes értékelése csak gazdagította volna lelkemet s nem húzott volna le eo ipso a felületes ítékezés vagy éppen a vakmerő ítélet tévútjára... Visszatekintve vélekedéseimre, sokszor láttam, hogy nincs igazam. – A lelki szabadságért, a biztos ítéletért, a független, nemes egyéniségért égek. Ami igaz, abból nem engedni! De fesztelenül; úgy ahogy például Liszt tette, amikor egy szép fiatal leány zongora-tudását kellett végig hallgatnia. Chopint játszott a közönséges dilettantizmussal. Liszt föl-alá járt és morogta: Heiliger Bimb-bam! Mikor vége lett a játéknak, megcsókolta homlokán s mondá: Heiraten Sie bald, liebes Kind! Adieu. – Vagy amikor professzorom, P. Ballerini előtt Szent Alfonzot hozták fel, szellemesen csak ennyit mondott: Tu sanctus es, ora pro nobis! Vagyis szent, de azért a tudományban hibázhat... Szép, de rosszul zongorázik... Nos, az egész világ egy ilyen potpourri... (1911. aug. 3.)

„Édes csipkerózsa magom...”

Hogy miért nem mutatod meg magadat jobban, Isten, Krisztus... miért nem jössz közelebb... miért nem felelsz... miért nem veted le fátyolod. – Ezen csodálkozom, Te meg azon, hogy én ezt hogy mondhatom... Én rád nézek mint titokra; vágyam olyan mint valami gondolatba öltözködött sejtelem. S méltán csodálatos beszéd ez, hogy én látni akarlak, – hogy

édes türelmetlenséggel szinte toporzékol a lelkem, s hajtogatja: mikor, mikor már, mikor végre?!

Hát nem volna csodálatos beszéd, ha egy csipkerózsa mag ott az útszélen, a pocsolyaszélen, novemberi ködben, kezdene beszélni, álmodni és félrebeszélni szépségről, elegáns formákról, napsugár szötte pártákról, s hogy az emberek meg-megállnak, s megbűvölve nézik és azt mondják: Salamon király pompájánál szebb vagy!

Ha a vadrózsamag így beszélne, útszéli kövek, s a széles országút, a nyikorgó szekér s valamennyi keréknyom kacagna s mondaná: bolondul szegényke; álmodik és csalódik... korán, nagyon korán gondol rá; várjon, temetkezzék, rothadjon, csirázzék, mélyedjen a földbe, s ha majd a napsugár fölhúzta, színezte, kifestette és kibontotta, akkor igen; de előbb nem!

És mit szólnék hozzá, ha Donau-Eischingennél a csermely arról álmodnék, hogy ő hajókat visz majd, és hogy lánchidakkal kötik össze partjait; azt mondanók, hogy idejekorán töri magát ezen; s igazunk volna. Mert ilyesmit nem lehet elrendelni, sem kierőszakolni, – az lesz, ha lesz!

Hát az ember Isten előtt áll; azt mondja: miért nem mutatod arcodat, miért nem szólsz? Az Oltáriszentség elé térdel, s azt mondja: ha én volnék itt, szólnék, vigasztalnálak, fényt lövellnék a szemedbe. Lélek ne beszélj félre, édes csipkerózsa magom; igen, van benned erő és képesség, de még nem bontakozott ki, hogy mi vagy... még pocsolyák közt, ködben dideregsz, meg kell halnod... földbe jutnod. – Kérded, miért nem lépek érintkezésbe, miért nem töltelek el hatalommal, az igazság teljével? Hát mert csermely vagy: a hajót nem bírod és a lánchíd nevetség és nem tisztelet rajtad, hóbort tölem. S kérded, mit érsz? Hisz homok vagy fővény vagy... Ne mondd: mikor? Ne türelmetlenkedjél, várj és bízzál... Így állok az én Uram, Istenem előtt, én a csipkerózsa, a szépség magva, én a hatalom és erő kikezdése, én a parlag, melyet világtörténelemnek kell taposnia, fölszántania, megforgatnia. Ámen! Én alázatosan várok, hiszek, bízom; de azért vágyódom! Veni, veni! (1909. dec. 26.)

Figyelmeztetés az öregedőknek...

Ismét születésnapom és előregedésem határátköve (57 éves!). Megyünk tovább; nem akarom, hogy az Úr azt mondja nekem: Ej, ez a jó szolgám, hogyan húzódik el tőlem; nem is akar az örökboldogság felé menni! – Nem, nem úgy van. Készen vagyok Uram, sőt vágyódom utánad... Nem vagyok kész! De azért szívesen veszem öregedésem ez éveit, mert úgy látom, hogy az ember tisztul, hígul, hogy a világförlény s az isteni hivatás sajátos jellege domborodik ki a lelken. Ily körülmények közt öregedni nagy kegyelemszámba megy. Ezt a kegyelmet kapom Istenemtől... (1915. okt. 10.)

Én az Egyház hű fia vagyok

Sentire cum ecclesia.

Életének minden mozzanata az egyház iránti teljes elkötelezettség, hűség és szerető aggódás szellemével volt átítatva. A különben is engedelmes ifjút a jezsuiták kalocsai, majd római nevelése még erősebb láncsal kötötte a Szentszékhez, személy szerint a pápákhoz, különösen IX. Piushoz és XIII. Leóhoz. A hűség kiállta a legnagyobb próbát, amikor előzetes megkeresés és püspök esetében kötelező figyelmeztetés nélkül közönséges postán értesítették, hogy három írását a tiltott könyvek listájára tette a Szentszék illetékes kongregációja. Az első órák döbbenete és feldúltsága után a fehérvári püspöki kápolnába vonult, meggyújtotta az oltár összes gyertyáját, egész éjjel adorált, és másnap megírta a pápának, X. Piusnak: mindenben aláveti magát az egyház tanítóhivatalának. (1911. jún. 11.)

Az index-ügyről egyre többet tudunk már, de Prohászka legbensőbb reflexióit is állandóan szem előtt kell tartanunk. Ezekből néhányat közlök e kötet első és második részében, jelezvén, hogy barátja, Majláth Gusztáv püspök nem véletlenül nevezte Prohászkat a hierarchia legegységesebb tagjának X. Pius pápa előtt az indexre tétel utáni héten az ún. udienza specialén, a rendkívüli kihallgatás keretében.

„Nem vagyok eléggé katolikus?”

A csendes, fáradhatatlan apostol, Pálffy Geraldine grófnének az volt a panasza, hogy a lelkigyakorlatokban nem vagyok eléggé katolikus. – Mondom neki: hát nem beszélek bűnről, gyónásról, szentáldozásról, kegyelemről, alázatról, bánatról? – Igen, feleli, de nem a pápáról! No, Istenem, mondom, a mi embereink ezért tartanak lelkigyakorlatokat, hogy a via purgativán Istenhez találjanak. De hát legyen; ezt is beleveszem; s meg is tettem. (1915. márc. 21.)

„Én az egyház hű fia vagyok.”

Keserves hónap; 11-én kézhez vettem egy kis nyomtatványt... kinyitom; hát mintha tiszta kék égből villám csapott volna belém. Olvasom, hogy indexre kerültem... No, hát fiat voluntas Dei! ha ezzel a világon csak egy légynek is segítenek, szívesen elviselem; elviselem mint megaláztatást, büntetést bűneimért – el, el. Megérdemlek én mindent. S ha ezzel csak azt érdelem ki vagy szerzem magamnak, hogy az Isten biztosabban megbocsát s jobban szeret: ó, nem bánom, hogy hegyébe minden írka-firkámat indexre tegyék s az ujjamat is szívesen levágják; szívesen. – Én az egyház hű fia vagyok, s nemcsak passzív lelkületű, hanem aktív természetű híve is akartam lenni... (1911. július.)

Sentire cum Ecclesia.

Elhiszem és beismerem, hogy van abban a füzetben sok egyoldalú megjegyzés; több mondat, melyet kár volt oly élesen kifejezni, s kellett is volna félreértések elkerülése végett másképp fogalmazni. Viszont – Szent Ágostonra gondolva – hinni kell abban, hogy aki a katolikus egyházban (él) beszél, az katolikus módon gondolkodik és ért is. Éppen ezért eszem ágába sem jött, hogy itt baj lehet. Dehát lett! Én megtettem, amit meg kellett tennem: alávettem magamat. (1911. július.)

Sentire cum amico...

No hiszen van most dolga a postásnak; repül felém mindenfelől a megsajnáló s vigasztaló levél... Ezeket mind megsemmisítettem; nem maradt hírmondónak sem belőlük. – De a többi jó barát hallgatott, bizonyára a lelkiismeretük félt, hogy a gondolat – s érzelmezsere valamiképpen sértené a „sentire cum Ecclesiát”, az egyház iránti hűségüket. Dehát létezik a „sentire cum amico” is, s ezt a két sensust meg lehet egyeztetni... Legközelebbi híveim azonban nem tudtak magukhoz térni, s nem tudták megérteni, hogy hát mi is az a veszedelem, mely belőlem áramlik... Én mindenütt csitítom a lelkeket s hivatkoztam más megindexelt kiválóságokra is, s egyáltalán feltettem magamban, hogy éppen úgy dolgozom: konferenciázom, lelkigyakorlatozom ezentúl is! (1911. július.)

Mindent a vallásnak köszönhet a világ.

Amikor az ember nagyot, fönségest gondol, melynél feljebb semmi sincs, vallást alakít. A vallás szellemünk legmagasabb rendű tevékenysége... Tény, hogy a templomok készítésének köszönhető, hogy a kórakosgatás építőművészetté lett. Ha az ösztön enyelgett és hangokat dallamokká olvasztott, csak a kultusz szolgálatában lett művészetté. A keresztény áhítat alakította át a syrinxet orgonává s a csengőt haranggá. Littera-kulturának polcához akkor lépnek a népek, mikor szent hagyományait, himnuszaikat, kultuszuk tanait jegyzik fel.

A templomok csarnokaiban fekszenek a tudomány első okiratai s kezdetben mind szent tudományok, a grammatika szentiratok magyarázásán ébred; a szent helyek tájékoztatása, kimérése, az oltár felállítása a matematikai tudományokat hívja létbe, és ezek exakt jellegét szinte a „religiozitás” támogatta, mely pontosságot kívánt, – s a legrégebb természetrajz a hiorofizika; a legrégebb asztronómia az asztráltheológia. A jogtudomány s a történet templomi tudományok... Íme, a vallás a tudomány bölcsőjét ringatta. (1898. dec. 15.)

Mi a kereszténység feladata?

Ne várjunk tőle mást, mint amivel az Úr megbízta, vagyis hogy minket Istenhez s a túlvilágra vezessen. A földi, nevezetesen politikai vagy társadalmi kérdésekben más faktorok a döntők. Úgy is mondhatnám, hogy a kereszténység ugyan a jobb és igazságosabb helyzetet sürgeti, de a társadalmi történések igazítására nézve tulajdonképpen bizonyos passzivitás jellemzi. Ez volt ugye Szent Pál apostol állásfoglalása is a rabszolgák problémájában. Hiszen ha az akkori rabszolgák tőle kértek volna tanácsot sorsuk javítására, azzal a tanáccsal emancipációjukat elő nem mozdították volna. Ne várjuk a kereszténységtől ma sem, hogy a szociális kérdésben és más társadalmi probléma megoldásában a faltörő kos szerepét vállalja. Talán erre is azt mondja az Úr: Az én országom nem e világból való. A világra okvetlenül nagy kihatása lesz, de nem lesz forradalmasító hatalom. (1915. nov. 30.)

Honnét vegyük papjainkat?

Az élet nem ütközött bennem. A szemináriumi élet az én öblöm volt, de nem nyílt tengerem! Ezt érezte ki Gerely József, amikor a Diadalmas Világnézet című munkámat elolvasta: „Írójának nem voltak szenvedélyes problémái; a hit ütközéseit átélhette, de az élet, a vér, a társadalom nem ütközött benne; e részben elzárt öblben élt...” Kitűnő kritika, s okos és mélybe ható kritika, melyet én két kézzel aláírok.

Csakhogy most az a kérdés, honnan vegyük papjainkat? Azok közül-e, akik látnak, tudnak, de nem ütköznek; vagy azok közül, akik ütközésben állnak? Ez utóbbiak nem ébresztenek bizalmat a hívekben. A hívek olyan papokat akarnak, kiket az élet erkölcsileg

meg nem viselt, s a kódex szerint kifogástalanok, s akikről inkább azt mondják, hogy az életet amúgy igazában nem ismerik. Akik meg vannak viselve s talán bölcsebbek, azokra nem tudnak feltekinteni; pedig ez az igény, hogy föltekintessenek rájuk, ha nem is érdemük, hanem csak kegyelmük, hogy fönt állnak s le nem sodortattak. De hát a Szent Szűz is ilyen! (1914. jan. 28.)

Minden papnak lábát megcsókolnám...

Azt gondolom, hogy én jobban tisztellem a papságot, mint az engem. Ezzel ugyan nem dicséretet mondtam magamról; de hiszem, hogy igaz, mert minden papnak lábát megcsókolnám... A külsőséget nem gusztálom. Ami engem idegenszerűen érint, az a nagy világiasság s a túlságosan visszazorított krisztusi élet hiánya... Tu autem Domine, miserere nobis! (1914. jún. 25.)

Kapcsolatban a természettel

„Szállok csúcsról csúcsra...”

Rózsahegy gyermekkorától kezdve élete végéig a természet rajongója volt. Szó szerint vette az evangéliumi figyelmeztetést: nézzétek a mezők virágait! (névszerint ismerte őket).

A hegyeket szerette a legjobban („ich bin ein Hochlender”), de nem turistaként járta a Kárpátok és az Alpok csúcsait, hanem imádkozva és az Isten fölsége előtt megsemmisülve. (Egyszer elárulta, hogy a legmagasabb csúcsokra négykézláb kúszott fel alázatból.) A hegyekben fakadó források tükrében pedig minduntalan a lélek kristálytisztaságát kereste.

Ablaknál állva gondolkodom...

Itt vagyok megint ebben az udvari erdőben, ez udvari erdőre néző szobámban; itt állok az ablakban s szívom a fák lehelletét, az nem öl. S jól érzem magam... Az ember egy darabja a természetnek, de azért még nem ismer mindent úgy amint van; hanem a természet illúziókkal áll elő... ezek a mi valóságaink, szubjektív világunk, mint a pehely a madárfiókán. De azért az ember léte, célja, ésszerűsége objektív valóságok... Hányszoros réteg ül a lelkeken, mely elcsavar gondolatot, fogalmat. Hány kormozás, mely elvette tükrét. (1901. aug. 27–28.)

A természet tele van alakító erővel.

Ma szétroncsolt lélekkel mentem ki a világba. Tinnyén kiszálltam, s nekivágtam az erdőnek, mezőnek. Fölséges virágos s napsugaras tájékon jártam, s megint elmerültem e csodaszépségbe, hogy a szenvedő, csúnya lét öntudatát kijavítsam. Ott öntudatlan szépség, itt csúnya öntudat... Honnan e gyöngékedés? Onnan, hogy mi nemcsak individuumok, hanem szociális lények vagyunk; nemcsak az individuumok, hanem a világfejlődés kínját is érezzük. De kint a természetben végre is a nemes individuum győzi le magában, s segíti legyőzni a világban... A természet azért is hat nyugtatólag, mert folytonos munkás történésben leplezi le méltóságos nyugalmát... Minden szeretet fölcsap a Szent Lélekhez, s istenszeretetté válik! (1910. május.)

Kapcsolatom a természettel.

Átadom magam a nagy természetnek, felfrissülök tőle, lendületet, kedvet nyerek tőle... Örülök, hogy belém nyúl, hogy emel. Valóságos erő- és életforrásnak nézem. A hegyek, azok a hatalmas óriások, csupa egyéniség, önállóság, hatalom, fölség. Mikor hatalmas hegyek előtt állok s nézem azokat a vörhenyes sziklákat, a geológia hatalmak ciklopszfalait, hát mintha gyúrná a lelkemet... imponál s megdolgoz s örülök, hogy ily nagyság szól hozzám. Ilyenkor átadom magam a hozzám szóló nagyságnak. Minden hegy, liget, erdőtisztás élet- s erőforrás nekem: friss vizek fakadnak belőle; voltaképp pedig bennem fakadnak a benyomástól... Csodálatosan hathatós, teremtő benyomások ezek, s ki nem fogy belőlük az a nagy természet, melybe Isten állított bele minket. Ő nagyra teremtette a természetet, fölségessé, – szépnek teremtette, bájossá, bővölővé, mágikussá, s tele hintette az erő motívumaival, hogy lelkünkhöz szóljon... Játszik a lelkemen, – hát azon legyen minden húr s hang, hogy jól rezegjen; úgy, ahogy ez a benyomást keltő kéz akarja.

Amikor szűk sziklaszorosokban állok s nézek fel azokra a szürke, vörhenyes ormokra... mintha csak gyúrnák lelkemet, de nem törnek össze. Hát természetesen átadom magam a

velem foglalatoskodó nagyságnak; hadd húzzon fel, hadd imponáljon, hadd meredjen fel az égbe; hadd legyen erős, magas, lelkes. Hiszen ezzel több vagyok: ezen a nagyságon emelkedett leszek én is... Mert az ember emberek között kicsiny lesz és elveszíti a nagy kilátásokat; a közélet durvasága lenyomja a lelket... Fürdő kell neki... harmat... a fenyőfákról leszivárgó olajok illata elcsitít bennem minden panaszt, s kivész belőlem minden diszharmónia. (1911. júl. 31.)

„Szállok csúcsról csúcsra”, konzseniálisan a természettel.

Tragősben vagyok... a vizek völgyében s járok fel a hegyekre s szállok csúcsról csúcsra, s fürdik a lelkem a kristály-folyások gyönyörű vidékén. Ezek tisztítják az érzéseket és mossák le s viszik el a folyóvíz örökösen megifjuló energiájával a piszkot, ami ránk száradt, az állott gondolatot, a fájó és megavasuló érzéseket, mindazt, ami nem lélek, hanem aludt vér s holt érzés. Jaj, azért szeretem úgy a vidéket és a hegyeket, a helyzet-energiák ez égbemeredő szimbólumait s azokat a mindig friss, soha ki nem fáradó lejtéseket, szökelléseket, a hullámok játékát, kivált, ha az oly tiszta, hogy fenekére látunk. Az ilyen vidék konzseniális a szellemmel, a lélekkel. A hegyeken felnyúlik a lélek, s fölegyenesedik, égbe tör, – a vizeken pedig fölfrissül, tisztul... Itt vagyok én otthon! Itt lihegek és lélegzem s eltelem, itt gyullad ki szemem s érzésem, itt omlik rá lelkiségem, mintha végtelenbe nyúló s nedves selyempapír s annál is finomabb volna, hogy lekopírozzam magamba a hegyek-völgyek vonalait, az erdők s sziklafalak árnyalatait, hogy felszívjam az áfonya s a páfrány harmatát. S azután megint hallgatózó lant a lelkem, hogy kifeszült s érzékeny húrjaiba fölvegye azt, ami hangból, zúgásból, panaszból leng erdőn, réten s elraktározza mindenütt a hangok e töredékeit, e le nem kottázható törtjeit, e néma, csak itt-ott felcsengő ünnepélyes szimfóniát... Azt Te tudod, Uram, hogy szeretlek és szívlek és élvezlek kimondhatatlan; s hieroglif nekem minden bokor s minden úszó, fehér, kékes, bíboros felhő; csodálom palett-táblád színgazdagságát s ünneplő bemutatkozásod garderobját; Te Úr és Úrnő, Te nemetlen szellem, férfi és nő, anya és szűz egyben, te Isten, Istenem, Amor et Caritas; vér, harmat és spirituális unctio! (1911. júl. 22.)

Hegyek között.

Föl, föl a lelki emelkedettség magaslataira... Mennyi kegyelmet kaptam Kalocsán és Rómában. Ilyen hálás, lelkes érzés illik ide, a hegyek közé.. Valahogyan úgy tetszik, hogy fönt a hegyen állni, mikor fejünk fölött csak az ég, szimbóluma annak, ahogyan az ember áll Istennel szemben. Fönt a Pribicen álltam és kiemelkedtem mindenből, ami szorít, ami nyom, ami ránk akarna borulni, s néztem a végtelenbe: szembeállónak éreztem magamat a hatalommal, a végtelennel, a szuverénnel, a szelek szárnyán járó Szentlélekkel, a fergetegekben hatalmát megéreztető Istennel. Igen, itt éreztem, hogyan kell állnom lényem közvetlenségében, lelkem kendőtlen meztelenségében Istenem előtt, e világ ura s az én Uram előtt, hogyan kell állnom s kapitulálnom kegyelemre... Itt állok, hogy vegyem őt, fogadjam, hogy mint vihar jöjjön, s lelkem lobogó, s csattogó zászlaja legyen, dagadó vitorlása legyen, s ő ragadjon, ahová s amerre akar. Hát itt van tér, távlat, szárnyalás, rohanás nagy stílusának világa! Hol járjon az Isten lelke, ha nem itt a magasban? Ott lent a háztetők, fák, bokrok, dombok hepehupáján elmegy kedve; minden ág és cafat belekapaszkodik... Tán beálljon utcaseprőnek, szűnyog- és légykergetőnek, ő, a szférák lovasa?! Ah, jöjjön fel ide, – szélnek, Szentléleknek, fürgetegnek fönt van a hazája, – s mi is iparkodjunk mindnyájan fel, fel! Végtelen látóhatár kell nekünk, hogy igaz, tiszta, nagystílusú, isteni emberek legyünk! (1911. aug. 1.)

Mi a teória és mi a praxis?

Magas sziklák alatt álltam a Klammban, 800–900 méter magasságra tolta fel a régi geológiai katasztrófák ereje a szirteket s úgy merednek vele az égbe. Mily magaslatok! Szemünk csak könnyen bír velük, de ez nem megtapasztalás, ez csak szemlélet, tehát teória. A megtapasztalásban akkor van részünk, ha megmásszuk. Ez praxis... Csak ha felmegyünk, akkor tudjuk igazán. Ez a tudás igazi, közvetlen.

Magasak hát azok a sziklák s őserő kellett hozzájuk; de azután felnézek a szirtek fölött úszó felhőkre! Istenem, mily magas az s mily könnyen jár ott; mily más erő emelte oda. Hogy erőlködnék a geológiai erőszak, hogy ezeket a szirteket oda emelje. Ennek magyarázata, hogy új állapotok, új erők, másfélék lépnek föl itt; itt szakadékok, de ott fönnsimaság; itt csupa útban állás, ott csupa szabad tér. Hát íme így van ez az életben is... (1911. júl. 16.)

„Sokat merengek a vizek fölött...”

Valami mélységes szimpathia húz a víz felé, a föld vére, a tisztulás eleme felé. Kövek és vizek együvé valók; ahol föld van, ott a víz nem uralkodik... Ó, ott fent a hegyek között. Ott, ott van a víz otthon! Ott fiatal és életkedve van... Körülöttem virág, élénk, tüzes szemű, színpompás flóra. Ilyenkor kitör belőlem mindig a magaslati, hegyvidéki lélek szenvedélye: Ich bin ein Hochlender: a magaslatok vonalain nyúlik el lelkem... Azért szeretem a hegyeket. Más ám a világ, ha béka-szemmel, alulról és más ha sas-szemmel, felülről nézzük... (1911. júl. 28., 29.)

Nagy igényem megfürödni, lebukni, elmerülni, kilocsolni, kiöblíteni s azután a folyó víz áramait átbotcsátani lelkemen. Lelki fürdőt értek. Sok ugyanis a lélekben a fenékiszap, érzelmet felidéző lerakódás. Fájós lesz ettől a szívünk... Ah, ki, ki vele! Villámló vízsugarakkal üssünk szét, ami belénk száradt. ...Azért kell hát fürdő; kell a természet Istenadta elemeiben elmerülnöm. (1911. aug. 3.)

„Bámulom az esőt...”

Az eső a világ egyik legtitkosabb s csodálatosabb tüneménye a világnak. De bámulta azt Stolz Albán is, aki esőben szeretett sétálni; sőt bámulta az ősi Jób, aki ily elragadóan beszélt: „Uram, ki nemzed a harmatcseppeket?”. S bámulta, hogy a víztömegek nem jönnek le egyszerre, hanem cseppenként. Bámulta a zápor iramát s azt a csendes esőt, mikor az Úr számlálni látszik a cseppeket... Ah, csak legyen szemünk! Akkor értjük, hogy Emmerich Katalin fölemelte a harmatos réten szoknyáját, hogy ne üssön le virágról, levélről isteni gyöngyszemeket. (1915. ápr. 5.)

Fészek a szenteltvíztartóban

Nem képzelhetek magamnak lazább talajt, mint ezt az osztrák-magyar monarchiát! No, de Isten veled politika! Szebbről is írhatok: Van egy nagy tengeri csigahéj szenteltvíztartónk a kápolna előtt. Az ablak a folyosón mindig nyitva, s így egy szemfüles légykapó (rigóhoz hasonló, vonuló énekesmadár) ott rakott fészket a szenteltvíztartóban! Most ott fészkelődik öt buksifejű fióka egymás hátán. Feljebb akasztottam a tartót. Gondolom sok szívszorongást állt ki, mikor minket ott alatta járni-kelni látott! (1914. jún. 20.)

„Fordul a szél”

Történelemszemlélet.

Prohászka és a történelem! Két fázist lehet megkülönböztetni történelem-szemléletében. Római és esztergomi éveiben a németországi Centrum mozgalom hatására abban reménykedett, hogy az európai és benne a magyar kereszténység ügye még korántsem veszett el; éppen ezért minden képességével a közéleti, sőt politikai szolgálatra is készséggel vállalkozott. Úgy gondolta, hogy a Szent Ignác-i „két zászló” harcának új korszaka köszöntött ránk, és meg volt győződve, hogy az Egyház közéleti szerepét a szabadkőműves, liberális és szociáldemokrata színekben felvonuló ellenség nem tudja megsemmisíteni, legfeljebb átmenetileg háttérbe szorulunk.

Amikor azonban látnia kellett, hogy az elodázhatatlan belső reformot nemcsak a világi keresztények, de az egyház vezetői sem hajtják végre, egyre jobban átalakul szemlélete, és nyíltan vallja, hogy tömegek helyett a személyeket és az azokból alakult csoportokat kell az Egyház fundamentumának tekinteni. A nagy kiábrándulás éveiben fogalmazódott meg lelkében a prófétai látomás: vagy reform, vagy jön a revolúció, de az véres lesz! – Nem változott szemlélete a kudarcba fulladt ún. keresztény kurzus éveiben sem.

Magára hagyták. Hiába javasolta barátjának, Csernoch bíboros primásnak, hogy az egyházi nagybirtokokat osszák szét. Megelőzte korát. Eszméit a történelem és a Vatikáni Zsinat mindenben igazolta...

A háború a Sátán műve.

Nincs kedvem írni. Ha a mélyre nézek, s kérdek, mi történik itt, hát megborzadok... a csontok törnek s a testvérgyilkosság dühébe beleheccelt katonák kilehelik lelküket. Nem, ezt elgondolni is borzasztó! Hol van itt a krisztusi szellem? De minek a pokolban Krisztust emlegetni? S ez a szégyen, – ah, hogy ég a lelkem, melyben hit és érzés van! No, a Sátán, a princeps huius mundi, e világ fejedelme erősen ül székében s kormányoz ropogósan... S a mi lapjaink mint örült dervisek ugrálják körül a hekatombákat! Ezeket kellene odaküldeni, de nem a főhadiszállásra, hanem a gödrökbe!

A rettenetes csatákról, no meg a sajtó hazugságairól nem írok. Igazi boszorkánytánc a hatalom trónja s az aranyborjú körül. Az ember szégyenli magát, hogy ember... Nekem egyáltalában megáll az eszem, s ha háborúra gondolok, nem találok más megoldást, mint azt, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik. Az európai kultúra, melyet az értelmi fejlődés szédülete hitetlenségbe sodort, voltaképp mindannyiszor a nihilizmusba téved. A háború nihilizmus. A nihilizmus az a hazugság s blazírtság, mely a lelket megszállja; az a nirvána, melyben nemcsak életcél tudatot, hanem eo ipso emberi méltóságunk tudatát elveszítjük. Nos, ha az elvész, nincs akadály a emberirtásnak... Voltaképpen ez mind állatiasság, alávalóság, Isten átka.

Mondják, hogy az ember imádkozni is megtanul, – de Isten mentsen meg, hogy a háborút a vallásosság iskolájának tartsam. A pokol nem az ima-tanítás helye; a háború pedig annak tornáca. Uram, ne a kaini bélyegek szemléletével vezess be a gyermek Jézus arcának rózsái közé! Nem, nem, – semmi köze Krisztusnak a háborúhoz, a kartácsokhoz, a nagy szomorú pusztításokhoz. Hál’ Istennek én sehol se szerepeltem mint hadbavonulók megáldója, mint zászlók szentelője s mint hősök megbámolója; sehol, soha! Ez evangéliumi vigaszom is... Egy nagy fátum vezeti a világot az Isten kalapácsa alá. (1914. szept. 23., dec. 19., 1915. jan. 15., márc. 14.)

Vége egy világnak. Requiescat in pace.

Nov. 20-án meghalt a király, Ferenc József... De meghalt az egyház főkegyura is Magyarországon, s előtte elmentek azok a Simorok, Samassák stb. no meg a káptalanok, a Majtényiak, Gyurcsekek stb. óriási dependenciás, aranykeresztes sorai. Most ott van köztük a Sacratissima Majestas...

Mondhatni, hogy a magyar egyház saturnusi korszaka bevégeződött s új korszak kezdődik... Csakhogy minket külső megpiszkálásokkal és csak hátbaütésekkel lehet előbbre vinni! Így van függővé téve az egyházi fejlődés a külső stimulusok behatásától és nem belső erők feszültségétől... Külső dolgokkal, rendeletekkel úgy sem lehet az egyházon segíteni; az ő regenerációja a lelkek felborzolása; az ő motorát a szentek szelleme fűti. Ezt a hatalmat pedig nem korlátozza semmi. Azért hát teret a szenteknek, szabad pályát a hősöknek. Nyugodjék békében Ő Szent Felsége egész püspöki és kanonoki kúriájával együtt! Requiescat Sacratissima Majestas cum tota sua curia episcopali et canonicali in pace! (1916. dec. 9.)

Ez a háború apokalipszis.

Ez a háború kinyilatkoztatás... apokalipszis... egymás után tárulnak föl a vadság örvényei... s pattannak ki mélységekből a vörös, fekete, fehér lovakon száguldó lovasok, kik egyre csak bajt hoznak! Az apokalipszis mindig szomorú, mert fin de sièle-t mutat... világvéget... belebukást! Fájdalma kijózanodás... szégyen, s hova meneküljek kínommal? Mindegy: ecce homo! Megváltás kell neki! Ő maga felsült s csődöt mondott a maga önmegváltásával az egész vonalon.

Félek, hogy esteledik; kialudt a napfény, a meleg s a szeretet. A nagy nemzettestekből mintha jégbefagyott bolygók volnának... így tesz a jég... Mily szellemek fagytak meg... mily kritikusok, esztéták, misztikusok... mind belefagytak a gyűlöletbe...

Ez azonban nekem nem annyit tesz, hogy az Evangélium csődöt mondott, hanem azt, hogy nem értem fel az Evangélium magaslataira. Nem a keresztény kultúra ment tönkre, hanem *ez a kultúra nem keresztény*... még nincs ott fenn. Ne azt mondják, hogy szakadjon el attól, ami eddig vezette, hanem hogy ismerje be relatív voltát s tegye meg a lépést továbbra! A teljesebb emberséget, amit az evangélium inspirál. Ne az inspirációk ellen, hanem irányukban haladva. (1916. szept. 22.)

„Fordul a szél...”

Elsütöttem a nagy ágyút: az Omge gyűlésen beadtam a földosztásról indítványomat. Röviden jeleztem s okoltam, hogy miért. Örökbérletre gondoltam, mert másra nincs pénz... s ne érezze a bérlő, hogy bérlettel áll szembe, hanem valami, ami „örökké” az övé... Máris megkezdődött a sajtóvélemények árama. A Világ című napilap is borzasztóan kifent, s kapok iratokat s táviratokat mindenfelől. Igazán nagy követ dobtam a Velencei magyar tóba, ebbe a széles, sekély vízbe. Most kavarog s gyűrűzik. – Lehet mindenféle kifogást emelni e javaslat ellen; de azt el kell ismerni, hogy a népet magyar keresztény irányban kell földdel megtámogatni, – no és a latifundiumok (az egyházi nagybirtokok is!) igazán megértek a megosztásra nálunk is. (1916. ápr. 25.)

Hogyan akarok beállni az új világba?

Úgy mint akinek szemébe csap Istennek világokat alakító lelke. Tudom, hogy sok „hulla” van a hajón – jaj, de mennyi! De hullákhoz ragaszkodni örület vagy fanatizmus! Sok ember

van a világon, ki a régihez ragaszkodik még akkor is, amikor attól irtóznia kellene! Ó, Szentlélek, egyházad már csak nem lehet ilyen lelkületű! Lehetetlen, hogy meg ne értse a forgandóságot! Lehetetlen, hogy aki a szántóvető paraboláját hirdeti, a világ hantjainak forgását ne értse... (1919. máju. 25.)

Proletárdiktatúra: „az Isten ítélete ki lett mondva, csak végre kellett hajtani.”

A proletárforradalom le akarja törni a világot s ítéletet ül fölötte. Neki ezt tenni passzió, szenvedély, gyűlölet is, irigység is, káröröm és igazság is. Úgy látszik mintha ő ülne ítéletet, de nem ő, Isten ül! Ő csak pribék, az ördög. Az ítélet ki lett mondva, csak végre kellett hajtani. Ne akadjunk fönn a pribék kegyetlen, mocskos alávalóságán, – hisz pribék, arra van nevelve: canaille, vadállat; a vadállatok tépték szét a vértanúkat, de a hitvány bűnösöket is, s e vadállatok a kultúrvilág őserdőiből kerültek: saját nevelésünk! (1919. jún. 20.)

A kereszténység vereséget szenvedett?

Világiasan szólva az egyház, hogy ne mondjam, a kereszténység vereséget szenvedett s azért szükséges, hogy belső erejének s morális fölényének valami impozáns kifejezést s erőteljes megnyilatkozást adjon; ezt csak híveinek hitében, ragaszkodásában s buzgóságában adhatja. – Adja Isten, hogy erre máris képesek legyünk. Mivel azonban a katolicizmus és a modernizmus között az ellentét óriási s az anyakönyvi keresztények száma légió, *szükséges a rostálás!* Rostát, rostát s félre a szeméttel. A szocialista, kommunista tatárjárás megnyitja tán a szemeket jobban. (1919. jún. 30.)

Isten az úr a világban. Ő tartja a kormányt!

Szegény, lerogyott magyar társadalom, ily tehetetlenségben, így kipréselve és lelket veszítve még nem volt. De hát ez alatt a világtörténelem epikai pátoszáát is ki kell érezni, s nemcsak óbégatni, hanem csodálni a kalapáló mestert! s örülni a műnek, mely itt készül! Mi az a mű? A nagy történelemben ugyanis nemcsak anekdoták, hólyaggá felfújott embernek bravúrjait és a nagy tömegnek hangyaboly-életét nézzük, hanem a nagy metafizikusnak munkáját csodáljuk. Az őserő, a teremtő hatalom stílusában idomítja ő most is a világot... Zűrzavar ugyan minden, s törlik a világ, de a zűrzavarban nagy célok tendenciái feszülnek s jobb világok eszményei tolatkodnak a történelmi öltözőbe... Testet kérnek, alakot az új eszmék s eszmények. Ne nézzük, kik öltöztetik; ne nézzük, mily mocskos, piszkos fickók képviselik. A nagy építész mindenfélét jármába fog: csirkefogót, zsebtolvajt, betyárt, cigányt, csalót s közéjük vág: uccu neki!

Higgyünk a nagy mesterben, higgyünk a művében s műve folytatásában... Hiszek a világtörténelem folyamán érvénysülő Istenben; dacára bűnnek, ördögnek, mégis csak Isten az Úr a világban. A nagy vezér, a nagy metafizikus vezet. Magunk csak eszközök, sakkfigurák vagyunk... (1919. júl. 5.)

Új világot akarunk a letűnt helyébe.

Megint gondolkodom az új alakulásról. Bizonyára a szociális fejlődés a világ... Maga az irányzat, az emelkedés, a felszabadítás, az egyenlősítés a több igazság kitűnő. Ebben egy immanens etosz s moralitás van. Morális, etikai elemek ezek. Isten gondolatai. – Érezzük, hogy mennyi rossz volt a régiben, mily zűrzavar összekeverés az Isten országában... Kettészakadt a kultúra, mi panasztunk, hogy ketté van és nem tudtuk egységesíteni. Hitetlen volt egyetem, irodalom, színház, – hitetlen és aposztata a politika, gazdasági élet. Ketté

hasadt az európai szellem, mint a ketté hasadt fa, hajó... Folyton kúráltuk, kuruzsoltuk. Tudtuk, hogy az ember s a társadalom nem lehet kettő, hanem egy! Nem lehet más az imában s más az életben. A keresztény elveket a világ megtagadta... tévtanok jártak, hódítottak s elrontották a világot... Mennyi vízár, piszkos folyás elegyedett az európai kultúra folyamába s ott kavargott s ezt mind keresztény kultúrának akartuk mondani, distingváltunk, magyaráltunk... Tehát ezzel szemben mi is új világot akarnánk. – De ők ezt az új világot új etikán, hitelenségen, hegeli, marxi etikán akarják felépíteni...

Mi volna a mi dolgunk? – A mi világunk más, – külön van. Ez az ő új világuk is az ördögé, s az Evangélium szigorúan elveti... az Isten író keze s ujja rajta: Mane, Tekel, Ufarzin. – A mi alapunk más most, mint volt; tán jobb. De bizonyos, hogy külön kell, nem a technikát, de a lelket veszem... Régen a tan (a mi tanunk) tiszta volt, de a praxis nem, – azt látom, hogy a túlságos összelepedés (a mindenkori hatalommal) a hibákért való felelősséget is ránk hárította. Aztán pedig beleszoktunk, s a hatalommal együtt mentünk, élveztük a hatalom, a possessio előnyeit. – Aztán a klerikalizmus ne legyen választófal: közelebb a hívőt s a pásztort; ne osztály, ne bürokrácia! Legyenek a hívek igaziak, ne név szerintiek. Övék legyen az egyház, éppen olyan tagja, mint a pápa s a papok, ha nem is egy a hatalom! (1919. júl. 6.)

„Nem akarom, hogy a kereszténység csak ambulancia legyen...”

A kereszténységnek látnia kell hivatását a jelenben is. Nem akarom tehát, hogy Szent Vince-konferenciák s szamaritán egyletek szolgálataiban kimerüljön. Mi kell ehhez? Először a megértés, hogy mi a mai idők ízlése, a mostani világba-helyezkedés stílusa? Ezt érezni kell; csak aki érzi, az érti. Lehet-e most egy nagybirtokos-egyház? Értik-e az Isten gondolatait, akik azt akarják, hogy változatlanul megmaradjanak az egyház ingó és ingatlan javadalmi? – Nem, akik ezt akarják, azok a holdban élnek, – de a világ majd rendet csinál közöttük... Nem látják az isteni rovásokat, az eszmék széles barázdáját, melyet az idő törtető gőzekéje tör! (1919. júl. 19.)

Társadalmi revolúciót ne várjunk az egyháztól.

Még mindig vannak, akik szinte sajnálják, hogy nem a katolikusok csinálták a forradalmat, hanem a szocialisták... Előttém tisztán áll, hogy ez nem a mi mesterségünk. Új idők, forradalmak ott készülnek, ahol forronganak agyvelők, szenvedélyek; szikrák ott pattannak, ahol ütköznek érdekek. Természetesen a szenvedésben! – Az egyházi tan a maga statikus, örök elveivel inkább a meglévőt és a gazdasági rendnek felforgatás által történő megteremtésére nincs pátosza. Társadalmi revolúciókat az osztályharcosok csinálnak és nem azok, akik beidegződtek a fönnállóba... Tehát mindenki tegye a magáét: a dinamit, a napsugár, a kráter s a szív! De ha majd az ár leszalad, a katolicizmus mindig jelen lesz az emberek lelkének formálásánál.

Ezzel azonban nem akarom azt mondani, hogy ha nem is vagyunk forradalmárok, nem vállalhatjuk a forradalom elveit! Hiszen harc, újság, alakulás, fejlődés az Isten gondolata. Lehet ugyan a katolicizmust úgy beállítani, hogy szemben áll minden újítással, a testtel, a bátorsággal, a természettel. De ez baklövés! Van az emberiségben mindig elég pogányság, de van benne jó is; az egyiket úgy kell üldözni, hogy fölemeljük s áttemeljük a pogányt a kereszténységbe. (1919. júl. 20.)

Uram, adj Atlaszokat.

Ami nekem az egyháziaknál feltűnik, az az, hogy nélkülözöm bennük a *pondus vitae*-t. Ezek az úttörők nem sziklafúrók, – várják, amit a világ hoz, különben pedig nem lendítenek rajta. Ah, Uram, adj Atlaszokat, kik nyögnek a világ súlya alatt; adj munkásokat, kik a nagy realitással kapcsolatban józanul néznek, s látják a hegyeket, melyeken át kell törniük.

A primás szombaton este jött, vasárnap voltam nála. Ajánltam, hogy az egyház mondjon le javairól; nem akart tudni róla. Természetes, hiszen nem is reméltem, hogy hajlik szavamra.

Reparálják a palotát. Istenem, a kis-bibliotéka Krisztus szobrát lövőcélnak használták! Mily érzésekkel megyek vissza e házba? Azért térek vissza, hogy Krisztusnak ezért elégtételt nyújtsak. Mélyen megrendülve nézem sebeit – hisz ő nézte bűneimet. Domine miserere! Ott akarok hálni abban a szobában! (1919. júl. 28., aug. 8., aug. 24.)

Megérezni a világtörténelem szelét.

Az egyház hajója holt tenger vizén ténfereg. Különös állítás, mikor a világtörténelem vizein evez, melyek ugyancsak kavarnak, de a benyomás mégis az, mintha alatta járnának... nem bírja befogni vitorláiba az idők, a világtörténelem szelét. Ezt kell megérezni... Nem mondom, hogy nem reagál a támadásokra, a korszellem blazírt amoralizmusára; de az bizonyos, hogy nem érzi meg a világtörténelem szükségleteinek, a nemzeti s gazdasági átszerveződésnek szelét! Ha ezt érezné, akkor Magyarországon saját érdekeit a haladó és fejlődő nép érdekeivel kapcsolná össze... Az ellenséges áramlatot nem azzal győzzük le, hogy a merev hagyományosság álláspontjára állunk, hanem ha alkalmazkodunk... De hát a vitorlák lazán lógnak, – az áramok dübörögve rohannak, s az egyház hajója áll egy helyben... Mi lesz a sorsa? Aki nem megy előre, azt tolják, mégpedig úgy, ahogy Szent Péternek mondta az Úr: Más övez fel téged és oda mégy, ahová nem akarsz... (1916. júl. 12.)

II. Mindenkinek mindene – Vallomások Prohászka Ottokárról

(Horváth Kálmán plébános gyűjtése)

Turzó Antal plébános

Györgyi János polg. isk. hittanár mondta el nekem, hogy mint kezdő káplán nehéz helyre került, ahol a principálisa keményen bánt a káplánokkal. Ennek következtében mindenki igyekezett menekülni. Ő is bejött Fehérvárra és panaszkodott Prohászkanak. A főpásztor türelmesen végighallgatta a panaszt, amelyet már nem egyszer hallott. Végezetül így szólt Györgyihez: Kedves János, úgy látom, nem jól tanulta meg a fizikát! – Kegyelmes Uram, mindig jó jegyem volt fizikából. – Akkor sem tanulta meg jól – felelte a püspök –, mert ha jól megtanulta volna, akkor azt is tudhatná, hogy a felsőbb rétegek mindig nyomják az alsóbbakat. – A következő dispozió alkalmával nem feledkezett meg kedves káplánjáról és megfelelő helyre disponálta.

Kormos Ottó márianosztrai plébános

Egyszer az apácák biztosan tudták, hogy mikor érkezik Szobra és a főfegyőr vezetésével hintót küldtek elébe. A Püspök úr azt mondta: Izidor bácsi, maga csak menjen előttem lépésben vagy ha akar, utánam, de én majd csak a Pipiske előtt fogok felszállni. Pipiske a Márianosztrát eltakaró domb Szob felől. Itt tényleg felült és a jó nővérek örültek, hogy felhasználta kocsijukat. Csak évek múlva mondta el a főfegyőr, Mészáros Izidor, hogy gyalog jött a püspök.

Általában sohasem tudták, hogy mikor érkezik. Az itteni hívek csak onnan tudták, hogy Prohászka Nosztrán van, hogy olyankor égett a gyertya a gyóntatószékben, ami pedig akkor még ritkaság volt, hiszen a nagybőjtön kívül ritkán gyóntak a világiak. Úgy vélem, már az apácák miatt is gyóntatott. Még a plébános is csak akkor tudta meg, hogy Prohászka megérkezett, amikor észrevette a gyóntatószékben a gyertyavilágot. Egyszer dühösen is ment oda, mert azt hitte, hogy a gyermekek akartak valami tréfát csinálni, és akkor látta meglepetten, hogy a „tanár úr” – ahogy itt nevezték – ül a gyóntatószékben.

Abban a gyóntatószékben ült, amelyben a gyóntatók ma. Ez a templom külső falánál van, a Szent András oltárral szemben. Bizony téli időben elég huzatos és hideg. Kényelmetlen az ülés benne. Ha az ember hosszú ideig ül benne, bizony minden tagja meggémberedik, ő valószínűleg sokat használta. Idősebbek többször gyóntak nála. Tótul is szívesen gyóntatott.

Még több emlék beszélne a fegyházzal való kapcsolatáról, sajnos ezek csaknem teljesen elmosódtak és feledésbe mentek. Pedig tudjuk, hogy a rabnőknek is Ő prédikált. Szép templomuk volt a raboknak, oda jártak misére. Prohászka felhasználta ottilétét arra is, hogy ezeket vigasztalja, gyóntassa.

A hívekkel szemben igen kedvesen, barátságosan viselkedett. Erről van egy érdekes történet. A falu bírójának leánya ment férjhez, aki az akkori szokás szerint a „doktoréknál szolgált”. Természetesen az egész család hivatalos volt az esküvőre. Prohászka velük tartott és végig jókedvűen érezte magát a falusi lakodalomban. Amikor a levest megették, a vőfély hatalmas tálon a szárnyast hozta be, és itteni szokás szerint szép verset mondott hozzá. Azután egyet lépett, és megbotlott a küszöbön. A szép combok és mellék kiborultak a tálból, le a földre Prohászka háta mögé. A vidámkedélyű pap azonban nem vesztette el higgadságát

és mosolyát, hanem a plébánossal együtt és a nagyon sopánkodó és fülig piruló, szégyenkező vőfélyel együtt villájukkal szedték fel a földről a jobb sorsra érdemes darabokat. Még évek múltán is nevetve említette, hogy soha nem evett olyan jót, mint akkor, amikor a földről kellett felszednie a lakodalmas ebédet. A hetven éven túl járó Szilágyi néni még ma is szeretettel meséli el ezt a kedves eseményt.

Jól érezte magát ezen a gyönyörű vidéken. Egyedül vagy társaságban megmászta az összes környező hegyeket, és átrándultak a szomszédos Kóspallagra is. Itt volt akkor plébános a „fekete barát”, Felicián atya, aki a Ferences rend reformja után lett világi pap, és mint ilyen, az akkori legszegényebb egyházmegyei plébániát kapta meg. Nos, egy alkalommal felkeresték Kóspallagot, és éppen a vasárnapi prédikáció idejére érkeztek oda. A jó Felicián atya éppen a halálról beszélt és azt mondta, hogy bizony mindenkinek meg kell halnia, még a királyoknak is, de még a nápolyi királynak is. Ez a kitétel igen megtetszett Prohászkanak, és szentmise után megkérdezte Feliciánt, hogy hogyan jutott eszébe a nápolyi király? Felicián azután röstelkedve vallotta be, hogy a közelmúltban Esztergomban volt és miután ebédre nem tellett, a hentesnél vett újságpapírba csomagolt töpörtyűt. Az újságpapíron olvasta azután a nápolyi király akkori, tragikus halálát. Ezt illesztette be a szentbeszédbe. Prohászka sokáig emlegette a koldusszegénységű Felicián atyára jellemző történetkét.

A lánglelkű apostol szelleme ma is itt él Nosztrán. Az esztergomi teológusok minden esztendőben kizarándokoltak ide, hogy példaképüktől ihletést nyerjenek ezen szent helyen. Olyankor megilletődve nézték a gazdag díszítésű szószéket, ahonnan szava szállt a hívek felé, betértek és beültek Prohászka gyóntatószékbe, körüljártak a plébánián és kérdezősködtek Prohászka felől. Bár az lenne tőle a legszebb emlék, hogy géniusza valódi igaz „homo Ecclesiae”-t nevelne belőlük ma is!

Beke József gazdálkodó

1956. februárjában Beke József maroshegyi gazdálkodó mondotta el egy lakodalmi beszélgetéskor Prohászka Ottokárral kapcsolatos következő élményét. A püspök urat sokszor láttam sétálni a maroshegyi réten és a szőlők között, fiatal legény koromban. Legtöbbször titkárával jött. Az én szőlóm a rét mellett van. Egyszer, amikor a réthez érkeztek, látta a püspök úr, hogy a fű tele van virágzó tüskészárú mérges növényvel. Nézze – mondotta titkárának – ez igen sok kellemetlenséget és fájdalmat okoz az állatoknak. Pusztítsuk el. Erre nekiállt, az esernyőjével az összes szúrós virágnak leverte a fejét. Amikor végzett, odamentem hozzá, és mondtam, hogy bizonyára elfáradt a nagy munkában, jöjjön be a pincémbe egy pohár borra. Be is jött. Szívtam egy lopó bort, és soká elbeszélgettünk. Érdeklődött családom iránt. Megkérdezte, hogy miért dolgozom mindig egyedül. Mondottam, hogy édesapám a másik szőlőt gondozza, ezért vagyok egyedül. Amikor elment, azt mondtam: Püspök úr, a következő alkalommal ne fél munkát tessék végezni. Nem elég annak a mérges növénynek a virágját levetni. Ki kell azt gyökerestül húzni. Mosolyogva fogott kezét, amikor elment.

Jandik József pápai kamarás

Prohászka püspök urat a Regnumból ismertem már kisfiú koromban. Diáktársaimmal együtt eljártunk a katolikus naggyűlésekre, amelyeknek Prohászka Ottokár volt a lelke. Kimondhatatlanul lelkesedtünk. Tüntettünk, minden megmozduláson résztvettünk. Maguk fiatalok – mondotta – ma már sok mindent természetesnek vesznek, ami a mi fiatal éveinkben újszerű és hallatlanul nagy dolog volt. Maguk a régi Egyházat meg sem tudják már érteni.

Akkor természetes volt, hogy a kanonokok gyönyörű fogatokon mentek a zsolozsmát elmondani. A reformtörekvés megvolt és mi ifjak lángoltunk a reformoktól.

Az Egyházban nagy nyugtalanság volt a modernizmus miatt abban az időben, amikor „Az intellektualizmus túlhajtásai” című művét megírta Prohászka Ottokár. Nem azt akarta mondani ebben a munkájában, hogy az értelem argumentumai nem érnek semmit, hanem azt, hogy nem elegendőek. Igaz viszont az is, hogy borotvaélen járt.

A Regnumba sokszor eljött. Többször étkezett is velünk. Nagyszerű volt ilyenkor a társalgás. Mi a Regnum? – tette fel egyszer a kérdést ebéd közben. Nem lehet megmondani. Amint ezt a kompótot sem lehet megmondani, hogy milyen vegyület, hanem meg kell enni. A Regnumot is meg kell élni.

Egyszer hivatott Prohászka Ottokár és a következőt mondta: Látja, a teóriák világában élünk. A világ fejlődésével való foglalkozás is mindig újabb teóriákat hoz létre. Mi azt hisszük, hogy a teóriákkal megoldjuk a problémákat. Maga is így van. Azt hiszi, hogy a teória megváltja a világot. Az Egyház törvényei a Szentlélek Isten alkotásai. Vannak az Egyházon emberi vonások, de a Szentlélek irányít. Ne higgye, hogy ebből az esetből kifolyólag az Egyház törvényei megváltoznak. Az emberek tévedhetnek, de az Egyházban a Szentlélek az, aki irányít.

Csodálattal láttam, hogy az indexretétel után is ilyen tisztelettel tud Prohászka Ottokár beszélni az Egyház törvényeiről.

Marcell Mihály egyetemi tanár

Ötödikes gimnazista voltam, amikor mint kisszeminarista találkoztam először Prohászka püspök atyával. A teológusok gyóntatója volt, de bennünket, apró embereket is elfogadott lelkigyermekéül.

Lelkigyakorlatot tartott nekünk. Beszédei rendkívüli hatással voltak rám. A hangja valahogyan melegebben csengett, mint Krammeré, a mi spirituálisunké. Valami vonzó volt a hangjában. Elhatároztam, hogy elmegyek hozzá. Mint egyszerű gyermeket fogadott. Gyónni jött tisztelendő úr? Letérdeltem, egy-két kedves szót mondott, de megint a melódia volt az, amitől nem tudtam szabadulni. Ezután mindig hozzá mentem.

Pályatételt tűztek ki számunkra: Igaz-e, hogy sötét a középkor? címmel. Elmentem hozzá anyagot kérni. Tetszett neki a dolog. Ilyen kis ember és már pályázik? Adott könyveket. A pályázatot megnyertem, aminek igen megörült. Ezután állandóan biztatott. A többieket is állandóan buzdította. Mindent megpróbálni – szokta mondani.

A meditációt ő vezette be a szemináriumba. Természetesen Ő vezette be a gyakori szentáldozást is. Amíg Prohászka Ottokár át nem vette a lelkivezetést, csupán egy napi áldozó volt a szemináriumban. Annyira szokatlan dolog volt ez, hogy úgy nézett rá mindenki, mint egy bolondra. Amikor elment Esztergomból, már minden kispap napi áldozó volt. A Laudetur köszöntés ismeretlen volt. Nos commendamus gratiis – köszöntötték az előljárókat. Csak 1896-ban köszöntöttünk Laudeturral.

Indulatosnak csak egyszer láttam. Kihirdette, hogy a folyosónak a kápolna felé eső részén silentium religiosum van. Az egyik közlünk egy szót szolt. Indulatosan dobantott egyet és ennyit mondott: Taknyosak vagyunk, vagy férfiak? Kemény szavak voltak, de többet nem kellett figyelmeztetni egyszer sem. A gimnazista kispapoknak évente egyszer beszélt nagypénteken. Úgy várták, mint az esőt a szárazság után. Egyik ilyen beszédének a témája volt: Verbum crucis; Verbum sacrificii et charitatis. Gimnazista koromban hallottam, de ma öreg fejjel sem tudom elfelejteni. Litografált füzetekben sok megjelent ezekből a beszédekből. Bennük van az Ő drága lelke. Vivere cum Christo – ez volt a jelszava. A parancsnak megtartásáról beszélni és arra buzdítani, kufár dolognak tartotta. Sohasem

hallottuk tőle a buzdítást, hogy tartsuk meg a parancsolatokat. Ezt természetesnek vette. Annál többet beszélt a belső lendületről.

Szeretett sétálni, kirándulni. Velünk is eljött. Nem jámborkodott, hanem a derű embere volt ilyenkor is. Körülvettük, eldalolgotott velünk. Dalos ember volt.

Az imában szeráfi ember volt. Úgy térdelt, mint a mozdulatlan márvány. Lehajtotta a fejét. Nem mozdult. Amikor velünk elméltedett, egy idő után felült, nehogy azt higgyék, hogy másképpen nem lehet elméltedni. Később visszatérdelt. Szentmiséje után mindig negyedórát adorált. A praesentia Christi töltötte el a lelkét. Megérezte, hogy életének tartalma: a legszorosabb kapcsolatban lenni Krisztussal. A spirituális munkakörben utóda voltam. Ha pár percre is, de mindig felkeresett. Állandóan ez volt a búcsúszava ilyenkor: A szellemet vinni, fiam! Eszményképe volt a protektoroknak. A hozzá érkezett kérő levélre azonnal ráírta a maga ajánlását. Pl. „Carissime, itt ez a Gabi, úgy látszik jó gyerek, vegye fel, a számla havonta hozzám küldendő. P. O.” (Megtörtént eset.) Pártfogoltjai után állandóan érdeklődött. Derék gyerek? Szokta kérdezni.

Püspöki életéről csak azt mondhatom, hogy ember maradt úgy, ahogy eddig is volt. Nevelőm volt. Mint püspök is úgy szeretett továbbra is, mint gyermekét. Naggyá nőtt, de nem lett mellette kicsi az ember.

Pálos Lajosné, Székesfehérvár

Egyszer Budapestről jöttünk haza. Az egyik fürkében ugyanakkor jött Prohászka püspök úr is. A kalauz is megismerte, és úgy irányította az utasokat, hogy ne zavarja senki a magányában. Figyeltem a fürkét és láttam egyszer csak, hogy tojást eszik. Elmondottam ezt később nővérenek. Igen takarékos, mondotta Prohászka Irma. Ha utazik, mindig két tojást főzök neki. Amíg hazaérkezik, el is fogyasztja.

Szelesné Sárkány Mária családját többször meglátogatta. A nevezett elég kövér volt akkor. – Így nem szabad elhízni – mondotta neki. – Így nem tud férjhez menni. Szokott-e tornászni? A tagadó válasza azonnal odaállt és mutatta neki a tornagyakorlatokat, amit neki vele együtt kellett csinálnia. Megígértette vele, hogy ezután mindennap tornászni fog.

Vásárhelyi belügyi államtitkárék mondták el, hogy az egyik bérmaútja alkalmával náluk szállott meg Prohászka püspök úr. Kérték, tegye ki a cipőjét, hogy az inas kitisztíthassa. Kora reggel azonban, amikor a cipőt keresték, már a Püspök urat sem találták sehol. A kertész mondtotta el, hogy már kora hajnalban kiment a temetőbe imádkozni; a temető gondozottságából vagy gondozatlanságából következett a falu lelkületére.

Hörbiger Pál, a bécsi egyetemnek volt őstörténeti tanára a ciszterciek dísztermében tartott előadást jogelméletéről. A nehéz szakelőadásra alig mentek el többen tíznél. Prohászka püspök úr azonban ott volt. Hamar beleléte magát az előadás világába, együtt magyarázott az előadóval, rajzolt a táblára, szavain mindvégig látszott nagy szaktudása. Az előadás után pedig meghívta a professzort vacsorára.

Egyik rokonom a húszas évek nagy lakásínségében lakás nélkül maradt. Prohászka püspök úr a szemináriumban adott neki ideiglenesen lakást. Egyszer összetalálkoztak a szeminárium folyosóján, amint vitte a kenyeret a pékhez. Hogy érzi magát az új lakásban? – kérdezte Prohászka püspök úr. – Jól – válaszolta a rokonom. – Csak azt sajnálom, hogy itt lakom a templom közelében és nem mehetek a templomba annyiszor, ahányszor szeretnék, mivel a két gyermek és a háztartás oly sok munkát ad. – Higgye el, – válaszolta a Püspök úr – ez a maga legszebb imádsága, amikor így viszi a kenyeret a pékhez.

Egy verőfényes nyári napon Budapestre utaztam. A budapesti utcákon előttem ment Prohászka püspök úr kicsi inasával. Láttam, hogy a Püspök úr nagy lendülettel magyaráz. Kíváncsi voltam, hogy miről beszélhet olyan nagy hévvel, és a nyomába szegődtem. A napsugárról, az életről és a napsugárnak éltető erejéről magyarázott kis inasának. A dologban

a legszebb az volt, hogy Prohászka püspök úr vitte a nagy bőröndöt és a kis inas az aktatáskát.

dr. Némethy Ernő pápai kamarás

Legutóbbi beszélgetésünk alkalmával mondotta nekem Prohászka és Csernoch viszonyról a következő epizódot Némethy Ernő: Egyik szentbeszédéről kísértem Püspök atyánkat. Váratlanul ezt mondja nekem: Ugye, kedves Ernő, maga tudja azt, hogy én a Prímást nagyon szeretem. – Igen! – válaszoltam. – Tudja, a Prímást sokan félreismerik, és azt gondolják, hogy neki nincsenek érzései, nincsen szíve. Pedig nem így van. Asszisztáltam neki az aranymiséjén. Azt mondotta: Meg kell markolnom a szívemet, nehogy elsírjam magamat.

Az egyik felsőházi szavazás után írja P. O. a következőket: „Janó primás a király iránti tiszteletből Tiszára szavazott.” Shvoy püspök úr szerint az erős kifejezésnek a háttere a következő (ezt Prohászka püspök úr mondta el Shvoynak): József főherceg járt Prohászka püspök úrnál és felkínálta neki a primási széket. Az ára azonban az lett volna a kinevezésnek, hogy Tisza mellett kellett volna elmondani egy beszédet a felsőházban. A következőt válaszolta Prohászka Ottokár a főhercegnek: Ezt magyar ember nem teheti meg. A tót, a „Janó primás” megtette.

Kuthy István rektor, prépost-kanonok

Prohászka Ottokár igen szerette a cserkész mozgalmat. Tulajdonképpen Magyarországon keresztelték meg ezt az ifjúság nevelésének olyan nagyszerű mozgalmát. Megkeresztelésben viszont óriási része volt Prohászka Ottokárnak. Maga tevékenyen nem vett részt a mozgalomban, de rengeteg tanítványa és lelki gyermeke, jó embere volt a mozgalomban, akiken keresztül óriási hatást gyakorolt. Ezeket állandóan bízta, lelkesítette, ellátta utasításokkal. Ha hazajött újtjáról, kimentünk elébe az állomásra fogattal. Legtöbbször én mentem ki eléje. Ilyenkor majdnem mindig az első kérdése volt: Mit csinálnak a cserkészek? Ha valami nagyon lekötötte, még aznap biztosan feltette ezt a kérdést. Tudatában volt, hogy mekkora erő a hazának ez a mozgalom.

Táborba maga nem ment. Viszont, ha mi mentünk a táborba, már hónapokkal előbb tudott a készültekről. Segítségét mindig kértem ilyen alkalommal, és mindig szívesen meg is adta egy-egy birka, táborhely és más formában. Meg is kérdezte: megkapták-e Pista úr? Egyet azonban mindig kért, néha valósággal könyörgött, hogy ne menjünk víz mellé. Ne terhelje a lelkünket – szokta mondani – ha szerencsétlenség érné valamelyik gyermeket.

Amikor kinevezett spirituálisnak, felmentem hozzá és „mosakodtam” előtte. Kifejezést adtam félelmemnek, hogy ebben a tisztségben nem tudok megfelelni, hiszen erre nem is készültem; és a világi ifjúság nevelése lebegett mindig szemem előtt. – Nézze, kedves Pista úr – mondotta Prohászka Ottokár – magától nem várok mást, csak azt, hogy nevelje ezeket a kispapokat, mint a cserkészeket. Akkor nagyon meg leszek elégedve.

Vizsgára szívesen jött. Az első vizsgán az újra megnyitott szemináriumban Ő elnökölt. A feleleteket figyelmesen hallgatta. Szinte döbbenetesen szerény módon megdicsérte a tanárnak a fáradozását, akinél elnökölt. A kispapokhoz mindig kedvesen beszélt és bátorította őket a további tanulásra.

A liturgiát is tanítottam. Tudtam, hogy nem feltétlen híve a latin liturgikus nyelvnek. Feltettem a kérdést az egyik kispapnak, bizonyítsa be, hogy miért van szükség az egységes latin liturgikus nyelvre. A felelő felsorolta. Ekkor így szólt Prohászka Ottokár: Na, és kedves, maga mindezt el is hiszi? Igen, hallatszott a határozott válasz. Na, akkor jól van – mondotta Prohászka Ottokár. Csak én tudtam, hogy mi az érdekessége a kérdésnek.

Törökbálinti káplán voltam, amikor kinevezett az aulába. Elmentem hozzá bemutatkozó látogatásra. Olyan hivatalos arccal fogadott, amilyenek sem előtte, sem utána nem láttam. – Jegyezze meg magának – mondotta –, hogy az aula nem kanonok-gyár. Megütköztem és ezt észre is vette. – Ilyen gondolataim nincsenek – válaszoltam. – Minden örömöm eddig az ifjúság nevelése volt és ezután is ennek szeretném az életemet szentelni. – Egyszerre kedves lett. – Ne búsuljon, gondoskodom róla, hogy ezután is legyen erre alkalma – mondotta. Érdekes vonása, hogy az ő finom pszichológiai érzékével megérezte, hogy az aula, a kizárólag az aulának élő pap mennyire káros hatással lehet a papságra és mennyire ferde, egyoldalú embert formál az illetőkből is. Előttünk egészen kiváló emberek voltak az aulában, akiket Prohászka püspök úr tisztelt és megbecsült, de észrevette bennük ezt az egyoldalú embert. Ezért törekedett arra, hogy olyan aulistái legyenek, akik nem tekintik ezt élethivatásuknak. Ezért akarta, hogy aulistái lelkipásztori munkát is végezzenek.

Az egyházkormányzatban a gyors és friss elintézést szerette. Mindent hamar és életszerűen elintézni – szokta mondani. A problémákat gyorsan megoldani, semmit bürokratikusán húzni vagy összekeverni. Sok-sok levelezőlapot vittem a postára, amelyeken maga válaszolt a problémákra és oldotta meg azokat. Sok dologról az aulisták nem is tudtak. A posta elintézési módja a következő volt. Elmentem a postára és a szekrényből elhoztam a postát. Felvittem hozzá és ő maga bontotta fel. Amit maga akart elintézni, azt félretette. Ezek nem is kerültek a kezünkbe. Mire délben felmentünk, már meg is válaszolta levelezőlapon vagy levélben. Ha levelet írt, a borítékot kifordította és újra felhasználta, majd maga meg is címezte. Ezek főképpen olyan levelek és lapok voltak, amelyeknek személyes íze volt, vagy amit nem akart az aulistákkal közölni. Félt az aulista uralomtól. Az ilyen levelek természetesen csak fiktív számot kaphattak. A többi átadta nekünk. Ezeknek elintézése volt a délutáni munkánk. Az irodába ritkán jött le. Ha le is jött, hamar elintézte, amit akart és eltávozott.

Mint püspök papjait igen szerette. Nem járt azonban a nyakukra. Általában megbízott azokban, akiknek valamilyen feladatot adott. Nem volt szokása, hogy utánanézzon.

Szerette, de el is várta, hogy papjai felkeressék. Aki ezt nem tette meg, figyelmeztette is. Örült, ha papjai bizalmasan elmondották problémáikat. Érdekes vonása volt, hogyha jóakaratot és lelkesedést látott, külön utasítást nem adott – tessék, csak csinálja. Irtózott viszont azoktól, akiket nógatni kellett, vagy akik anyagi haszonra mentek, általában akik messze állottak a papi szellemtől. Az egyik plébánost például igen szívesen látta asztalánál főképpen azért, mert nagy viccmester volt. Bértálásra mentünk hozzá. Az egész falu izgult, ismerve a plébános rendetlen természetét. Az asszonyok előző nap titokban a templomot rendbetették. Ott maradt azonban az irodai rendtelenség és a templomnak rendetlen fiókjai.

Átszaladtam a sekrestyébe és láttam a nagy rendtelenséget, de már segíteni nem tudtam, mert pár perc múlva itt lesz és a szentbeszéde előtt megtartja a vizitációt. Így is lett. Kinyitotta a fiókot. Arca mindinkább elborult. Amikorra tabernákulum ajtaját is kinyitotta, arca egészen elkomorodott. Elmondotta a szentbeszédét, majd bértált. Bértálás után átmentünk a plébániára. A két veszprémi kegyúr-kanonok is ott volt.

– Plébános úr, jöjjön velem a kertbe.

Azt hiszem, nagyon megmosta a fejét. A vacsoránál egy szót sem szólt. Vacsora után kocsira ült és elhagyta a falut. Az eddig gyakori vendéget azután sohasem hívta meg asztalához.

Az ebédnél olvasmányairól beszélt. Igen szerette azonban a tréfákat. Ezenkívül az irodaigazgatóval ilyenkor beszélte meg mindig a problémákat.

Igen szeretett eljárni az iskolákba. A nyolcadik osztályosok vizsgáira mindig elment. A vizsga után mindig beszélt az ifjúsághoz. Egy életre szóló élmény volt az a számunkra.

Igen meleg szíve volt. Se szeri, se száma jócselekedeteinek. Azonban annyira titokban tartotta jótékonykodását, hogy erről sem a nővére, sem az aulisták nem tudtak. Csak kívülről

hallották jócselekedeteit. Igazi Szent István módjára tette ezt: Ne tudja jobb kezed, mit tesz a bal kezed. Karácsony délutáni programja volt a laktanyák meglátogatása minden esztendőben. Délután két órától ötig jártuk a laktanyákat. A karácsonyfa alatt beszédet intézett hozzájuk. Szép, férfias, meleghangú, egyszerű beszédek voltak ezek. Látszott a katonákon, hogy hálásak érte.

Május 1-én mindig kirándult, rendszerint Tésre. Párszor én is elkísértem a május eleji tési kirándulásra. Várpalotáig kocsin mentünk ilyenkor és onnan gyalog a tési erdőbe. Azonban nem az utakon mentünk, hanem neki az erdőnek, hegyen föl, völgyön le. A kosztot az aulista vitte hátizsákban. Az erdőben megfalatoztunk, majd azt mondotta, hogy most fáradt és alszik. Lepihent a fűbe és jóízűen aludt. Egyik alkalommal embereket vettem észre a völgy túlsó végén. Lassan közeledtek. Öreg asszonyok, gyermekek voltak, akik fát szedegettek. Akaratlanul elkiáltottam magamat. Prohászka püspök úr felébredt. Lefogta a kezemet és azt mondotta: Hagyja, szegény emberek, nem sajnálom tőlük.

Ha egyéniségét akarom jellemezni, azt kell mondanom, hogy mindinkább elmélyedő, imádságos ember volt. Vacsora után mindig bejött velünk a kápolnába, amíg mi másnapra kikészítettük a szent ruhákat. Nyári estéken sokszor nyitva maradt az ajtaja és ablaka. Számtalanszor láttam, hogy ott térdel az ablak előtt és a csillagokra szegezve tekintetét imádkozik. Óriási hatással volt ez reám. Nem tudom elfelejteni.

Györgyi János hittanár

Legszebb vonása volt Prohászka Ottokárnak, hogy igen szerette papjait. A legkisebb káplánt is örömmel látta. Sőt, ha vidékről valaki Fehérváron járt és nem látogatta meg, szemrehányást tett neki. Ebédre mindig meghívott. Évekig tartó betegségem alatt sokszor meglátogatott. Amikor pedig külföldön gyógykezelték, édesanyámnál érdeklődött állandóan. A börtön és a gyermekpatronázs munkába állított be. Ez igen érdekelte. Igen szerette a polgári iskolát. Ő szerezte meg Székesfehérvárnak ezt az iskolatípust. A legszebb diszpozícióm ez a kinevezésem. Az iskola nehezen indult. Innen-onnan kellett a tanári kart is összeszedni. Rám bízta az egész iskola megszervezését.

A másik kedves intézete a hadiárva intézet volt. Sorsa után állandóan érdeklődött. Amikor ünnepélyt rendeztünk, meghívtuk és el is jött hozzánk. Az egyik igazgató, bár jó ember volt, de vasárnap mindig igénybe vette a gyermekeket. A szentmise-hallgatás mindig kétséges volt; hol vadászat, hol egyéb elfoglaltság miatt. Jelenttem ezt Prohászka püspök úrnak. Ha kívánja, elhelyeztetem – mondotta. Azt ne – válaszoltam –, mert hátha rosszabbat kapunk. – Ebben igaza van – válaszolta. – Tudja mit, én majd beszélek vele. – Nem hívatta magához, hanem meglátogatta. Hogy mi történt, nem tudom, de ettől fogva sohasem volt nehézség a vasárnapi szentmise körül.

Egyszer három napot töltöttem káplán koromban Székesfehérváron. Megtudta Prohászka püspök úr. Ugye hozzám is eljön ebédre? „Mikor menjek?” Határozza meg maga – válaszolta. – Pénteken megyek – mondtam. – Jó, gondoskodom majd róla, hogy jó ebéd legyen – válaszolta.

Az újság elvétele után sokáig nem mentem fel hozzá. Egy félév múlva már ő is látta, hogy az újság átadással félrevezették. „Szent Hörcsögnek” volt igaza – mondotta az aulistáknak. (Így nevezte őt tréfásan.) Kérte őket, hogy küldjenek fel hozzá. Dehogyan megyek – mondtam az aulistáknak –, elég kellemetlen volt az újságvita, nem akarok veszekedni. Nem is mentem fel. Állandóan érdeklődött továbbra is, hogy szóltak-e nekem? Egyszer mégis meglátogattam. A legnagyobb szeretettel fogadott. Soha olyan elérékenyülve nem láttam. Kitárta két karját és magához ölelt. Csakhogy végre láthatom – mondotta. Leültetett és sokáig igen kedvesen elbeszélgetett velem.

Hell Ferenc ny. visegrádi esperes-plébános

Hell Ferenc, akinek Shvoy Lajos megyéspüspök volt a főduktora és Prohászka Ottokár a spirituálisa, meghatódva beszél emlékeiről.

Az esti ima befejezése után még a szemináriumi kápolnában maradt. A zsámolyon térdelve adorált. Ha este bementünk a kápolnába, akár éjjel 11 vagy 12 órakor is, még mindig ugyanabban a helyzetben találtuk a kápolnában. Reggel fél hatkor mentünk reggeli imára a kápolnába, ilyenkor már láttuk hazajönni reggeli sétájáról. Rejtély volt előttünk, hogy mikor dolgozik és mikor alszik? Íróasztalánál állva dolgozott a szobájában. Bennünket is itt fogadott, amikor a havi beszámolóra mentünk hozzá. Egyszer megkérdezte, hogy mit tartok a legnagyobb emelőerőnek a lelkiekben. A napi szentáldozást – mondtam. – Nagyon jó emelője van – válaszolta Prohászka.

A nem magyar anyanyelvűekkel szeretett anyanyelvükön beszélni. Egyszer németül a következőt mondotta nekem: Hell a neve. Vajon a fejében és a szívében is olyan, mint a neve?

Indulatosnak csak néhányszor láttam. Tanítványai további élete rendkívül érdekelte. Ha kellemetlent hallott róluk, nyugtalanította. Ha aposztázia volt, hónapokra szótlanná, komorrá tette.

Nagymarosnak öreg, jozefinista szellemben felnőtt plébánosa volt. Mivel a prédikálás nehezebbre esett, sokszor helyettesítette Prohászka püspök úr. Sokat foglalkozott vele, megtanította breviáriumbozni és lelkileg teljesen egyensúlyba hozta.

Szerette a tréfát és maga is sok tréfás dolgot tett. Az egyik tanártársa igen érdekes ember volt. Egyszer együtt mentek kirándulásra a kispapokkal. Ugyanazon a patakon legalább tizenötösör átvezette a nehezen járó embert.

Érettségi után nagybátyám, Metzger József nyergesújfalusi plébános a jó érettségi jutalmaként elvitt a Tátrába. Nagy csodálkozásunkra Prohászka püspök úrral találkoztunk. Elmondotta, hogy a legnagyobb csúcokat bejárta egyedül. Nagybátyám figyelmeztette, hogy ez igen veszedelmes dolog és kérte, hogy vigyázzon életére, hiszen az nemcsak a sajátja, hanem az egész országé. Nem így van ez – mondotta mosolyogva Prohászka püspök úr – hiszen a legmagasabb hegycsúcson vagyok Istenhez a legközelebb. Ezekon a csúcson csak négykézláb lehet járni, tehát ebben a helyzetben hasonlítok legjobban Istenhez, akiről azt mondja a zsoltáros: in manu eius omnes fines terrae. A fines terrae-t nem lehet másképpen érteni, mint a hegyeknek a csúcsai.

Prockl Gyula ny. igazgató tanító

Prohászka Ottokárnak rendkívüli adottsága volt, hogy világosan és tisztán látott. 1915-ben tüdőbajjal voltam vizsgálaton az Erzsébet szanatóriumban. Szanatóriumi kezelés kellett volna, de nem tudtak helyet biztosítani. Már el akartam menni, amikor a folyosón összetalálkoztam Prohászka Ottokárral, aki a főorvossal jött. Kedvesen hozzám lépett, majd a következőt mondotta a főorvosnak: Ezt az embert gyógyítsák meg, mert nagy szükségem van rá. Megkaptam a szanatóriumi beutalást is. Nemsokára ezek után levelet kaptam Prohászka püspök úrtól. A levélben írja, hogy szeretne segíteni nehéz helyzetemben. Más módja azonban nincsen rá, mint a Szent Vince pénztárából kiutal 100 koronát.

Érdekes volt az egyik bicskei bérnyúlás. A falu nagy előkészületeket tett a Püspök úr fogadására. Díszkaput állítottak fel és lovas bandériummal az élén az egész falu várta. A kitűzött idő előtt azonban fél órával Felcsut felől gyalog, esernyővel és táskával besétált a plébániára.

Szarka Géza leánygimnáziumi igazgató (Így láttam Prohászkat.)

Nem éltem Prohászka közelében, talán annál mélyebben bevésődött lelkembe az a néhány találkozás, amikor közvetlen vonzási körébe kerültem. Diákkoromban hallottam először beszélni. A fehérváriaknak megszokott dolog volt, hogy az ország apostolát életközéleből láthatják és hallhatják, de nekünk soproni diákoknak ez ritka és egy egész életre szóló élményt jelentett. A vegyesvallású Sopron katolikussága akkoriban az élen haladt a katolikus mozgalmakban. Prohászka előadására természetesen zsúfolásig megtelt a Katolikus Kör előadóterme. Az én 16 esztendőm, korán érett fejem szívta, szívta magába a prohászkai gondolatokat, mint az éhes szivacs a vizet. A beszéd végén kiment a vér a fejemből, úgy támogattak ki s csak a friss levegőn tértem magamhoz. Másnap azonban félórás előadást tartottam a hittanórán Prohászka beszédéről.

Gyorsírással jegyezte? – kérdezte boldogult Varga Sebestyén bencés atya. – Nem kérem, csak megjegyeztem. Nagyon tetszett. „Ezért érdemes volt elájulni” – mondta jól értesült, kedves mosollyal. „Szokott?” Soha!

Ma így fejezném ki Prohászkának, a szónoknak hatását; egyformán tudta foglalkoztatni az intellektust és az érzelmet. Az egész embert foglyul ejtette, mert egészen odaadta magát az egész igazságért. Ez volt hatásának igazi titka.

Prohászkát, az embert itt ismertem meg Fehérvárott. Kezdő tanár voltam a húszas években. Mögöttem volt az Eötvös kollégium a maga sokrétű indításaival, szabadgondolkodású, antiklerikális szellemi hagyományaival. Ketten jelentkeztünk Prohászkához bemutatkozó látogatásra. Kollégám, a reáliskola tanára, évfolyamtársam volt az Eötvösben. Nem volt divat akkoriban tanárembernek bemutatkozó látogatásra menni Prohászkához. Jómagam nem gondoltam volna rá, valahogy ösztönszerű kegyelettel tiszteltem a nagy ember kevés szabadidejét. Barátom azonban, aki nagy diplomata volt, besodort hozzá.

Eötvös mondja Gondolataiban: népszerűen csak az tud igazán beszélni és írni, aki sokkal, sokkal többet tud a tárgyról, mint amit közölni akar. Az ember ezt érezte Prohászkánál is. Rendkívüli szellemi fölénye azonban nem fajult fölényességgé, mert a szeretet, a lelki alázat és a finom humor átmelegítette egyéniségét. Persze a fönséget, ami lényéből kiáradt, nem tudta nem létezővé tenni, még ha akarta volna is, de a megnevelt lélek emberivé, lebilincselően vonzóvá lett. Maga volt a természetes természetfelettség. És ez imponált nekünk Eötvös-kollégistáknak. Volt egy-két elriasztó példa előttünk a szellem önimádó részegjeiről. Prohászka fönséges egyszerűsége annál jobban hatott reánk. Ez ám a nagyszerű propaganda a kétezeréves Ige mellett. Minden prédikációnál ékesebben szól. Ahogy Prohászka Fehérvár régi telepeseiről beszélt, ahogy tanári problémáink iránt érdeklődött, ahogy egy-egy humorszállal a beszélgetés szöttesét tarkítani tudta, az egészen lebilincsel bennünket, ifjú óriásokat. Törpéknek éreztük magunkat mellette, de nem kevesbítették. Bizonyos vagyok abban, hogy az Eötvös Kollégium intellektualista egyoldalúsága idegen volt tőle, lúdbőrözött radikális szellemétől, mégis az egész ember felülemelkedett benne minden elfogultságon. A szellem tiszteletében mindig azt kereste, ami összeköt és nem ami szétválaszt. De azután karddal választotta el, ami elválasztandó.

Szinte vallásos gyengédséggel szerette a gyermekeket és tisztelte az anyát. Hogy mennyit harcolt a leánykereskedelem, a prostitúció és a törvénytelen gyermeket sújtó méltánytalanságok ellen, annak itt volt a gyökere, az anyaság áhítatos tiszteletében és a gyermek szeretetében. Ezeket látta maga előtt, amikor ellenségeik, megölők ellen harcolt.

Hét évig voltam a székesfehérvári Anya- és Csecsemővédő Intézet titkára. Az egyesület gyámoltjai állandóan érezték a nagy emberbarát tevékeny támogatását. Nem alamizsnára gondolok itt, bár azt is adott a csecsemőknek, hanem a legnagyobbra: magára Prohászkára,

erkölcsi támogatására, szavainak forró, éltető energiájára. Állítom, hogy Prohászka soha sehol úgy nem érezte magát otthon, mint a proletárányák között. Betlehem, jászol..., karácsonyfa..., kisgyermek karikára nyílt jézusváró szeme..., szegény anyák, az otthontalan Máriák sorsvállaló szomorúságával... Micsoda távlatot tudott nyitni Prohászka ezeknek a szemeknek Betlehem örök tanítása felé! Még a nyüzsgő gyermekek sem nyihogtak a beszéd alatt. Ott valóban úgy éreztük, megszületett a szeretet. A gyermekáldást vállaló szegény anyák könnyeinél sehol sem tudott nagyobb, mélyebb elismerést aratni a Szeretet apostola.

Fejes István ny. igazgató

Esztergomban nevelkedtem, így gyermekkorom óta ismertem Prohászka püspök urat. A Vöröskereszt kórház mellett laktunk. Teológiai tanár korában ott misézett Prohászka püspök úr, én pedig a kápolnának a ministránsa voltam. Többször ministráltam neki. Szüleimet jól ismerte. Útközben sokszor megkérdezte tőlük: Felkelt-e a Pista? Minden ministrálás után 20 fillért adott, ami 5–6 zsemlye árának felelt meg. Édesapám nyomdász volt. Ő sokszorosította a kispapoknak tartott előadásait. Én vittem mindig haza. Ilyenkor is adott 20 fillért. – Tíz éves lehettem, mikor a következő eset történt: Kicsi parlagos földünk volt a városon kívül Pilismarót felé, másfél órányira a várostól. Édesanyámmal dolgoztuk meg és nehéz kosarakkal hordtuk haza a földről az élelmet. Nekem négykerekű kis kocsim volt, azon húztam haza a dolgokat. Júliusban nagy zivatar kapott el bennünket a Pilisekben. Édesanyám igen megijedt. Esernyőnk sem volt. Édesanyám az egyszerű asszonyok szokása szerint felső szoknyájával takarta be a fejét. Meghúzódtunk a feszület alatt, amelynek négy lábú bádoggal teteje volt. Igen féltem a rettenetes villámlásban. Imádkoztunk. Egyszer csak a távolban felhajtott ruhával, esernyővel feltűnt egy pap. Anyám megismerte. Prohászka Ottokár volt. Amikor hozzánk ért, édesanyám jajgatott félelmében. A püspök úr így nyugtatta: Ne féljen, a legjobb helyen vagyunk. Ha eláll a vihar, tovább megyünk. Édesanyám ebben az időben már beteges volt. Az öt gyermeknek a gondját szinte egyedül viselte. Prohászka püspök úr jól tudta ezt. A tüzelőt is úgy gyűjtögettük össze az erdőben. Most is ott volt mellettünk a nagy köteg fa. Amikor indulni akartunk, a nagy köteg fát szó nélkül vállára vette. Nekem a breviáriumát és az esernyőjét nyomta a kezembe ezekkel a szavakkal: Te Pista ezt fogod hozni. A fát egész a város széléig hozta a vállán anyám minden tiltakozása ellenére. Amikor a házakhoz értünk, így szólt: No, most már nem laknak messze. Rendbe hozta a reverendáját és bement a szemináriumba.

Még fiatal tanító koromban is egészen csákvári kántori kinevezésemig segített rajtam. Sokszor hozta a posta pénz-ajándékát. 1922-ben volt bérmálás Csákváron. Plébánosom figyelmeztetett, hogy készüljünk a bérmálásra. Két hónapom volt. Örült az éneknek. Ki az a fiatal kántor, kérdezte a plébánost. Bérmálás után mindig bement a kántorhoz, így hozzám is. Bútorzatom igen szegényes volt. Rossz asztal, 4 szék és ideiglenes fekvőhely. Másik szobámban a termények voltak elhelyezve, amit a hívektől kaptam. Még a fogságban szereztem meg a 22 világhírű zeneszerző képét. Ezek díszítették a szobám falát. Gyönyörködött bennük. Mind a 22-öt ismerte. Egyszer csak kedvesen megszólalt: Te vagy az, aki Esztergomban ministráltál nekem? Igen, válaszoltam. Mondd csak, hová tetted a 20 filléreseket, amiket adtam? Nem cukrozta el? Anyámnak adtam – válaszoltam. Ennyi idő elteltével így emlékezett vissza rám.

Később beszélgetés közben buzdított, hogy viseljem szívesen a hívek énekkultúráját. Tudod – mondotta, aki énekel, az boldog. Az igazi boldogság az éneklő szív.

Ekkor szerettem meg az egyházi éneket. A kegyúr jóvoltából bejárhattam a nagy liturgikus központokat: Rómát, Szekkaút, Regensburgot. Megalakítottam az énekkart. Az egyházmegyei éneknepok rendezése volt a következő lépés, amelyekre Kudela, Bárdos és

Harmath is eljött. Ennek a munkának a betetőzése Prohászka püspök úr buzdítása nyomán az egyházm. kántorképzés megszervezése.

Sikora Andrea főnöknő

Prohászka püspök úr nagyon szerette a gyermekeket, különösen az elemi iskolásokat. Programján szerepelt minden évben a Ferenc József papnevelő intézet elemi iskoláinak meglátogatása ősszel és tavasszal. A portán belépve lépteit egyenesen az I. osztályba irányította, ahol az egyszerűbb és szegényebb néposztály gyermekei tanultak. Egy alkalommal szakadó esőben, szürke őszi napon lépett be az első osztályba. Lelkesülten köszöntötték a kicsikék a Főpásztort. Állva maradtak, míg ő az osztály közepére állt. Ekkor fonomimikával így üdvözöltük: „Isten hozta a kegyelmes Püspök urat.”

Egy másik évben a IV. elemiben beszéd- és értelemgyakorlat szerepelt az órarendben. Ismét látogatott a Püspök úr. Nyílik az osztály ajtaja és rajta derűs mosolyával belép az osztályba. A gyermekek lelkesülten, mint régi jó ismerőst köszöntötték. Végignézte a padsorokban ülő leánykákat, majd hozzám fordul és ezt mondja: „Nézze, kedves Nővér, minden gyermek szemében, mint a gyémánt, ragyog a lélek.”

Majd arra kért, hogy folytassam a tanítást. Éppen a kender és len tilolásáról beszélgettünk. Erre ő kedvesen hozzám fordult és megkért, hogy ezt a témát ő taníthassa meg a gyermekeknek, mert ő rózsahegyfi fiú volt és ott a szlovákoknál van a len és kender feldolgozásának az igazi hazája. Nagyon megörültem és készséggel átadtam a tanítás fonalát.

A kalapját és esernyőjét, amit ő soha le nem tett a kezéből, az én kezembe nyomta és hozzáfogott a tanításhoz. Színesen, élvezetesen, szemléltetve tanította a len és kender feldolgozását. Mivel tilológép nem volt, a mutatópálcát léptette elő tilológéppé. A gyermekek soha nem felejtették el ezt az élményt. Ha felnőtt korukban beszéltem velük, kérdezték tőlem, hogy emlékszem-e rá, amikor Prohászka püspök úr belepirosodott és izzadt abba, hogy megértsük a len és kender feldolgozását.

A kegyelmes Püspök úr egy alkalommal fellépett képviselőnek. Valószínűleg azért, hogy segítsen Székesfehérvár népén. Mint képviselőhöz és püspökhöz is szabad bejárata volt minden embernek, akinek valami ügyes-bajos dolga volt. Egy szegény, öreg, egyszerű néni, a Mária néni azért kopogtatott be ajtaján, mert ellopták az egyszem libáját és ezt bizalommal elmondta a Püspök úrnak. Szeretettel és türelemmel meghallgatta az öreg nénit, megvigasztalta őt és kiadta sógornőjének a rendeletet, hogy azonnal egy libát adjanak ki a sajátjukból.

A szomszédos fogorvosi rendelőből éppen a Püspök úr kertjébe lehetett belátni (Koronczay fogorvos). A rendelőben várakozók gyakran tanúi voltak annak 1919 őszén, amint a Püspök úr vágta, fűrészelte a száraz vagy fölösleges bokorcserjéket, azután kis kocsira rakta és a portással elküldte a Ferenc József intézet nővéreinek, hogy főzni tudjanak, akiknek egy időben annyi fájuk sem volt, hogy az ebédet megfőzhessék.

Rengeteg elfoglaltsága között még arra is talált időt és alkalmat, hogy másoknak örömet szerezzen. Így a Ferenc József intézet nővéreinek tudta, hogy látogatásával örömet szerez, ezért minden évben egyszer, karácsony harmadnapján, amikor is 4 óra tájban nyílt a nappali szoba ajtaja és hangos „Laudetur...” köszöntéssel belépett kedves, mosolygó arcával a Püspök atya, kivesz a zsebéből egy nagy doboz Kugler-t, kiteszi az asztal közepére e kedves, közvetlen kijelentéssel: „Ez a belépődíj!” Levetette kabátját, kalapját és az asztalfőre ülve kb. 2 óra hosszat társalgott az apáca közösséggel. Mindenkihez volt egy kedves szava, meghallgatott minden valamire való eseményt, mely a nővérek életében vagy az iskolában előfordult. A különben komoly férfiú ilyenkor csupa derű és mosoly volt, sokszor jóízűen, hangosan felkacagott. Az egyik székesfehérvári születésű nővértől megkérdezte: hol született? Az gyorsan felelte minden gondolkodás nélkül, mint magától értetődött: A

sorompónál, kegyelmes Püspök úr! E kijelentésre hangosan felkacagott a püspök úr. A nővér azt gondolta, hogy tévesen értette a Püspök úr és elkezdte magyarázni, hogy a sorompónál volt egy sarokház és abban az egyik szobában született. Erre még jobban kacagott, és ettől kezdve, ha találkozott vele, mindig megkérdezte tőle: „Mondja kedvesnővér, hol született itt Székesfehérváron?”

Brunner bácsi özvegyember volt. Jómódú, szerette a társaságot, a bort, szeretett jól élni. Templomba sohase járt. Vallásos, buzgó leánya Fehérváron élt férjével és gyermekeivel. Az apja szívesen eljárt leányához és ennek rendezett életű házában mindig jól érezte magát. A buzgó fiatalasszony sokat imádkozott apjáért. Egyik nap elvitte magával a Barátokhoz, ahol a sekrestyében szokott Prohászka püspök úr gyóntatni. A bácsi csak nem akart a gyóntatószékbe bemenni. Már nem volt gyónó. Kinéz a püspök úr és kérdi: Mit csinál bácsi, kire vár? Erre Brunner bácsi azt mondja: Nem merek én odamenni, Püspök úr erre kitarja karját: „Isten hozott, édes fiam!” Brunner bácsi ezután már buzgó, imádságos, templombajáró ember lett. Öröm volt nézni.

Merényi Ferenc, Székesfehérvár

A nagy lakáshiány idején a püspökség földszintje lakóknak volt kiadva. Éjfél körül az egyik földszinti lakó ablakán zörgetett valaki. Ki az! – kiáltották megriadva a lakók. – Én vagyok, a püspök, szólta a hang, engedjete be, nem tudják, hogy érkezem – mondotta Püspök atyánk. – Abban az időben nem volt kapus, Kalauz bácsi meghalt. Volt szaladgálás. Végül is Irma néni, a kapukulcs őre engedte be bátyját, aki parlamenti csatából jött haza késő éjszaka.

Egyik nyári délutánon a Püspök atya a parkban sétált. A főúttól jobbra a gyepszönyeg szélén egy kifűrészelt fagyókér tuskója éktelenkedett. Ásót, kapát, csákányt, fejszét hozott és reverendáját feltűrve a tuskó kitermelését elkezdte. Hol a csákány, hol a fejsze csattogott a kemény fa gyökerén. Többször megpihent és megtörölte homlokán az izzadságot. Kitartó, csaknem egy órai munka után kifordult a tuskó a földből. Amikor elkészült a munkával, kihívta a kocsist és odaadta neki a tuskót, hogy tüzelje el. Közben többen akartak neki segíteni, de nem fogadta el. A kocsis elgurította a tuskót, a Püspök atya pedig örülve a jó tornának, mosolyogva ment fel szobájába.

Erős hóviharban teljesítettem a vasúton szolgálatot. A késő éjszakai vonattal alig jött valaki. Legnagyobb meglepetésemre a néhány utas között ott láttam Prohászka Ottokárt. Kocsi nem volt az állomás előtt. Tudtam, hogy gyalog nem tud bemenni a nagy hóviharban, azért hozzá siettem. Felajánlottam, hogy telefonálok a palotába kocsierért és kértem, hogy amíg a kocsi megérkezik, várakozzon a főnöki szobában. Gyalog akart bemenni és csak erős rábeszélésemnek engedett. Közben Vadász József már telefonált a kocsierért. A kocsi megérkezéséig belém karolva sétált fel-alá a peronon. A sötét éjszakába belevilágító sok tarka jelzőlámpa keltette fel figyelmét. Meg kellett magyaráznom, hogy a lámpák mit jelentenek. Ilyen a lelki élet is – mondotta. A piros szín a tilos cselekedetekre és a többi és a többi is más és másra figyelmeztet, nem szabad, vagy szabad a lelkiéletünk tekervényes útvesztőjében cselekedni. Milyen érdekes ez a sok jelzőlámpa. Ilyen az ember lelkiéletében az Isten tíz- és az Anyaszentegyház öt parancsolata. Majd arról beszélt, hogy lelki gyakorlatot tartott Budapesten. Panaszolta, hogy milyen kár, hogy csak este lehet szentbeszédet tartani. Több estére lenne szükségem, mint nappalra, hogy többször szólhatnék a katolikusokhoz. Majd az isteni Gondviselésről beszélt. Milyen tehetetlenek vagyunk a Gondviselés-nyújtotta kegyelem nélkül – mondotta. – Közben a kocsi megérkezett. Kikísértem. Gratias agimus Domino Deo nostro – köszönte meg és szívélyes búcsúzás közepette szállt be a hintóba.

Géber Ferencné, Székesfehérvár

Férjem, mint főkalauz teljesített szolgálatot a vasúton. Egy alkalommal a vonatán utazott Prohászka püspök úr is. Helyet készített neki, majd távozni akart. Prohászka püspök úr magához hívta. Megkérdezte, van-e családja? Amikor igent mondott, nagy tálca süteményt adott neki, hogy vigye haza családjának és egy üveg bort, hogy azt közösen igyák meg a kollégákkal. – Nézd, mi van a táskámban – mondta a férjem, amikor hazajött. – tudtam, hogy hozott valamit, mert ilyenkor szokta ezt mondani. Mit gondolsz, kitől kaptam? – mutatta fel a nagy tálca süteményt. – Azt feleltem: Biztosan valamelyik vonaton utazó hölgytől. A legnagyobb meglepetésemre hallottam, hogy valóban a vonaton kapta, de Prohászka püspök úrtól. Az emberi szeretetnek ezer meg ezer megnyilvánulása mellett ez csak egy kicsinek látszó, de részünkre olyan feledhetetlen megnyilvánulása volt, melyet soha nem lehet elfelejteni, s ezt a kis epizódot elmeséltem gyermekeimnek is, hogy ők se felejtsék el s így minél tovább éljen az emlékezetben a nemeslelkű Püspök úr, az emberek jótevője és segítője.

Halász Piusz ciszterci atya

Egyszer a Kormányzót várták főpapi misére. Az egyik asszisztens izgatottságában a szentelvizet oda akarta adni a Kormányzónak. Prohászka odaszólt: Ne adja oda, testvér esetleg megissza, mert talán nem tudja mire való.

Prohászka az egyik faluba gyalog sétált be. A plébános kocsija pedig akkor fordult ki az udvarról. Egy nagy darab trágya leesett, amikor a kocsi begurult az egyik gödörbe. A plébános lehajolt és feltette a trágyát a kocsira. Prohászka ekkor megszólalt: Addig nem lesz hitélet Magyarországon, amíg a papok a trágyában vájkálnak.

Az esztergomi szemináriumban volt egy kispap, akinek a magatartása nem volt kispaphoz méltó. Még a kápolnában is bántóan viselkedett. Prohászka egy darabig tűrte. Egy alkalommal, amikor szentbeszéd alatt nem tűrhette tovább a kihívó viselkedést, odahívatta a sekrestyés kispapot. Kérte, hogy gyűjtsa meg az oltáron a gyertyákat. Amikor már a gyertyák égtek, esküre emelte kezét és ezt mondotta: Itt, az Isten előtt megígérem, hogy magát nem fogják pappá szentelni. – Az illetőt ki is tették a szemináriumból.

Szigeti Endre újságíró

A fehérvári származású Kiss Ferenc színész mondotta el a következőket életéből: Bár a család református volt, rendszeresen jártak Prohászka szentbeszédeit hallgatni. Édesanyja kezdetben 20 krajcárt adott, ha elment a prédikációra. Azonban nem soká kellett adni, mert olyan élmény volt számára, hogy semmiért el nem mulasztotta volna. Miután édesanyja bemutatta fiát a püspöknek, ő első művészi próbálkozásait megmutatta Prohászkanak, aki állandóan buzdította a további munkára. Amikor eljött a pályaválasztás ideje, édesanyja ismét elment Prohászka-hoz tanácsot kérni, hogy milyen mesterségre adja a fiát. Nem mestert, hanem „aktort” kell a maga fiából faragni – válaszolta Prohászka Ottokár. Édesanyám nem értette a kifejezést, – mondotta Kiss Ferenc – én értettem és a nagy Püspöknek a szava döntően befolyásolta életemet.

Endrődy Sybill, Bécs, 1958. nov. 28.

Szüleimmel szoros barátságban volt Prohászka. Püspökké szentelése után egy remek nagy fényképet küldött szüleimnek Székesfehérvárról aláírásával, mire én mint a Sacre Coeur-beli kisleány egy igen méltatlankodó levelet írtam neki, szemére hányva, hogy már hány fényképet és egyéb emléket adott szüleimnek, viszont én még soha semmit sem kaptam tőle.

Erre írt nekem egy levelet, amelyet most 50 év után is tudok kívülről, mert a szívemben hordtam ezt, mint egy ereklyét tőle, és egy kedves kis képet is küldött, a hátuljára írta: „Sybikének buzdításul minden jóra és nemesre. P. O.” Csak ennyit, de viszont a levélben egy egész életprogramot adott nekem, ami oly gyönyörű, mint egy imádság és ezért vagyok bátor azt elküldeni a Prohászka-múzeum számára, azaz azt a részét, mely közérdekű lehet, megjegyezve, hogy én akkor legfőljebb 15 éves lehettem, amikor ezt nekem írta. – „Adja Isten, hogy oly szerencsésen fejlődjék, ahogy megindult. Nevelje magában Istennel szemben a tisztalelkűséget, emberrel szemben az egyszerű, nyílt, de meleg lelket. Ne legyen lányosan lágy, de se dacosan kemény, hanem lelket, értést és érzést sürgessen mindenben. A formát arcban úgy, mint életben csak akkor szeresse, ha tartalom van benne. Az erőtlen szépség álarc és nem valóság! Lelkiéletét gondosan kezelje, de maradjon mindig az élet reális talaján. Szóval kevesebb leányosságot e szó hagyományos és erőtlen értelmében és több lelket és erőt! Ez legyen a programja!” – Még csak annyit, hogy egyszer bizalmas beszélgetésben édesanyámmal azt mondta, hogy csak arra kéri Istent, hogyha meghal, úgy az ne legyen egy lassú, fokozatos folyamat, főként ne legyen egy szellemi dekadencia. Ettől óvja meg őt az Úr. És milyen boldogok voltunk, hogy kérése teljesült és hirtelen, papi hivatása közepette oly szép halállal távozott, nem mint szegény M. püspök, aki nálunk betegedett meg Bányán, onnan szállították fel a Vöröskeresztbe és mily soká és szomorú módon végezte életét.

Zámori Imre, igazgató tanító

Visszaemlékezéseimben 1911-ig megyek vissza. Arany Imre hitoktatóm akkor mutatott be Prohászka püspök úrnak. 10–12 szegény diáknak adott ellátást a püspökségen Prohászka püspök úr. Engem is felvett gondozottjai közé. A bemutatáskor a következőket kérdezte tőlem: Tudsz-e enni? Igen. Aludni? Igen – válaszoltam. No, akkor tanulni is tudsz, – mondotta Prohászka püspök úr. – 1912-ben Sós-kuton bérmált. Az énekkarban énekeltem és a bérmálkozók nevében köszöntöttem.

1921-ben kezdő tanító voltam Sós-kuton. A bérmálás után behívott szobájába. Hívott a papi pályára. Most ne döntsön azonnal – mondotta –, majd ha döntött, Fehérváron adja meg a választ. A választ a mostoha körülmények miatt nem adhattam meg. Három testvérem közül egyedül jöttem meg a világháborúból és reám maradt beteg szüleimnek az ellátása.

Sós-kuti bérmáláskor fogadtuk Prohászka püspök urat a falu határában. Bandérium és egyéb ünnepi dolgok mind együtt voltak. Többek között a káptalan díszhintaja is, amelynek még a kerekei is fel voltak díszítve. A lovak idegesek voltak a sok ünnepi díszből. Az üdvözlő beszéd után elindult a Püspök úr a díszes kocsira felé és egyszerre csak felszállt az egyik löcsös falusi kocsira. Most csak hajtsen – mondotta a meglepett kocsitulajdonosnak. A díszes kocsira pedig üresen ment vissza.

1912-ben a szomszéd Tárnokon volt bérmálás. A gróf átküldte a fogatát Kálmán Károlyért azzal az üzenettel, hogy jöjjön át, várja a Püspök úr. A kocsis át is jött és elmondta az üzenetet. Kálmán Károly a következőt válaszolta: Mondja meg a Püspök úrnak, hogy Tárnokhoz ugyanolyan messze van Sós-kut, mint Sós-kuthoz Tárnok. A kocsis mindezt elmondta Prohászka püspök úrnak. A Püspök úr ekkor kocsiba ült és átjött Sós-kutra. Laudetur... köszöntötte a plébánost, majd a következőket mondotta: Átjöttem, nagyságos uram! Valóban igaza van. Tárnoktól ugyanolyan messze van Sós-kut, mint Sós-kuttól Tárnok. Isten áldja. Isten vele, mondotta Kálmán Károly. És ment vissza Prohászka Ottokár.

Az egyik sós-kuti bérmálásnál történt a következő eset: Reggel 4 órakor kiosont a plébániáról Prohászka püspök úr. A leány rettenetesen megrémült, amikor a folyosón végigmosónó alakot meglátta. Prohászka püspök úr kedvesen odament hozzá, ránézett és megkérdezte: Kegyed Vas Ila? A leány boldogan szaladt Grieger mamához. Milyen okos a

Püspök úr – mondotta –, megkérdezte, hogy én vagyok-e Vas Ila. A nevet nem volt nehéz kitalálni, mert a leányon hímzett kötény volt, amelyre a neve is ki volt hímezve.

Jirka Ferenc sóskuti iskola igazgató egyik legkiválóbb tanítónk volt. Majláth püspök úr nevelte. Legényember volt és életét annak szentelte, hogy papokat, tanítókat nevelt a hazának. Harminc körül volt azoknak a száma, akiket ő nevelt tanítónak, pappá. Én is az ő neveltje vagyok. – Prohászka püspök úr igen megbecsülte. Asztalának állandó vendége volt.

Jirka Ferenchez intézett utolsó levelében ezt írta neki Prohászka püspök úr: „Boldog vagyok, hogy adósának vallhatom magamat. Krisztusban atyja, Prohászka Ottokár.”

Skorka Károly újságszerkesztő

Édesatyám, aki délivasuti bognár volt a székesfehérvári műhelyben, erdélyi származású. Tordán született, ahol a lakosság zöme unitárius. Édesanyám Gárdonyba való és római katolikus. Annakidején egyik sem akarta a másik kedvéért elhagyni hitét s így vegyesházasságban éltek. Így történt, hogy hat testvérem közül mi fiúk hárman unitáriusként, a három leány pedig katolikusként anyakönyveztettek. Benn a családban soha nem volt egyenlőtlenség a kétféle vallás miatt, de ennek is megvolt a magyarázata: Prohászka Ottokár. – Azt hiszem, 10 éves lehettem, amikor egyízben édesapám a szokottnál sokkal később jött haza s otthon elmesélte, hogy a nagytemplomban volt, ahol Prohászka Ottokár tart konferencia beszédeket. Első ízben történt meg, hogy édesapám, aki eléggé szűkszavú és magánakvaló ember volt, valami különös áradozással beszélt a püspökről, aki a szociális igazságoknak olyan mélységeiről szólt, hogy – amint ő maga mondta – nemcsak az apámat, de mindenkit, aki konferencia beszédeit hallgatta, egy egészen rendkívüli élménygazdagsággal ajándékozta meg. Bámulatós ember Prohászka Ottokár – mondotta akkor apám.

Otthon sokszor esett szó Prohászka Ottokárról. Édesapám gyakran idézett is tőle. Nem tudom melyik, de egyik könyve megvolt otthon s olyan becsben állt, mint édesanyám imakönyve, amit még nagyanyjától kapott. (Ez az imakönyv ma, tizenegy évvel édesanyám halála után, mint becses ereklye őrizetemben van.) Rendkívül kíváncsi voltam Prohászka Ottokárra, arra a férfúra, aki ilyen rendkívüli hatással volt az én apámra. A gyermek számára mindig a legkiválóbb férfiú az édesapa. Először éreztem, hogy van nála kiválóbb is és ez nem lehet más, mint Prohászka Ottokár. Talán 14 éves lehettem, amikor első alkalommal magam is hallottam őt a székesfehérvári nagytemplom szószékéről, de vagy a téma magasröptősége, vagy az elfogódottság, amely ekkor egész valómat eltöltötte, emlékeztem szerint nem gyakorolt rám maga a beszéd különösebb hatást. Úgy gondolom, kevéssel az érettségi előtt ért az a szerencse, hogy első ízben személyesen beszélhettem vele. A Seregélyesi úton laktunk s egyik délután az utcabeli pajtások lelkendezve rohantak be az udvarra, hogy itt sétál a Rác-bánya felé Prohászka püspök. Azonnal kisiettem s a lassan sétáló püspököt, aki teljesen egyedül haladt a bányához vezető úton, hamarosan beértem. Tisztességtudóan köszöntem neki és két lépéssel mögötte maradtam. Jó 30–40 lépés után visszafordulva megkérdezte tőlem: Errefelé laktok, fiam? Azt feleltem: Igen. Tanulás után úgy gondolom, sétálok egy kicsit. Igen! – felelte – az itteni gyerekeknek nagyon jó ez a vadregényes bánya. Aztán mi szeretnél lenni? Ezen még nem gondolkoztam. – Valóban sohasem foglalkoztatott az a gondolat, hogy mi is legyen belőlem. A kérdés, amit fölött Prohászka Ottokár és ahogyan fölöttette, volt az első indítás bennem, hogy igen, mindenki valamiképpen keresi a kenyerét s eljön az az idő, amikor nekem is magamnak kell gondoskodnom a létfenntartásomról. De elhallgattál! Vajon mire gondolsz most – nézett rám a Püspök – s ekkor már a bánya bejáratához kaptattunk fölfelé s az orgonabokrok alatt egy csomó sárga kikirics virágzott. A Püspök megállt, botjával megpiszkálta a bokor alját s azt mondta: Tépj csak egyet ebből a szép sárga virágból! Lehajoltam s négy-öt szálát leszakítottam a sárga kikiricsből s

átnyújtottam azokat a Püspöknek. Ő botját karjára fűzve egy ideig nézte a virágokat, azután egyiknek a szirmait lassan tépdetni kezdte. Nézd csak ezt a virágot, milyen tökéletes konstrukció ez. Majd otthon szedjed szét, meglátod, milyen bámulatos teremtkészséggel van ez megalkotva. És folyton gondolkozzál: magától van ez vajon? Mindent, amit látunk, a parányi hangya is, önmagában egy tökéletes egész. Amit nem is látunk olyan parányi, ez is tökéletes organizmus. Ugye nem is kell tanulni arról, hogy van Isten, elég, ha egy virágot széttép az ember és közben gondolkodik.

Oppelhauser Elvira ny. igazgató

Először az egyetemi templomban a szószéken láttam Prohászka Ottokárt. De jó lenne gyónni nála – gondoltam. Félttem, hogy ehhez nagy összeköttetés kell. Kerestem a módot, hogy kapcsolatba kerülhessek vele. Egyik ismerősömhöz járt egyetemi tanár korában. A levelet otthagytam a címére. Másnap már meggyóntatott és megáldoztatott a Kongregációs Otthonban. Máskor is jöjjön – mondotta búcsúzásul. Ezután rendszeresen mentem.

Többször meghívott Székesfehérvárra. Először akkor mentem le, amikor lábával feküdt. Nagyhét keddeje volt. A húsvéti szentgyónásomat mentem elvégezni. Íróasztalához mentem igazolványomat kiállítani. Ügyetlenségemben a tintát ráöntöttem az ott lévő kéziratra. Később odajött, nem mertem szólni. Ő is észrevette, de nem szólt semmit.

Utolsó látogatásom 1926 pünkösdi vigiliáján volt. Ezen a napon kelt fel betegségéből. Másnap már bérált. Első útja egy elhagyatott szegény öreg emberhez vezetett. Mi nővérével, Irmával ezalatt a reverendáját foltoztuk. Mit csináltak, amíg elvoltam? – kérdezte. A reverendát foltoztuk. Ez nagyon híres reverenda – mondotta – ez az első püspöki reverenda. A királyhoz mentem, de elfelejtettem piros szegélyű reverendát vinni. Az úton eszembe jutott már. Majd Bécsben kérek – gondoltam. Az utolsó pillanatban azonban bedobták utánam a mozgó vonatba.

Közben egy egyetemista jelentkezett a bérálásra. Irmának mondotta: Lelkiekért jött, de a testéről is gondoskodnunk kell. Megvendégelte, mielőtt a szentséget kiszolgáltatta.

Rákospalotán kétszer volt nálam a javítóintézetben. Először 1925. május 11-én. Lelkigyakorlatot tartottunk akkor. Autót akartam érte küldeni. Akkor nem is jön! – üzente. Szolnokról jött. A kápolnában háromnapos litánia volt. Az akácról beszélt, arról, hogy hogyan kötik meg vele az alföld homokját. Litánia után bejött a szobámba. Tudnia kell, kedves húgom – mondotta –, hogy itt maga az alfa és az omega.

Egy fontos hivatal betöltése dőlt el ezen a napon a fővárosban. Az ajtónál így szólt: Imádkozzunk, hogy a választás sikerüljön. A kápolnába felvittem lakásomról a díszes imazsámolyt. Nem térdelt rá, beült a gyermekek helyére. Az oltárnál is a szőnyegre térdelt. Szentmise után a szobámba jött. A gyermekek ügyetlenkedtek, az egyik bekopogott és kérdezte: Behozhatja-e az imazsámolyt? Elpirultam. Amikor meglátta Prohászka püspök urat a kápolnából hozott imazsámolyt, így szólt: Ezt nekem hozták és én nem használtam! – Később kihívtak a szobámból. Amikor visszajöttem, az imazsámolyon imádkozva találtam a Püspök urat. Sietnem kell – mondotta imájából felkelve – tizenkét órakor Jászai Marinak adom fel az utolsó kenetet.

Amikor először meghívott Székesfehérvárra, mindent megmutatott. Végezetül ezt mondotta: Semmi sem az enyém, minden a püspökségé. Búcsúzóul könyvet adott: Több örömet, Keplertől. Mást is olvasson, ne csak az enyémet – mondotta –, mert egyoldalú lesz. Később a „Diadalmas világnézet”-tel ajándékozott meg. A következőket írta bele: „Szép a diadalmas nézet, de mennyivel szebb, édesebb és értékeesebb a diadalmas élet. Ezt élni és élvezni szebb, és Krisztussal telíteni a mi földi mennyországunkat. A Szentlélek buzdít és hevít. Szeretettel lelkiatyja.” Odahívott, elolvasta. Jó lesz? – kérdezte. Egyszer erősen a

támadások tüzeiben mondotta: Természetes és szívesen veszem, ha támadnak, de az igaztalan rágalmak fájnak.

Csobánkán lelkigyakorlat volt. Több százan vettünk részt. Az ebédet is a szabadban tálalták fel, mert nem fértünk volna el. Hol van Prohászka püspök úr? A fűben találtuk meg. Ő is úgy ette a pléh tányérból az egyszerű ebédet, mint mi.

Ezen alkalommal az egyik résztvevő elragadtatással nyilatkozott róla és azt mondotta, hogy mindenkinél többre értékeli Prohászka Ottokárt. Vitába szálltam vele. Ő is ember – mondottam. Benne is vannak hibák, gyarlóságok. Neheztelés lett a vége. Megírtam a dolgot Prohászka püspök úrnak. Lapon válaszolt: „K. E. megkaptam k. levelét. Addig is, míg személyesen beszélek, ne legyen rá gondja. Megbeszéljük pénteken du. a Szoc. Misszióban, bármely órában. Adio! Hiszek a Szent Szívben és szeretetében. Hiszek a lelkeknek szent közösségében. Hiszek a szeretet végső győzelmében. Amen! Ezt is énekeljék. P. O. Sz. 1925.III. 17.” Erről a lapról kelt szárnyra a kedves ének. Eredetije a múzeumban van.

Egyszer új kalapot készíttettem. Tréfált. Milyen szép! – mondotta – én is ilyet csináltatok.

Más alkalommal pénzt kértek tőle, de nem volt neki. Tőlem kért kölcsön. Kamatot is számíthat, tréfálkozott, csak ne uzsorásat. A pénzt később megküldte. (Szelvénye a 300.000 koronáról a múzeumban van.) – 25 éves halálévfordulójakor vonták meg a nyugdíjamat. Nem volt pénzem. Húsz pengő kellett volna a leutazáshoz. Kértem. Később belenéztem a levélszekrénybe, húsz pengő volt benne.

Egy régi intézeti alkalmazott hozta, akivel tíz éve nem találkoztam. Kísérő sorok: Elvirám, Prohászka püspök atyánk meg fog bennünket segíteni. Ne búsulj, fogadd el, mint a szegény asszony két fillérjét. Máskor Máriaremetéről kaptam ugyanígy.

Egyszer megmutatta a fát. Mindegyiket maga oltotta. Amikor egyik alkalommal elmentem, nem csengetett a kocsisnak, hanem lement hozzá fájós lábával. Tréfálkozva mondotta neki, hogy én is halljam: Ne hozza vissza a hölgyet! Később hozzátette: Ha mégis lekésnének, mégis csak hozza vissza.

Ha lementem Fehérvárra, gondja volt, hogy azt a terítőt tegyék fel, amit én adtam. Bármily keserű volt a lelkem, repültem, ha kijöttem tőle.

Dr. Dienes Valéria

1957 tavaszán ismét felkerestem dr. Dienes Valériát. Londonban élő fiához készült és rendezgette dolgait. Nagy Prohászka képét, Prohászka mellszobrát, kézíratait, valamint a kis Mária szobrot, amely még a Szentháromság temetőben májusban és októberben díszítette Prohászka Ottokár sírját, odaadta a múzeumnak. Még egy dolog van, amit szeretnék elintézni, mondotta: Annak idején dr. Schütz Antal megkért, hogy írjak tanulmányt Prohászka Ottokár női pasztorációjáról. A tanulmány el is készült, azonban a háború alatt elveszett. Ha a londoni út nem sikerül, akkor nem tudom már megírni – mondotta Dienes Valéria –, nemcsak azért, mert 74 éves vagyok, de rám marad unokáimnak a nevelése és a háztartás gondja is. Röviden így foglalnám össze az említett tanulmánynak a tartalmát: Prohászka Ottokár tudomásul vette az iránta megnyilvánuló vonzalmat. És nem utasította el. Más lelkivezető lebunkózta, elutasítja, ha ezt észreveszi. Prohászka Ottokár ezt nem tette, kikereste, hogy mi az érték benne és ezt rávezette az Istenre.

Dr. Molnár Gyula pápai kamarás, váli plébános

Mojzer Imre dr. törvényszéki elnök mondotta el dr. Molnár Gyulának a következőket: Amikor Prohászka Ottokár országgyűlési képviselő volt, megkérdeztem tőle, hogyan érzi magát a parlamentben? Prohászka püspök úr ennyit válaszolt: „Mint a pisztráng a moszlékban.”

Sipos Borbála szolnoki élményei

Szolnokon volt egy kis villánk. Ott pihent beteg alapító Anyánk, és néhány nővér. Látogatásukra oda érkezett Ottokár atyánk és Schütz Antal. Szakács nővérünk nagy zavarban volt. Nem volt otthon megfelelő élelmiszer. Este nagyon fohászkodott, honnan szerezze be a szükséges dolgokat. Reggel a villa földszinti verandája sarkában nagy piaci kosár állt, tele mindennel, amire szüksége volt: friss vaj, tejfel, tojás, túró stb. – Jó idő múlva jelentkezett a kosárért egy asszonyka. „Egy reggel arra gondoltam: biztosan nincs élelmiszerük, hát hoztam” – mondotta magától értetődően. – Borbála nővér meg volt győződve, hogy Ottokár atyánkért hallgatta meg őt az Úr Jézus.

Mint legidősebb nővér, Borbála ment már nagyon korán reggel az erdőőrékhez tejért. Ugyancsak bátor, nyugodt természetű volt, mégis félt a magányos, hosszú erdei úton. A legkisebb zajra is ide-oda nézett. Egyszerre sietős léptekeket hall maga mögött. Ottokár atyánk volt. – „Borbálácska, ugye maga fél egyedül?” – „Nagyon – felelte a meglepett nővér. – Nohát, amíg itt leszek, mindennap elkísérem, hiszen én ebben az időben már ugyis ezen az úton végzem reggeli imáimat.” – És valóban, minden reggel megvárta, követte a tejért menő, tejet hozó „Borbálácskát”.

Ebben a szerény kis villában a verandán étkeztek. Ez a hely oly keskeny és kicsi volt, hogy az ebédlős terítés közben félretette Ottokár atyánk helyéről a széket. A sietségben közben elfelejtette visszatenni. Az ebédhez bejövő vendégek, Schütz Antal is hamarosan helyet foglaltak a kitálalt leves mellé. Amint tisztelendő Anyánk felnéz, ijedten látja, hogy Ottokár atyánk térdelve ebédel. Alakja így is magasabb volt, mint az asztalnál ülőké. Mentegetőző bocsánatot kérő mieinket a lehető legtermészetesebb hangon megnyugtatta Püspök atyánk: Higgyék el, pompásan lehet ebédelni térdelve is.

dr. Némethy Ernő pápai kamarás

Dr. Potyondy Imre nagyprépost említette, hogy többször tett Prohászka Ottokár olyan kijelentést munkatársai előtt, hogy 70 éves korában nyugalomba vonul. Munkatársait is figyelmeztette rá, hogy idejében álljanak félre, mielőtt az öreg kor gyengeségei jelentkeznek. Ugyanezt erősítette meg dr. Némethy Ernő is.

Amint mondja, halála előtt egy esztendővel már sokan siratták Prohászka Ottokárt, mert érezték, hogy az erőltetett munka miatt mi fog bekövetkezni. Félévvel a halála előtt Balatonfüreden volt gyógykezelésen – mondja Némethy Ernő. A gyógykezelés jót tett neki és utána ismét teljes erővel munkába lendült. Igen aggódtunk érte. Figyelmeztettem is. Nem megígérte Püspök atya, hogy vigyázni fog és kímélni fogja magát? – mondtam neki. – Kedves Ernő, majd ha 70 éves leszek. Mindez a halála előtt félévvel történt.

Bencsik József székesfehérvári gazdálkodó

Egyszer a mezőn találkoztam Prohászka Ottokárral. A réten állt a fűben. Viszota a botjával, ő pedig az esernyőjével csapkodta teljes erővel a bökös, szúrós, az állatoknak ehetetlen növényeket. – Mit csinál Püspök úr? – kérdeztem. Elpusztítom a káros, ehetetlen növényeket. – Ez rendben van – mondtam –, de közben úgy legázolják a rétet, hogy nem tudjuk majd lekaszálni. – Erre nem gondoltam, bocsánatot kérek. – Abbahagyta a csapkodást és kedvesen elbeszélgetett velünk.

Hoffer Ilona, Budapest

Dr. Magdics Ignác mondta el, hogy egyszer két plébános járt Prohászka Ottokárnál. Meghívta őket

ebédre. Levest, majd főzeléket hoztak virslivel. Mindenből keveset vettek, azt gondolták, hogy ez az előétel. Az ebédnek vége is volt. Amikor búcsúztak, elmentek a legközelebbi vendéglőbe és megebédeltek.

Horváth Pál, Székesfehérvár

A vasutasokat nagyon szerette Prohászka püspök úr. 1920-ban, amikor a Déli Vasút dalárdája 25 éves jubileumi ünnepségét tartotta, az ünnepség védnökségét is elvállalta.

Az ünnepséget szentmise előzte meg. Utána a Szent István teremben folytatódott az ünnepség, amelyen a Püspök úr is beszédet mondott. Beszédét a dalárda jellegével akarta befejezni, melyet a dalárda az ünnepség első számaként énekelt. Dalunkat áldd meg, Istenünk, Tied munkánk, Tied lelkünk. A jelige egyik szava sehogy sem jutott eszébe. De nem jött zavarba. Mosolygós, kedves arccal mondotta: Életemben most sültém bele először. A vasutasság hatalmas tábora ezzel még inkább szívébe zárta a nagy Püspököt.

A Magyarországi Munkások Rokkant és Segélyző Egyesületének vezetősége túlnyomórészt szociáldemokratákból állott. A tagok között azonban igen sok hívő katolikus volt. Az Egyesület humánus célkitűzése készítette Prohászka püspök urat arra, hogy elvállalja az Egyesület székesfehérvári csoportjának díszelnökségét.

Az első világháború alatt a székesfehérvári hadikórházakban karácsonyfa ünnepségeket rendeztek és a Püspök urat kérték fel, hogy beszédet mondjon az ajándékok kiosztásánál. Az egyesület egyik szociáldemokrata vezetője is kísérte Prohászka püspök urat. Ő mondotta el csodálkozva a következőket: Milyen nagy tudása kell, hogy legyen annak, aki egy este öt-hat beszédet elmond és nemhogy a mondatokat, de talán a szavakat sem ismételte meg.

1918-ban nagy lelkesedéssel fogott hozzá az ország népe a katolikus sajtó megteremtéséhez. Székesfehérváron is voltak népes gyűlések, amelyeken több fővárosi kiválóság is megjelent. Az egyik ilyen gyűlésen a Katolikus Legényegyletben Kisteleki István belvárosi plébános elnökölt. Beszédében rámutatott arra, hogy milyen kevesen érzik a felelősséget, ha katolikus ügyről van szó. Mindent mástól várnak. Egy kis önkritikát gyakorolva aposztrofálta Prohászka püspök urat, akinek ő egy mozgalmi ügygel kapcsolatban azt a kijelentést tette, hogy az eredmény nem éri meg a fáradságot. Erre a nagy Püspök szerényen csak azt válaszolta: Úgy látom, mától fogva többet kell dolgoznom, mint eddig.

Prohászka püspök úr szónoki nagyságát mutatja az a tény, hogy szentbeszédeit sokan hallgatták a másvallásúak is, sőt zsidók is. Amikor X. Pius pápa halála után XV. Benedeket választották meg, az egyik zsidó nagy csodálkozással kiáltott fel: Hát nem Prohászka lett az új pápa?

Szerényi Margit Angela nővér

Prohászka püspök úr egyszer a fehérvári határban sétált. Séta közben betért az egyik tanyára. Egy csomó szegényesen öltözött gyermek játszadozott a tanya körül. A Püspök atyát hamarosan megismerték a gyermekek. Hozzá szaladtak és örvendezve körülvették. – Jön a Püspök bácsi, jön a Püspök bácsi – kiabálták közben lelkesen. A Püspök úr a gyermekek között, velük beszélgetve ment be a tanyára. Egy kopott külsejű, sovány, agyondolgozott asszony jött elő a házból. – Kinek a gyermekei ezek? – kérdezte a Püspök. – Az enyéme – válaszolta az asszony. – Mind? – Mind, igen! – Mosolyogva folytatta a Püspök: Nem gondolja, hogy egy kicsit sok? – Ó – válaszolta az asszony –, aki szeret, az nem számol.

A püspököt annyira meghatotta az asszony válasza, hogy a következő budapesti szentbeszédét az egyszerű asszony szavaira építette fel: „Aki szeret, nem számol!”

dr. Némethy Ernő visszaemlékezései

Egyedül indult neki az Oszolynak s amint a Csobánkára vezető erdei úton a bokrokat „megsegítette”, egy felvidéki főtanító megy arrafelé, akit ő a szokott: „Adj’ Isten! Dicsértessék”-kel köszönt. Ez megáll s miután elmondja, hogy Pomázról jó, a Püspök foglalkozására célozva elköszön ezzel: „Jó, ha valakinek annyi az ideje, hogy erre is ráér.” – Amikor a Püspök atyával arrafelé sétálni mentünk, megemlítette, hogy milyen nagy jótevője volt egy vidéknek az az erdész, aki minden vad körtefát beoltott és elmondotta azt is, hogy hogyan járt a főtanítóval. És mit felelt a Püspök atya a főtanítónak? – kérdeztem. – Hát csak azt, hogy nem egészen azon fordul, hogy van-e valakinek ideje, hanem azon, hogy van-e a közjóhoz érzéke.

Másnap, amint a bokrokat nyessük, arra jön a mi főtanítónk, mire a Püspök atya odasúgja: „Ez a főtanító!” Majd vidáman odakiált: „Adj’ Isten, jó napot kívánok!” A mi emberünk azonban egyenesen felénk tart, leveszi kalapját és a Püspökhöz lépve így szól: „Bocsánatot kérek, hogy a multkor azt mondtam... – Sebaj, barátom, – vág közbe a Püspök – ne gondoljon vele többé. – De már csak röstelkedem – mondja a főtanító –, hogy a nagy Prohászka püspököt megbántottam, mert nem tudtam, hogy övele beszélek.”

Nagyboldogasszony napja még rendesen beleesett a Püspök atya vakációjába. Ezen a napon van a Csobánka mellett fekvő erdőben rejtőző kis búcsújáró helynek, melyet a csobánkaiak röviden csak Prindli-nek neveznek, búcsúnapja. Ilyenkor reggel 8 órakor a Hadiárvaház kápolnájában misézett, mely alatt a leánykák a „Fölvétetett magas mennyországba” című fölséges éneket énekelték, majd az oltártól prédikált. Azután ritka kivételként, tekintettel a közeli falvakból jövő sok kocsira s a nagy porra, hintón a kegyhelyre ment, ahol a templom előtt magyar, német, majd tót szentbeszédet mondott. Azután a mise alatt leült gyóntatni és 12 óra után tért vissza az árvaházba. A hívő nép az erősen lejtős hegyoldalon jobbról-balról az erdő fái alatt helyezkedett el. Minden évben többen jöttek el a 20. századbeli „Hegyi beszéd”-re.

Ugyancsak Nagyboldogasszony napján van a Hadiárvaház kápolnájának a búcsúja is. A délelőtti ünnepélyes istentisztelet elmúltával megindul a készülődés a délutáni búcsúra. A nagy platánok alatti pázsiton sátrak készülnek, a szérüskert oldalán különféle bódék létesülnek. Van mézes-bábos sátor, gyors-fényképészet, a „Néger és indián truppot” is felállítják és senki sem hálásabb publikum, mint Püspök atyánk, akinek szívből fakadó jókedvű kacagása mindenkit honorál az ötéves Terikéktől a nyolcvanéves tehenesig, Ambrus bácsiig, aki még ma is félig-meddig remete életet él. Hat óra tájban a Püspök atya a mézeskalácsos sátorhoz megy, előkerül a pénztárca. Vásárol annyi darabot, ahány tagból áll a ház, tehát 100 darabot. Most megindul a gyermekek sora Püspök atyánk felé, aki mindenkinek saját kezűleg adja át a mézes-bábos figurát: szívart, pipát, szemüveget, a legtöbbnek szívet. És mindegyikhez van egy kedves szava.

Ijjas József kalocsai érsek, 1970. április 2-án mondott emlékbeszédéből

A háborúban kórháznak kiürített gimnáziumból kerültem Kalocsára a jezsuita atyák gimnáziumába. Itt háborúmentes, nyugodt légkört találtam. Félttem nagyon, hogyan állom meg a helyemet. Az atyák így vigasztaltak: Itt járt gimnáziumba Prohászka Ottokár is. Ő is több gimnáziumot megjárt, míg idekerült, mégis a legkiválóbb közé küzdötte fel magát. Akkor még nem ismertem.

A Központi Szemináriumban találkoztam Prohászka Ottokárral. A kórus díszjei mögött hallgattuk csodálatos beszédeit. Egyszer, amikor a beszéd után mentem a folyosón, egy nyugalmazott katonatiszt szólított meg. Maguk a tanítványai? Nézze, mondotta, én a maguk tudományát nem ismerem. Hittanból csak annyit tudok, amennyit a Kiskatekizmusban tanultam. De ha ez az ember hisz, akkor én is hiszek. Íme, a tanúságtétel Krisztus mellett.

Mi voltunk az elsők, akiket már évközben szereppokká szenteltek. Egyik alkalommal a sekrestyében készültem szentbeszédem elmondására. Feltettem a stólát diakónus módon a vállon keresztbe. Bejött Prohászka Ottokár, megszólított: Kegyed diakónus? Igen, már két hete. Ekkor csodálatos hangsúllyal, ahogyan csak ő tudott hangsúlyozni, mondotta hangosan a szentelés szavait: Accipe Spiritum Sanctum, ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus ejus. – Igen sokszor eszembe jutottak szavai.

Chay Antal váli plébános (Historia Domus-ban írja)

Amikor egyízben Prohászka püspök úrnak a párbér fizetése körüli nehézségeimet fölhoztam, egyszerűen azt felelte: „Engedje el nekik.” – Én követtem a főpásztori tanácsot.

Dr. Potyondy Imre nagyprépost, püspöki helynök húszoldalas beszámolójából

Prohászka prózai költő volt. Költő prózában. A színek csodálatosan tudták hangolni költői génuszát. Láttam, amint a ködben úszó Donát-kápolnát figyelte. Máskor a Velencei tavat figyelte. Nézte, hogyan fodrosodik, milyen színeket ad a víz. Csodálta a Bakonyt, amikor a lenyugvó nap színeiben fürdött. Ilyenkor extázisban volt, amely imádságos hangulattal volt tele és Istent dicsőítő imává lett.

Prohászkat elsősorban a szíve tette szocialistává. Innen van az, hogy a Szent Vince Egyesületnek előbb volt elnöke, mint a munkásmozgalom szónoka.

A munkásmozgalomban Ketteler alapelvét követte: (Socialfrage und Christentum.) Hat esztendővel Marx Kommunista Kiáltványa előtt jelent meg. Ezen elgondolás szerint megmaradnak az osztályok, de az egyes osztályok testvéreknek tekintik egymást és egymáson segíteni igyekeznek. Sokszor hallottuk tőle ezeket a gondolatokat a Keresztény Nők Szövetségének közgyűlésein. A székesfehérvári Keresztény Nők Szövetsége keresztény feminista egyesületnek indult és egy mindent átfogó, szakosztályokban dolgozó szociál-karitatív mozgalommá fejlődött. Prohászka inspirálta. Közgyűlésein mindig megjelent.

Prohászka Ottokár a közhiedelemmel ellentétben igen szerette a zenét és maga is tudott játszani. Zongorázni tanult. Zongora könyve és 20 műdalt tartalmazó könyve kedves darabjai voltak. (A múzeumban van.) Die Uhr című dal volt ezek közül a legkedvesebb dala. Halálának 10. évfordulóján Schwartzbach Flórával összeállítottuk kedves darabjainak címét. A rádió ebből külön műsorszámot adott, amelyet Kudela látott el kísérelő szöveggel.

Ha fáradt volt, lementünk Schwartzbach Flórához. Ilyenkor nem beszélt semmit. Flóra játszott egy-másfél órát Schubert, Chopin, Csajkovszkij műveiből. Ezalatt kipihente magát. Minden hangversenyen résztvett.

Kuthy József és Lanschmann vezetésével megalakult a zenekedvelők egyesülete. Bátóritotta őket. Zenében a könnyű klasszikusokat szerette. Ezekben az időkben sokat szerepeltek Fehérváron a budapesti művészek. Más városokba alig lehetett hívni őket, de Fehérvárra lejöttek tiszteletdíj nélkül, csupán a vasúti költséget kérték. Lelkesítette őket, hogy Prohászkanak játszhatnak, aki minden esetben szeretetével halmozta el őket. Mint kántor gyerek magam is játszottam. Ilyenkor szokta mondani: Most hallgassunk, mert az Imre úr játszik.

Prohászka Ottokár igen szerette aulistáit és sokat törődött velük. Ez a szeretet azonban nem érzelmekben, szavakban és mosolyokban nyilvánult meg. Úr volt, aki előtt feszes vigyázzban álltunk. Este a vacsoránál főleg délutáni olvasmányait mondta el. Úgy éreztem, hogy ez az instruktor óra számunkra. Olvasmányaimat folyton ellenőrizte. Nevelt. Tudományos dolgokban személyi titkára voltam. Nem győzte olvasni a sok megjelent munkát és odaadta nekem olvasásra. Most látom csak, hogy milyen céltudatosan nevelt. Azt olvastatta, amire szükségem volt. Nemegyszer a püspök-kertben kivette a kezemből a könyvet, amit olvastam és helyette jobbat adott. Pl. olvastam Savitzky: Der Sinn des Lebens munkáját. Kivette kezemből és helyette Hilty: Das Glück című munkáját hozta le. Ezt olvassa el, ebben többet talál a maga témáihoz.

A felebaráti szeretet parancsáról hangoztatta, hogy annak népies fogalmazása csak az irgalmasság testi és lelki cselekedetei. Evangéliumi fogalmazás szerint az egymásrautaltság átérzése. Példával illusztrálom. Többször elmondotta Prohászka Ottokár, hogy amíg öltözködik, imádkozik azokért, akik felöltöztették. A földművesért, aki a földet megmunkálta; a menyecskéért, aki kinyűvi a lent és beáztatja; a daloló leányért, aki esténként kitalolja; a kocsisért, aki a gyárba viszi; a munkásért, aki a gépet megszerkesztette; a szövőért, aki a gépen dolgozik; a fuvarosért, aki az árut szállítja; a szabóért, aki kiszabja; az inasért, aki elhozza. A kondás gyermekért, aki őrzi az ökröt; a mészáros legényért, aki azt levágja; a cserzőért, aki bőrré dolgozza ki; a cipészért, aki megvarrja. A mozdonyvezetőért, hogy szerencsésen célba érjen. Így élte át Prohászka Ottokár az egymásrautaltságot, a felebaráti szeretet érzését. Ebből az átélésből származott kötelességérzete is embertársaival szemben.

Prohászka Ottokár beleélte magát Székesfehérvár társadalmi életébe. Rendszeresen látogatta a betegeket és a gyónni nem akaró haldoklókat. Sokat vesződött az akkori liberális korból ránk maradt öreg racionalista férfikkal.

Egy alkalommal egy öreg, gyónni nem akaró súlyos beteg ügyvédhez ment. Én az előszobában várakoztam. Amikor kijött, sétálni mentünk. – Sikerült? – kérdeztem. – Amennyiben használ, ha valakit a hátuljáról lökdösnek be a mennyországba, akkor sikerült – válaszolta.

Hogy az intelligenciánál mit ért el Székesfehérváron, a következő adatok mutatják: 1907-ben tartotta az első konferenciáját. Ekkor 7 férfi gyönt meg a konferencia végén. Ezek a konferenciák évről-évre ismétlődtek. 1926-ban P. Biró SJ tartotta meg helyette. Ekkor 527 intelligens férfi gyönt meg. Gyakran meglátogatta a fehérvári intelligens családokat. Újévkor minden hivatalfőnököt megkeresett irodájában. Aki a kitett íven Boldog Újévet kívánt, mindnek személyesen köszönte meg otthonában. Ötöt-hatot kerestünk fel egy délután. Egyik alkalommal nem nyitottak azonban ajtót. Másodszor is akartam csengetni, Prohászka megfogta a kezemet és azt mondta: Meg kell tanulni várakozni. Várakozni tudni, a legnagyobb erények egyike.

Prohászka Ottokár szerette a nagy sétákat. Délután 5–7 óra között a kertben dolgozott, fűrészelt, fát vágott, kis fűrészével nyesegetett. Vagy vizeitünk vagy nagy sétára mentünk. Főleg ha havazott, indultunk el nagy sértára. A következő útvonalakat sokszor megtettük: Halesz-kisfaludi állomás-Csala-Lovasberényi úton vissza. Ez kb. 17 km. Egyenletesen járt, 12 perc alatt tett meg 1 km utat. A vasút mentén Komárom felé mentünk. Szeretett a síneken végignézni. Ilyenkor kért, hogy hagyjam magára. Meditációba merült, én hátul követtem.

Az egyik tési nagykirándulásunk a következőképpen folyt le. Várpalotáig kocsival mentünk. Innen hegynek föl, völgynek le, az utak mellőzésével a tési erdőbe. A falut kihagytuk és a Sötéthorog völgybe mentünk, majd egymásután másztuk meg a körülvevő dombokat. Nagyon sok zúgban találtunk kivágott fát ölbe rakva anélkül, hogy bevitték volna a depóba. Amikor a legmagasabb dombra értünk, elmaradtam. Na, gyatra újnemzedék, hallom a szíve dobogását – mondotta. – Igaz, a számban ver a szívem, de a Kegyelmes úr meg sántit – mondtam. – Az igaz – válaszolta –, de miköze hozzá? – Azonnal le is ültünk és

megebédeltünk. Hátizsákban volt a száraz ebéd, egy üveg bor és tea. Leülve úgy etetett, mint az édesapa a fiát. Teát, tojást, sonkát és bort adott és csak azután kezdett ő enni. Ebéd után kiadta a jelszót: egy órát pihenünk. A bokor tövében elaludt. Én nem tudtam a fáradtságtól aludni. Jól esett ez a kis alvás – mondotta, amikor felébredt. Órájára néz: jó alvás, egy óra volt. Maga miért nem aludt? Nem tudtam a fáradtságtól – mondottam. – És maga akar Budafokra menni? Majd szépen itt marad. – Itt is maradtam. A faluban lábvizet hozatott. Kilenc kilométert mentünk még a kocsizhoz és úgy jöttünk haza.

Prohászka csodálatosan szerette Székesfehérvárt és érdekelte a város története. Gyakran felkereste azokat az öregeket, akik Fehérvár múltjáról tudtak neki mesélni. A jó Nagy Ignác és a patriarkai kort megért Aujezskyné voltak a történelmi mesemondói. Gyakran üldögélt Nagy Ignáccal Sütő utcai házának udvarán a boróka bokor mellett, és ilyenkor Nagy Ignácnak, Fehérvár általa átélt éveit kellett elmesélnie: Ferenc József bevonulásáról, az utolsó várkapu lebontásáról. Aujezsky nénit főleg a püspök-kút nagyításakor talált III. Béla és felesége sírjának kiemeléséről kérdezte ki. Aujezskyné Milánóban született, 2–3 éves korában került Fehérvárra. A nagyasszony kedves őszinteséggel mesélte el gyermekkori csínyteteket a püspök kacagtatására, köztük iskolakerüléseit, mert neki mindig fontosabbak voltak az utcai események, mint az iskola. Egy ilyen iskolakerülésnek köszönhetjük tanúságtételét a koporsók kiemelésére vonatkozólag. Reggeltől délután 2 óráig állt a kút mellett, míg rá nem találtak és haza nem vitték. Jelen volt az első ásónyomtól, amely a koporsóban megakadt – egész a koporsó nyitásáig. Prohászka a Soliloquiájában is megemlíti.

Vele a betyárokról, az akkori utazási viszonyokról szeretett beszélgetni. Nagyon sokszor meglátogatta Prohászka Ottokár a több éven át fekvő és állandóan ágyhoz kötött betegeket és öregeket.

Néhány szót kell mondanom Prohászkaról, az egyházkormányzóról. Fontos ez azért, mert ezen a ponton vannak az emberek a legnagyobb tévedésben. Szinte szólásmondás lett, hogy Prohászka az országé volt és nem volt ideje arra, hogy egyházmegyéjét kormányozza.

Az Élet 1918. okt. 13-i számában a Püspök című cikkében írja dr. Vass József a következőket: „Talán egyetlen részletmegfigyelés sem árulja el Prohászkaiban a szakadatlanul dolgozó embert olyan mélyen, mint az, amely őt a fogadóterembe belépésekor iparkodik elkapni és tanulmányozni. Dolgozószobájából lép ki, egyik világból a másikba. Még ott borong vagy villog a homlokán az elhagyott világ felhője, fénye, első lépése szinte öntudatlan, s csak azután foszlik szét a varázs, hogy odaadja Prohászkat a látogató aprólékos ügyeinek, vagy egy-egy vergődő lélek tragikumának.

Az ő kezében az egyházmegye kormányzása is megegyeszerűsödik. Tévednek, akik azt hiszik, hogy Prohászkat különleges szellemi magaslata elvonja megyéje gondjaitól. Mindenkit és mindent ismer, nemcsak átfogó pillantással, hanem részletesen s a be sem avatottak el sem képzelik, mennyi hivatalos dolgot intéz el egymaga az írásbeli munkával együtt. Papjait szakadatlanul lendíti, igazítja, nem az egyházi fegyelem súlyával, hanem a nagy lélek örvendő biztatásával.”

Ugyanebben a számban a V. A. Környezetéből című cikkben a következőket olvassuk: A kegyelmes úr a legjobb, legelőzékenyebb ember, akit valaha ismertem. A mindennapi érintkezésben lehet igazán megszeretni. Hivatalos ügyekben és egyéb dolgokban is odaadó figyelmet és szerető érdeklődést tanusít. Mindent ő szokott elintézni. A napi postát ő bontja fel, a beérkezett iratokat átnézi és vagy sajátkezűleg intézkedik nyomban, vagy a részletekre is kiterjeszkedve utasítást ad az irodának. A figyelmét semmi sem kerüli el. Oriási levelezése van. Ezrek és ezrek keresik fel az ország minden részéről a legkülönbözőbb ügyekben. Minden levélre válaszol, mégpedig legtöbbször sajátkezűleg írja meg a levelet. A székesfehérvári püspököt mindenki megtalálhatja bármikor. Mindenkit fogad. Sokan is keresik fel. A hívekkel és idegenekkel is szívélyesen érintkezik. Mindenkiel szemben atyai

szeretettel tanúsít. A mindennapi élete rendszerint a következő: reggel félhat – hat óra körül kel fel, lemegy a kápolnába, ott miséznek, majd fél 8-kor bemegy reggelizni, azután dolgozik, elintézi a postát, az iroda jelentéseit meghallgatja és fél 11-kor audienciát ad. Az ebéd rendszerint 1 órakor van. Ebéd után dolgozószobájában karosszékében átnézi a lapokat. Ez a pihenése tulajdonképpen, utána újra dolgozik, majd késő délután dolgozni megy a kertbe vagy sétálni. Vacsora 8 óra körül van. Utána keveset elbeszélget s aránylag korán visszavonul pihenni.

A híveivel közvetlen, meleg érintkezést tart fenn. Állandóan látogatásokat tesz a városban mind az előkelő családoknál, mind a szegényeknél, kik főpapi támogatására, vigasztalására szorulnak. Ha tudomására jut, hogy valamelyik híve nehéz helyzetbe jutott, fölkeresi otthonában és szeretettel igyekszik segíteni rajta. Nagy szíve kincseit, anyagi támogatását egyaránt apostoli kézzel osztja szét a szenvedők között. Minden hónap első péntekén a barátoknál gyóntat, ahol nagyon sokan nyernek tőle lelkierőt.

Többet volt idehaza Prohászka Ottokár, mint többi püspökeink. Havonta egyszer ment Budapestre. Ezenkívül adventben és nagybőjtben volt távol, amikor lelkigyakorlatait tartotta, de még akkor is két napot egyházmegyéje kormányzásának szentelt. Nélküle semmit sem tehattünk. Az elintézésben hihetetlenül gyors volt. A 15–20 év előtti dolgokra is pontosan emlékezett. Tudta, hogy melyik plébániának rossz a fala, vagy hol van szükség istállóra. Az elintézési formán azonban egyszerűsített. Mindig és mindenről referálni kellett. Püspöksége alatt a vikáriusnak semmi szerepe sem volt, semmiről sem tudott, csupán dispoziciókat írt alá távolléte alatt. Egyéni stílusa volt a lelkipásztorkodásban és a papok nevelésében. Természete szerint individualista volt. Az elmélkedésben is az egyedi módszer híve volt. Az egyedi lelkiéletével viszont a papoknak sokat foglalkozott. Konferenciákat nem tartott a papságnak, de egyedileg beszélt velük. Többen megfordultak nála, mint gondolnánk. Délelőtt 1/2 11-től 1 óráig bárki bemehetett hozzá. Ha valaki a városban volt és nem ment hozzá, zokon vette és rosszat gyanított. Aki feljött hozzá, azt meghívta ebédre. Röviden, de sokszor fogadta az embereket. Minden beszélgetésnél rátért a plébánia lelkipásztori problémáira.

A levéltár a bizonyítéka, hogy mennyit intézett el egyedül. Magánlevelezését mind maga intézte. Ha távol volt adventben és nagybőjtben, csütörtökön akkor is hazajött és a hét három napján ekkor is az egyházmegye ügyeit intézte. A vonathoz mindig kimentünk eléje. Amint beült a kocsiba, a beszélgetés mindig így kezdődött: No, kedves Imre úr, kezdje, mi volt idehaza?

Egyházkormányzásában és tetteiben is az egyéniséget figyelembe kell venni. Volt néhány cselekedete, amit begyöpösödött aulista nem tudott megérteni, viszont ezekben is az idő Prohászka igazolta. Ezek a cselekedetei adtak alapot az igazságtalan kritikának.

Bicskén pl. alapítványt tettek az elmaradt gyermekek óvodájára. Az összeg már felnőtt a háromszorosára, de még mindig kevés volt ahhoz, hogy az intézményt létre lehessen hozni belőle. Bicskén viszont a katolikus iskolát kellett megnagyítani. Prohászka úgy gondolkodott, hogy mindkettő iskolaügy, a gyógypedagógiai intézetet úgysem lehet megalapítani a kis összegből, tehát odaadta az összeget a katolikus iskolára.

A másik ilyen eset Bián volt. Jelentéktelen összeget ajándékoztak apácázárdára. Az összeg sehogy sem volt elég arra, hogy zárdát alapítsanak. Plébániaépületre volt szükség. Prohászka az alapítvány házából plébániaépületet csinált és a telket átiratta a plébánia nevére. Ehhez hasonló dolgokat fújtak fel. Nem számoltak azzal, hogy zsenialitása egyházkormányzatát is egyénivé tette. Ahogy szociális vonalon az idő őt igazolta, ugyanígy ezekben a dolgokban is.

Érdekes volt a csókakői bérmlás az első világháború után. A frontról hazakerült fiatal huszárok vették kezükbe a bérmlás megrendezését, ők fogadták és üdvözölték is a püspököt. A bíró és az egyházközségi elnök háttérbe szorultak. Mórról jött Prohászka püspök úr. Piros huszárruhás bandérium fogadta. A vezető leugrott a lóról és belekezdett a köszöntő-beszédbe.

Kegyelmes Püspök úr – mondotta nagy hangon, de tovább nem jutott. – Halkan ismétli: Kegyelmes Püspök úr! Utána csend. A tanítónó sűgni próbál. A szónok hátraszól: ne izéljen. Prohászka ekkor vállára tette a kezét a bennmaradt szónoknak és a következőt mondja: Látod, az öregek mindig szépen elmondották a köszöntő beszédet, tanuljátok meg ti is tisztelni őket! – majd így folytatja – láthatjátok ti is, hogy nem könnyű szónokolni. Majd a templom ajtajában az egész hívő seregnek gyönyörű beszédet mondott a szellemi munka értékéről és nehézségéről. A hatás óriási volt. Igen kedves volt a bérmálások között, ha azokra visszagondolok, a magyaralmási bérmálás. A határba az országútig a legények lovon, a leányok 10–15 egy-egy kocsin jöttek a püspök elé, magyar ruhában. Gyönyörű látvány volt. Olyanok voltak a leányok, mint a bokréták a zöld mezőben. Ez az üde leány-virágcsokor megkapta Prohászka lelkét és a fogadás után nem a jegyzőhöz beszélt, aki köszöntötte, hanem a leányokhoz. A következőket mondotta: Falusi leányok vagytok, mezei virágok. Vigyázzatok, hogy el ne hervadjatok. Vigyázzatok, hogy mindig üde szirmok legyetek a falu életében.

A pilisszentlászlói bérmáláskor tótul kezdte a beszédét. Előtte Sósúton voltunk, ahol Greiger Miklósnál lakott és onnan ment ki a környékre. Két este együtt tanulta Greiger Miklóssal a tót prédikációt. A hegytetőn levő pálos templom szószékéről beszélt. Körülbelül 5 percig beszélt tótul. Minden arc sugárzott az örömtől. Egyszerre csak nem jutott eszébe, hogy mit jelent a gyónás tótul. Kedvesen és közvetlenül megkérdezte a hívektől, hogyan mondják a gyónás szót tótul. Az egész templom elkezdte hangosan mondogatni: gyónás..., gyónás..., gyónás – de senki sem tudta. Prohászka ekkor elmosolyodott és magyarul beszélt tovább. Utána mondotta tréfásan: ha az egész templom nem tudja, minek erőlködjem tovább?

Az a szokás, hogy a szertartás végeztével körmenetben jön vissza a nép a faluba hatos sorokban. Az asszonyok szép népi viseletben voltak. Egységes tót imakönyvből imádkozott az egész falu. Prohászka elkérte egyiknek az imakönyvét, beállt közéjük és velük együtt énekelt és imádkozott. Érdekes volt látni az asszonyokat. Az egyik meghúzta a másik szoknyáját: Tud ám! Ez a másikat: tud ám! És ez a szoknyahúzás és a „tud ám!” végigment az egész körmeneten. Amikor visszaérkezett a körmenet a faluba a kápolna elé, Prohászka felállott egy ott levő kidöntött fatuskóra és ezt mondotta: Eddig anyanyelveteiken imádtátok az Istent, most édes hazánknak a nyelvén könyörögjünk hozzá és maga kezdte el a Himnuszt. Ebéd után négy ló húzta a rossz úton a hintót, amely elvitte a püspököt. De azok is csak lépésben tudtak haladni. Az összes gyermek felkapaszkodott a hintó hátrahajtott végére. Mint egy fiastyúk, olyan volt közöttük a püspök. Le akartam őket hessegetni. – Ne bántsa őket – mondotta Prohászka Ottokár, ez a legszebb az egész bérmálásban.

Sokszor mondotta: Imre úr, senki sem nélkülözhetetlen, se én, se maga, se az a harmadik, aki gondolja magáról.

Teológiai vizsgára mentünk a szemináriumba. Egy ízben megállt az ebédlő ajtaja előtt, ahol a vizsga volt és mondta: Imre úr, a tanárnak nagyon alázatosnak kell lennie. Nem szabad izgulnia, ha a kispap nem tud és a tanárnak sem szabad arra törekednie, hogy a saját dicsőségére brillírozzon a gyerekekkel, megfelelő témát keresve, nem azért, hogy a kispapon könnyítsen, hanem azért, hogy a vizsga szépsége ne szenvedjen, ami a tanár dicsősége.

Plébánosi vizsgára indulva pedig ezzel bocsátott útnak: Kívánok sok türelmet, mert életem legnagyobb türelempróbái voltak a plébánosi vizsgák.

A szegények iránti részvét pátoosszá nőtt Prohászkaiban. Ez a pátoosz vitte az irgalmasság heroikus cselekedeteire. A részvét érzése ragadta el, amikor az esztergomi hídnál téli hidegben megpillantotta a mezítlábas koldust, ott helyben leveti cipőjét és neki adja. Ez az érzés vitte, hogy 1918-ban a hozzá jövő menekülteknek összes fehérneműjét kirossza, hogy amikor szombaton fehérneműjét készíteni akarták, csak két darabot találtak nála az egyes fehérneműből, és pedig a leghasználtabbakat és legfoltosabbakat.

Prohászka egyik legnagyobb ihletője a természet volt. Mány községbe délután érkezett bérnálásra. Németajku község. A templomba egy madár tévedt be. Az orgona és ének hangjaira ijedten hol a falhoz, hol az ablakhoz vágta magát röptében. A püspök megpillantva, mintha elfelejtette volna, hogy a szószéken van, s a hívei vannak előtte, egy pillanatig szótlánul nézte a madár vergődését, majd hívei helyett atyai kedvességgel a madárral kezdett beszélni: Mit félsz kicsikém? Ne félj! Itt Isten házában vagy, ki téged teremtett és táplál, kinek ének a te egyszerű csipogásod. Tudom kitől félsz, tőlünk emberektől. – Ismét csend. – Miért röpködsz olyan ijedten, ugye, mert szeretnél elrepülni innen. Nem neked való ez a boltíves zárt hajlék, a napsugaras magasság a te világod. Ne félj tőlem, én is így vagyok. Nehéz a föld alacsony porában járni. – A püspök elhallgatott. Szánóan nézte a vergődő madarat. Gondolataiból felijedve vette észre, hogy nincs egyedül. Híveihez fordult: Híveim, épp így van az ember is. Nem bírja ki az élet igáját, a megélhetés harcát. Nem elég a megélhetés, a pénz, a vagyon, az élvezetek, nem elég a tudás, a család, a szerelem. Ha csak ezt adod meg magadnak, úgy fogsz vergődni, mint az ijedt madár, – az Isten közelsége, végtelensége kell neked, hogy énekelve bírd járni az életet. A madár tovább vívódott, a püspök újra szótlánul nézte, majd Hében kedves versét idézte:

*Mert hogy merre visz utad / Neked tudnod adta /
Istened, De én vak ember, sötétben keresgélek.*

Ebből a gondolatból kiindulva az ember céljáról prédikált. Folyton sürgette a természet megismerését.

A Hosszú-sétatér alatt levő hármass vasúti elágazásnál sétálunk. A komáromi vonat mentén igyekeztünk Moha felé. Kért, hogy kissé hagyjam egyedül. Ez azt jelentette, hogy vagy imádkozni vagy gondolkodni akar. Ilyenkor mindig 5–6 lépéssel hátrább követtem, rendszeren elővettem rózsafüzéremet s azt imádkozgattam. Mereven a bakonyi hegyek felé nézve az őszi napnyugtában gyönyörködött. Lépése mind ütemesebb lett. Lelkendező könnyedséggel járt. Én eltettem rózsafüzérem, hogy követni tudjam. A püspök egy kedves Schumann melódiát kezdett dudolgatni, majd hátrafordul s azt kérde tőlem: Hogy tetszik az égbolt? Ismeri a német költeményt: *Und willst du erlöst, geliebt sein und erkannt / Dich fragst die Natur, ein Kind mit tausend Fragen.*

A természet megismerésének sürgetése későbbi éveiben mind gyakoribb volt. Az utolsó őszi egyik napján történt. Sétára indultunk a szőlőhegy felé. Őszi délutánokon gyakran elment a Donát-kápolnához, ahol a kápolna falához dőlve az őszi naplementében gyönyörködött. Az őszi színek csodálatosan felhangolták. Elmerülve a naplemente szépségében elmélkedő lelkéből csodás költői színekben ömlöttek ajkáról az önfeláldozás örömeinek hangjai. Ilyenkor a természet hárfása volt. – A palotából kilépve a püspökkútnál megállott. A víz apró erekben folyt szét a járda porában. – Nézze – szolt –, így képzelem Bergson az életet: csak egy élet van, egy egységes, osztatlan, hatalmas erő, mely kisebb-nagyobb erekben folyik széjjel, mint a futó gyökér a föld alatt és különféle élet formájában hajt ki. Ellentmondtam Bergson életfogalmának: a sokféle növény, állat, emberélet lehet nem egy és ugyanazon életnek a megnyilatkozása, mert lehetetlen és nincs a növényi, állati és emberi életkategóriák között átfejlődés, minden életkategória számára külön életprincípiumot kell feltételezni. Bergson egyébként nem tudja megmondani, honnan származott az az egy osztatlan ős életenergia, mely mint a futó gyökér különféle életformákban kivirágzik. Én sem tartom Bergson filozófiáját – mondta Prohászka Ottokár –, nem a filozófia nyelvén beszélek most. Kegyed válasza mutatja, mi a különbség a fiatal és az öreg ember között. A fiatal azt keresi, hogy valami miből lesz, én azt keresem, mi lesz abból, ami van. Soknak az élete olyan, mint a porban futó víz, felszívja az élet pora és kiszáritja a nap, ti. az élet gondja és nem marad utána

semmi. Boldog az, akinek élete nem porban szétfolyó víz, hanem termékeny földben futó ibolyagyökér, melyből száz új élet fakad.

A tudósok keresik, hol a helye Prohászka Ottokárnak, a szellemóriások, a filozófusok, természettudósok vagy szociológusok között. Nekünk gyermekeinek, akik atyai szemébe nézhettünk, kik atyai ajkáról szívtuk a szót, ez nem probléma. Odaállunk a bölcselők elé és válaszoljuk: Filozófusok, keressetek helyét a bölcselők között? Nézzétek, ott a helye, ahol az elme a logika határain túl az istenközelség végtelenségével töltekezik és így énekel: „Filozófusok, én kacagok rajtatok, én az örök élet vándora, Prófétája és énekese vagyok.”

Odaállunk a természettudós elé és mondjuk: Keresed helyét a természettudósok között? Hallgasd meg akkor szavát, amikor Dullman Szt. Katalinról beszél, arról az egyszerű parasztlányról, aki minden teremtményben Istenkezt látta, aki amikor hajnalban a rét ösvényén járt, felfogta kicsiny szoknyáját, hogy egyetlen harmatcsepp, Istennek gyöngyszemeit le ne sodorja vele. Olvasd el, te tudós, sorait, melyeket a pilisi hegyekről írt, amik az ő szemében Isten oltárai, csúcsai Isten gyertyatartói, hegyoldalának lankás erdei Isten oltárszönyegei, ahová ő csak imádkozni járt. Hallgasd meg, tudós, énekét, amelyre a Sárret egyhangú világa hangolja, hallgasd meg imádságát, melyre a felhők fodra ihleti, melyben ő az örök Tabernákulum fátyolát látta. Átélés volt nála a német közmondás: Es geht der liebe Gott durch den Wald. Szívéből szakadt az ima: a rét, mielőtt lekaszálnák, és a hársfák mielőtt virágoznának, teveled van tele. Fenséges a Soliloquia 1921. április 18-i feljegyzése. Lovasberényi bérmálás után jegyezte fel. A bérmálás után hosszan elmélkedett a Viráky park 300 éves tölgye alatt. Hazajön és imádságosan tör ki lelkéből a zoltáros szava: „Melior est una dies in atriis tuis!... praesentia! – Istenközelség, édes, simogató istenközelség, ezt a mézédés megtapasztalást szeretném szívetekbe csepegtetni, de ehhez alázatos hit, erkölcsös szív és imádkozó áhitat kell. Milyen más nekem Lovasberény, mióta Krisztus kezét látom a hársfákban!”

Az emberszeretet ösztöne és mélységes átérzése uralta Prohászka beszédeit. „Prohászka – mondja Brisits – a szószéken sohasem uralkodott, mint Bossuet, sohasem volt a hatalom és tekintély képviselője, mint Pázmány, nem volt ostor és tisztító vihar, mint Ábrahám a S. Clara, hanem testvér, akinek az érzése részvét, szava pedig olaj.” Prohászka a 18. századbeli franciskánus szónokok típusa volt, aki a szigorú Credot prédikálta, de Credoja mégis meleg volt. Prohászka szónoki programját maga így fogalmazta meg: „Testvérekéim, én békét akarok köztetek és Isten között.” Prohászka szónok volt, akit a részvét ösztöne nemcsak közel vitt hallgatóihoz, mint emberekhez, nemcsak megérezte hallgatói problémáját, de együtt is szenvedte velük, és ezen kompassio folytán sohasem a moralisták és apologéták iskolás ridegségével nyúlt problémájukhoz, hanem az emberi természet esetttségének számbavételével tárgyalta azokat.

Prohászka a szeretet zsenije. P. Bangha így kiált fel: „Prohászka szeretet nélkül? Mi volna ő így? Talán lángész, talán irigyelt tudós, de tizedrészét sem érte volna el annak, amit elért, mert szeretett.”

Prohászka püspök úr az örök élet vándora, dalosa és prófétája volt, de ugyanakkor prófétája volt a földi örömeknek is, ha azok tiszta örömek, életboldogító örömek voltak. Brisits írja: Prohászka a természetes és természetfölötti öröm püspöke, aki a földi életet lélekkel és örömmel tudta koronázni. Prohászka püspök nem haragudott a földi életre. Már itt a földön ritmikus, örömteli életet sürgetett. Hirdette, hogy a szép, boldog, egészséges élet Isten akarata. Ezért az öröm Prohászka világnézetének alkotó eleme. A vallási világnézetet is csak azért ajánlja, mert ez teremt örömteli életet. A tíz parancsolatot is azért sürgeti, mert a tíz parancsolat a boldog földi élet egyedüli klímája. „Ha ideális a világnézet – mondotta itt Fehérváron 1922-ben –, akkor égboltunk kristályos kék olasz ég, amilyen Katánia felett ragyog. Ha szkeptikusnak vagy pesszimizistának csapunk fel, akkor égboltunk alacsony, felhős, ködös lesz, mely alatt elpusztul az ember éppúgy, mint Nietzsche Scherze Musik-

jának zenéje mellett vagy a kancsukát tartó és töviskoronát ígérő Tolstoj sötét embere mellett.”

Prohászka hivatásának tekintette, hogy az életöröm prófétája legyen. „Az egész magyar lelkiség – írja – elfelejt örülni és az öröm olaja elszáradt homlokáról... A nagy vámszedő: a politika blazírt irodalom és lelketlen közélet kifosztottak belőle mindent és ő itt maradt védtelenül.”

Prohászka a lendületet vesztett és örömtelen emberért jött, aki „a tavaszi földnek illatával várja a fenséges Magvető kezét, melynek nyomán kihajt és kalásszá érik bennünk az öröm, melynek arányos hullámozása fölött Isten arca mosolyog felénk.”

Föld és Ég című munkája végső lapjain indokolja dogmatikailag az örömökre vonatkozó elméletét és hozzáteszi: „Ne tartsuk e gondolatmenetet költői ömlengésnek, valóban nincs ismeret, mely ennél igazabb és realisabb lenne.”

Az öröm elméletét legelőször ő maga élte. Váratlanul, inkognitóban ült be egy zarándoklat alkalmával a bodajki gyóntatószékbe. A papság sem tudott róla, hogy ott van, csak a gyónók ajkán terjedt el suttogva a hír. Dolgát végezve, amely észrevétlenül jött, éppoly észrevétlenül tűnt el Bodajkról gyalogosan. Átbarangolta a Gaja-völgye mentén a csurgói, isztiméri, iszkaszentgyörgyi erdőt. Késő esti szürkületben állított be az iszkaszentgyörgyi plébániára, hová kocsiját rendelte. A plébános nyugtalanul várta már az esti sötét miatt és aggódva kérdezte tőle megérkeztek: „Kegyelmes úr, nem félt egyedül az erdőben?” „Félni? – volt a válasz –, egész délután énekeltem, először gondolatban a visszatérő búcsúsokkal, azután a csipogó madarakkal, s végül az angyalokkal.”

Utolsó teljes beszédét március 31-én este mondta a budapesti egyetemi templomban. E konferencia beszédében a következő példát hagyta ránk emlékül: III. Ince pápa, Assisi Szt. Ferenc kortársa nagyon szerette a szegénység szentjét és sokat tartózkodott nála Assisiben. Egyik ilyen assisi tartózkodása alkalmával nagyon levert volt. Küldött Szent Ferencért, hogy vigasztalja meg őt. Szent Ferenc az erdőben volt és elragadtatásában a madaraknak énekelt. A küldönc hívására indult hazafelé. Az erdei ösvény, amelyen hazafelé ment, két bokor között vezetett. A két bokor között pók kezdte szőni a hálóját, friss fonalaival elzárva Szent Ferenc útját. Szent Ferenc mosolyogva állt meg a kis utonálló előtt. Újabb elragadtatás következett, amelyből a harmadik küldönc ébresztette fel. – Ugyan, Ferenc – fogadta a pápa – nem tudnád megmondani, mi a bajom? Nagyon nehéznek érzem az életet, segíts rajtam. Szent Ferenc felelte: Atyám, téged bizonyára aranypalástod és hímzett köntösöd terhe nyom... Tedd meg a kedvemért, vesd le. – A pápa engedelmeskedett, mire Szent Ferenc levéve válláról kopott pelerinjét a pápára terítette. Mosoly derült a pápa arcán s mondotta: Ejnye, Ferenc, különös, milyen könnyű ez.

Prohászka püspök is ránk hagyta egyszerű köpenyét és ez nem más, mint az örömök édessége. Mindnyájan, kikre e köpenyét ráterítette, a múltó évek távlatából is mosolyogva mondjuk égre nézve: Atyánk, milyen könnyű így az élet.

Prohászkanak óriási olvasottsága volt. Özv. Báthoryné: „A lángész tüzeiben” című munkájában a következőket írja: Óriási olvasottsága volt, amellelt igen jónéven vette, ha valaki érdemesebb újdonságra hívta fel a figyelmét. Lett légyen az szépirodalmi, történelmi mű, vagy akár gyermekmese. Én pl. elvittem neki „Appelsschutt” című könyvet, mely egy hatéves leányka történetét tartalmazza, valamint a híres „Maja méhecske” történetét. Mellette ültem varrogatva, amikor ezeket olvasta. Ha valami nagyon tetszett neki, ezt elmagyarázta nekem.

Csodálatos volt a türelme a gyónókhoz. Ugyanaz a Báthoryné írja le: Mellettem ült, nem mertem szólni, ő kezdte: mi van a noteszben? Elmondtam, hogy áldozás előtt imádság helyett folyton az mozgott az eszemben, hogy Molière darabjában ki szerepelt a „Tudós nő” szerepében. Áldozás után pedig imádság helyett az a gondolat kínozott, hogy Molière honnan vette a Philamente nevet. A Püspök atya csak mosolygott. Kérdeztem tőle: Püspök atyával

nem esett meg ilyen? – De igen – válaszolta. – Mit csinál ilyenkor a jó Isten? – Mosolyog – felelte a püspök.

Misézik Rómában. A sekrestyés fráter rángatja Viszota kanonok úr ruháját és mutogat a püspökre: Il Santo! (A szent!)

Münchenben öltözködik az Apostol Kirche-ben. A sekrestyés irgalmas-testvér volt. Prohászka véletlen egyenesen hagyta a stólát. A sekrestyés fráter megütközve figyelmezteti, hogy ez csak püspöknek jár. Prohászka mosolyogva tette keresztbe a stólát, mert az ő bizonylata csak egyszerű székesfehérvári pap címre volt kiállítva.

Régi germanikus társaival szokásuk volt, hogy Münchenből Milánóba küldték előre reverendájukat és ők mint turisták tették meg az utat Münchenből Milánóba. Hegyi faluba érnek egyik reggel. Betérdelnek a templomba. Ministráns nélkül jött ki az öreg pap. Prohászka odaáll az oltárhoz turista ruhában. Mire végén a sekrestyében megveregeti vállát az öreg pap: Gut, mein Alte. Maga még egészen jól tudja a ministrációt.

A Sárreuten megyünk. Szénával megrakott szekérral találkozunk. Fenn ül a gazda, de a lova nem indul. Odaszól nekem a püspök: dobjuk le a kabátot, lódítsunk egyet a szekéren. Két lócsnek nekidülünk. A kocsi megindul, a Szellő egyszerre vágatva viszi tovább a szekeret, a gazda ostorával integet visszafelé: Isten áldja meg magukat, plébános úr.

Bicskén van bérmálás. A vértessacsi esperes is jelen van. A Püspök rábizza a csomagokat, hogy hozza magával vonaton és foglaljon helyet a II. oszt. fülkében. Ő maga gyalog nekiindul és mosolyogva várta az esperest a vértessacsi állomáson és ott maga ült be a csomagok mellé.

A Hosszú-sétatéren megyünk. A csigabigát félrerúgtam a lábammal. A Püspök rám szól: gondoljon Dülmen Katalinra és lehajol, és kezével teszi a gyepre a csigát.

Budapestről jön a Püspök. Tréfásan fordul hozzám a kocsiban. Tudja mi a kon-káv és a konvex között a különbség? Ez biztosan tréfa – modottam – nem tudok rá válaszolni. Azt tudom, hogy a szemüvegeknél melyik a kon-káv és melyik a konvex. Nem mondom meg – mondotta a Püspök –, majd az asztalnál becsapjuk vele Viszota monsignoret. Az asztalnál fel is teszi a kérdést, de Viszota úr, mint pesti háziúr, a pesti vicceket mind tudta. A tréfára tréfával válaszol. A Püspök kacagott.

Az ebéd mindig a kedélyes beszélgetés ideje volt. Este a legtöbbször délutáni olvasmányait mondotta el, főleg ha ketten voltunk. Egy órát ültünk este az asztalnál. Úgy éreztem mindig, hogy ez az instruktor óra számomra. Két esetben igen hosszúra nyúlt a beszélgetés. Az egyik, amikor Hörbiger bácsi egyetemi tanár jég-elméletéről tartott előadást a zirciek dísztermében. Órák hosszat tartott a vita. A másik, amikor az egyik orvos Eugenetika című könyvéhez kért előszót. Ebédnél ismertették az egész kéziratot. Mit szól hozzá? – fordult hozzám Prohászka Ottokár. – Ehhez ne a fehérvári püspök, hanem X. Y. nőgyógyász írjon előszót. Így is lett. Prohászka közbenjárt a professzornál és előszavával jelent meg a könyv. Mindkét eset mutatja a nagy szellemi változatosságot, amelyben Prohászka Ottokár élt.

Az indexretételkor még nem voltam az aulában – mondotta dr. Potyondy Imre püsp. helynök úr. Prohászka Irmától, Prohászka Ottokár nővérétől hallottam a következőket: Amikor tudomására jutott Prohászkanak az indexretétel, igen indulatos lett. Azonban hamarosan megnyugodott. Bevonult a kápolnába, minden gyertyát meggyújtott és az egész éjszakát szentségimádásban töltötte. Hogy mi történt ezen az éjszakán, nem tudjuk. Reggel jelentette Rómának, hogy engedelmeskedik.

Egy alkalommal a moziban az analfabéta katonák záróünnepélyén vagyunk. Színjelenet végén harsányan kiáltja a katona: Szeresd a hazát! A Püspök a pódiumra ugrik és mosolyogva szólítja meg: Igen, fiam, de ismerd meg hazád földjét. Nem szeretném, ha, amikor masíroztok, gondolat nélkül járnátok az utakat, mint az igavonó állat. Az országutak szélét a jó Isten gyöngyszemekkel szórta be. Gyöngyszemek vannak a lapulevelek alatt. Most

természetórát tartok nektek. De nem úgy, ahogy a tanárok szoktak. Elmondom nektek, hogy a hármashíd felé masírozva található útszéli gazokból milyen orvosság készül, hogy lássátok, hogy porosan, a felszerelés alatt izzadva milyen kincseken tipródtok. És elkezdte a mályva, békarokka stb. gyógyító füvek hatását sorolni. Düllmen Katalin követésére hívta fel őket. Ez a szentéletű parasztlány, ha reggel réti ösvényen ment, felemelte szoknyáját, hogy véletlenül le ne üssön egy napfényben csillogó harmatcseppet és énekelve imádta az Urat, hogy így telehintette ajándékával a mezőt, hisz ez a harmatcsepp ajándék, mind az embernek szól.

Minden szomorú hír nagyon hatott Prohászka Ottokárra. Ha szomorú hír érkezett, rögtön eltűnt. Tudtam, hol kell keresni. Órák hosszat térdelt ilyenkor az Oltáriszentség előtt.

Nekem nagyon az idegeimre nehezedtek és nyomták a lelkemet az egyházmegyében előforduló személyi bajok. Látva ezt rajtam, atyailag intett, hogy vigyázzak, mert a legnagyobb baj az, ha valaki elveszíti bizalmát az emberekben. Az egyik kellemetlen hír után nem tudtam aludni. Reggel az első percben észrevette rajtam. Kérdezte, hogy mi izgatott fel. Megmondtam. Prohászka a következő kérdéssel válaszolt: Tudja-e, hogy hány Oltáriszentség van Székesfehérvárott? Nézze, én se tudtam emiatt aludni és végigjártam gondolatban az összes templomokat és kápolnákat. Kb. 25 volt akkor. Először elmentem annak a szerencsétlen papnak a templomába, aki elhagyta az oltárt és ott könyörögtem a szegény emberért, azután sorban imádtam az összes székesfehérvári tabernákulumban jelen lévő Úr Jézust. Olyan jó volt, úgy felemelt és biztatott az éjjeli csendben egyedül lenni az Úrral.

Az indexretételkor gróf Majláth püspök Rómában tartózkodott. Meleg barátság fűzte az akkori pápához, X. Piushoz. Gyorsan lefordította az „Elmélkedések az Evangéliumról” című könyv legszebb részeit és bevitte a Szentatyának. A Szentatya hallgatta és amikor a legnagyobb elismerésének adott kifejezést, Majláth püspök úr megjegyezte: „Ezt az embert érte az a nagy méltánytalanság.” A Szentatya ekkor íróasztalához ment, letérdelt és térdelve dedikálta az íróasztalán lévő képét, majd kérte a püspököt, hogy adja át Prohászka Ottokárnak. (A kép a Püspökségen van.)

Ravasz László ref. püspök

Prohászka püspök 100. születési évfordulójával kapcsolatban Horváth Kálmán megkérte dr. Katona Pusztá Sándor leányfalui plébánost, hogy beszélgesse Ravasz Lászlóval Prohászka élményeiről. 22 éves barátság fűzi össze kettőjüket. A beszélgetésen jelen voltak: Uray Sándorné, Ravasz László leánya, Borzsák Sándor pócsmegyeri ref. lelkész és neje, Ecsei Aladár ref. esperes Tahitótfaluról és két másik ref. lelkész.

Kettőjük beszélgetését az egyik jelenlévő gépelte le.

Ravasz László: rövidebb dunamelléki püspökké választásom után érdekes körülmények között talákoztam Prohászka Ottokárral. Amikor hivatalomat elfoglaltam, minden szomszédos egyházmegye főpásztoránál bejelentkeztem tisztelgésre. Egyik délután titkárom jelentette, hogy Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök úr van itt. Megelőzött. Előzékenyen és örvendezve siettem eléje, mire ő valami kifejezhetetlen eleganciával és udvariassággal szólt: Méltóságos uram, minek gyözködjünk mi hosszas várakozásban, mire hivatalos vizitre kerül a sor. Eljöttem magához én. Szívélyesen elbeszélgettünk és egy teljes órában át élvezhettem magas szellemét.

Elmenetelekor egy kedves epizód játszódott le. Az előszobában tévedésből összeeserélte kalapját titkároméval és szórakozottságában észre sem vette, hogy a magáé helyett azt vitte el. Titkárom igen megsínylette a cserét, mert biz a székesfehérvári püspök kalapja sokkal kopottabb és silányabb volt, mint az övé. Dehát maradt valami relikviája.

Pusztá Sándor: És más alkalmakkor való találkozások?

Ravasz László: Bár igen szívélyes volt a viszony mindvégig közöttünk, tulajdonképpen nem talákoztunk gyakran. Hogy is fejezzem ki magamat, nemis voltunk összejáró

viszonyban. Ő nagyon elfoglalt és igen nagy intenzitású szellemi életet élt. Inkább azt mondhatnám el, hogyan találkoztam Prohászka szellemével.

Egyetemi hallgató koromban otthon, Hunyadon történt, hogy hazafelé igyekeztemben az úton egy nyomtatott papírlapot sodort előttem a szél. Már akkor is az volt az én bolond szokásom, hogy minden nyomtatott betűt elolvastam, bárhol találtam is fel. Egyik lábammal ráléptem a sarkára és botommal leszorítva olvasni kezdtem. Már az első mondatoknál belém nyilallott az új hangvétel, az a kényszerítő, árammal teli lüktetés, mely csupa dinamika, és kiéreződött, hogy aki e beszédet mondta, súlyos közölnivalói vannak. De a papírlap csonka volt, nem volt rajta semmi e mondaton kívül s így nem tudtam, ki írta, ki a szerzője. Visszafordultam s a kaszinóban, ahol apám is az estén tartózkodott, kikértem az Alkotmány vagy Katolikus Híradó – címére nem emlékszem pontosan – legfrissebb példányát és megtaláltam benne az én papírlapomat, mely hazafelé mentemben megállított. Egész este olvastam és gyönyörködtem benne, élveztem. Az első katolikus nagygyűlésen elhangzott beszéd volt s alatta egy név: Prohászka Ottokár.

Ravasz László: Talán jobban fog érdekelni, mint költőt az, hogy Prohászka Ottokárt én ajánlottam a Kisfaludy Társaságba.

Pusztai Sándor: Ez csakugyan érdekes, nem tudtam róla. Pedig a harmincas évek elején, püspöki aulista koromban, a püspöki könyvtárban kutatva igen szerettem ott turkálni – én ástam ki avatag könyvek alól a Kisfaludy Társaság díszoklevelét, melyet rendes taggá választása alkalmából kapott.

Ravasz László: Csakugyan érdekes volt. Sőt... Több szempontból különös is, mert a katolikus Herceg Ferencsel szemben nyújtottam be ajánlásomat.

Pusztai Sándor: A katolikus Herceg Ferenc nem akarta Prohászka Ottokárt a Kisfaludy Társaságba ajánlani?

Ravasz László: Hát éppen ez a különös és egyben érdekes is. A Kisfaludy Társaságba minden év december hó végéig kellett az elhunyt tag vagy tagok helyére ajánlani az alapszabályok értelmében. De ez évben csak egy tag halt meg. Erre az egy üresedett helyre pedig Herceg Ferenc és baráti köre, Csathó Kálmán és a többiek már ajánlottak valakit, névszerint Hevesi Sándort. Ráadásul igen hevesen. Sőt elszántan, úgy tűnt, teljes elkötelezettséggel. Az elhangzott ajánlásom után különös csend lett, majd kiegyensúlyozatlan vita keletkezett. Tenni azonban már nem lehetett semmit, mert az ajánlás elhangzott. Az is igaz, hogy már időn túl voltunk, mert az ajánlások ideje lejárt. De az ügy egyre nehezült. Herceg eljött hozzám és felkért, hogy vonjam vissza az ajánlást.

Pusztai Sándor: És visszavontad?

Ravasz László: Nem vontam vissza. Elmentem Kozma Andorhoz és közöltem vele dilemmámat. Ne csodálkozz – mondotta ő –, hát nem tudod, hogy ezek mind darabos emberek?! Arra célzott, hogy színdarabokat írnak és Hevesi színigazgató. Ne vondd vissza – bízott. A közgyűlés elérkezett, Berzeviczy az egészet a gyűlés elé terjesztette szavazásra és mivel közben az ég is beleszólt és januárban egy kisfaludysta elhalálozott, a tagválasztó gyűlés a két ajánlottat, Prohászka Ottokárt és Hevesit választotta új tagokká a Társaságba.

Pusztai Sándor: (Bár kissé riportszerű és interjú színezetű, megbocsáss, mégis legyen szabad megkérdezni) Mikor találkoztatok utoljára?

Ravasz László: Utoljára nem sokkal halála előtt, egy felsőházi ülésen voltunk együtt és a hivatalos köszönésen túl ekkor is volt egy-két meleg szava hozzám. Ahogy élénken emlékezetemben él egy országos ankét, melynek egyik ülésén ő volt az egyik, én a másikon.

Pusztai Sándor: Ki rendezte az ankétot?

Ravasz László: Országos egészségügyi ankét volt a minisztérium rendezésében és a házasság eukeniája, leánykereskedelem, prostitúció, egyke és a házaselet tisztasága szerepelt tárgysoron, mint égető kérdések. Rám az ő előadása előtt került sor. Beszédem végén

melegen gratulált és leszögezte, hogy e sokfajta előadást felölelő tárgykör etikai gyökerű és mindig, és végső fokon is etikai kérdés marad, mégha orvosi alapon tárgyalják is. Azt hiszem, mondanom sem kell: az ő előadása prohászkai volt.

Másolat. – Gárdonyi Géza levele Prohászka Ottokárhoz, 1912. december 22.

Ahol Ottokár püspököt köszöntik, én is ott állok a pálmaággal. Nekem is pásztorom: a fehérvári nyájba írtak be születésemkor. De ha nem oda írtak volna is, amikor Ottokár püspök tiszteletére zúgnak a harangok, nem foghatja el megyehatár azoknak a harangoknak hangját: túlzonganak rajta egész Magyarországon.

Köszöntöm Ottokár püspököt, akit Szent István király lelke vezetett kézen Alba Regia püspöki székébe. – Szegény a püspökség, hiszen részben ma is Budáról kapja a kenyerét, – de az igazi püspök sohasem szegény. Krisztus kincseit hordozza magával. És Ottokár püspök kezében századok óta nem látott új fényben ragyognak ezek a kincsek.

Köszöntöm Ottokár püspököt, az újkor nagy papját, aki gondolattal ment fel a lépcsőn a püspöki székbe: Krisztusnak égő gyertyáját vitte fel oda s új fénybe gyújtotta vele Betlehem kialudt csillagát, az ember vezérlő csillagát, amely ma is minden élő léleknek útravilágító vezetője az örök igazsághoz. – Köszöntöm a napba öltözött embert, akit Isten homlokon jelölt a kiválasztottság fényes jegyével.

Márk evangélista oroszlánja él az ő lelkében és János evangélista tolla ragyog a kezében. Mikor a szónoklásban elfárad, az a pihenése, hogy ír. Mikor az írásban elfárad, az a pihenése, hogy szónokol.

És az ő írása fényben úszó liliummező, és az ő szónoklása csillageső a sötétségben. – Boldog a templom, amelybe ő belép! A gyertyák maguktól meggyulladnak ott s mikor megszólal a szószéken, elolvad a jég, a virágok kinyílnak, merev óriás kérdőjelek egyenkint fontyorodnak össze a templom ajtajában és változnak árnyékká. Mert az ő igéje napfény és melegség és erő. Örömmel örvendezik hallatára a földi ember s Amen-je után az angyalok tapsolnak a Magasságban.

Gárdonyi Géza

* * *

E levélet 1912. dec. 22. keltezéssel abból az alkalomból írta Gárdonyi Géza, hogy Prohászka Ottokárt akkor ország-világ ünnepelte. Történelme van ennek a levélnek, amelyet ugyancsak előbb közölt a NÉP egész terjedelmében. Köszöntőül szánta a poéta, meg is fogalmazta, borítékba tette, el is vitte a postaládáig, de mielőtt beledobta volna, meggondolta magát – mint később beszélt – azzal az ellenvetéssel: Ez a nagy ember nem értene meg, hizelgőnek tartana.

A Püspök ilyenformán nem szerezhettetett tudomást, talán legméltóbb méltatásáról, legalábbis eddig semmilyen adatra nem bukkantam.

Angéla nővér

1. Az árvaházban megkérdeztek egy kis négyéves gyermeket, hogy kit szeret legjobban? Azt válaszolta: Prohászka püspök urat. Miért? Mert cukrot ad. – A gyermek szavát azonban úgy lehetett érteni: csókot ad. A kérdező igen megbotráncozott ezen és elmondotta Prohászka püspök úrnak. Ő nagyot kacagott rajta és nevetve mondotta: Lássá, lássa, kedves nővér, vigyáznia kell a nőekkel, még akkor is, ha kicsinyek.

2. Az Árvaházban elterjedt a híre Prohászka Ottokár halálának. A gyermekek, akiket annyira szeretett és akikkel annyi jót tett, mélyen megrendültek. A cipőjét nem merték elvinni, de kihúzták a cipőfüzőket cipőiből, a fogukkal széjjelszedték és felosztották egymás között ezekkel a szavakkal: ez a mi ereklyénk.

Imameghallgatás

Első éves teológus voltam Székesfehérvárott. Vakációra hazatértem Budapestre, és hallom Édesanyámtól, hogy unokanővérem, akit a család Finikének becézett, férjhez ment dr. Sturm Balázshoz. Mindketten orvosok voltak. Unokanővérem egy kis fiúnak adott életet, de szülés után tüdővérzést kapott, és soha nem gyógyult meg.

A budakeszi tüdőszanatóriumban meglátogattam, és beszélgetés közben megemlítettem, hogy ha Isten segítségét kéri, végezzen egy jó szentgyónást, és vegye fel a betegek szentségét. Mivel sem ő, sem férje nem gyakorolták hitüket, Finike a leghatározottabban elutasította még az ötletet is... Beszéljünk másról, mondta. Elbúcsúztunk.

Amikor szeptemberben visszatértem a Szemináriumba, elhatároztam, hogy ahányszor ún. hosszú sétára megyünk, vagyis hetenként kétszer, elmegyek Prohászka püspök atya sírjához a Hosszútemetőbe. Ott volt ideiglenesen eltemetve a Kápolnában. Nagyon buzgón kértem, hogy segítsen unokanővéremen, és esdje ki számára a megtérés kegyelmét. Tudtam ugyanis, hogy épp a hitetlen értelmiség megtérítője volt! Amikor egyre rosszabbul lett, nagybátyám, Finike orvos édesapja, szólt vejének, Balázsnak, hogy papot kellene hívni lányához. A férj, a hitetlen orvos hallani sem akart erről. „Ide pap nem teszi be a lábát.” – „Lányom testével rendelkezik, de lelkével nem”, próbálta meggyőzni vejét, és elment a budakeszi plébánoshoz. Nagybátyám megvárta, míg az öreg prépost kijött a betegszobából, és ezt mondta: „Kedves doktor úr. 50 éve járok ide betegekhez, de ilyen megható szép gyónást még nem hallottam.” – Ez történt 1932 tavaszán. Én azóta is tudom és hiszem, hogy Prohászka püspök atya közbenjárását, kérését a jó Isten meghallgatta.

1998. július 15.

Orbán György ny. plébános
Székesfehérvári Papi Otthon